

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Nika Truhačev

**ZVEZNA REPUBLIKA NEMČIJA IN PROCESI EVROPSKIH
INTEGRACIJ**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Nika Truhačev

Mentor: red. prof. dr. Anton Bebler

**ZVEZNA REPUBLIKA NEMČIJA IN PROCESI EVROPSKIH
INTEGRACIJ**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2006

ZVEZNA REPUBLIKA NEMČIJA IN PROCESI EVROPSKIH INTEGRACIJ

Zvezna republika Nemčija je z združitvijo pridobila polno suverenost, s čimer je pridobila tudi večjo mednarodno odgovornost. Po drugi svetovni vojni si je zaupanje sosednjih držav ter zunanjepolitično samostojnost skušala zagotoviti s sodelovanjem v evropskih integracijah in Natu. Po dramatičnih spremembah na Vzhodu in možnosti združitve obeh Nemčij so zahodne zaveznice in Sovjetska zveza predlagale združitev v okviru mednarodne skupnosti. Nemci so se zahtevam prilagodili, kar so nekatere države izkoristile sebi v prid. Po združitvi sta za nemško zunanjo politiko značilni kontinuiteta in sprememba, saj je predvsem po menjavi oblasti leta 1998 kancler Schröder začel voditi bolj suvereno in samostojno zunanjo politiko. Vendar je za Nemčijo še vedno značilna globoka vpetost v evropske integracije ter sodelovanje, predvsem pri miroljubnih oblikah reševanja sporov. Zaradi federalne strukture Nemčije je proces oblikovanja in sprejemanja politik zapleten, saj ima pristojnost odločanja množica akterjev na različnih ravneh, kjer ni nekega centralnega akterja. V zadnjih letih so na moči precej pridobile dežele, ki vplivajo predvsem prek Bundesrata. Zaradi vpletenosti vseh akterjev že v zgodnji fazi oblikovanja politik je proces oblikovanja politik počasen, vendar pa je zato sprejemanje konsenza lažje.

Ključne besede: Zvezna republika Nemčija, evropske integracije, zunanja politika, oblikovanje in sprejemanje politik

THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY AND THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Unified Germany, the country in the middle of Europe, gained its national unity and full national sovereignty. After the Second World War West Germany became a part of some international institutions, such as the European Community and the North Atlantic Treaty Organization, which enabled the Federal Republic to pursue its economic and political interests. After revolutionary events of 1989 in Eastern Europe and the possibility of German reunification, the four wartime powers argued that the unification of Germany involved their rights. Chancellor Kohl adjusted to their demands and some countries took advantage of that, economically and politically. Unified Germany's foreign and security policy has been marked by continuity and changes, especially after the 1998 elections, when chancellor Schröder started to lead more assertive foreign policy, but remained embedded in the web of multinational institutions. Germany's policy making in European affairs is highly complex, because there is not a central actor, but a plurality of actors representing various institutions on different levels, which are involved in formulations, deciding, implementing and controlling the European policy of the Federal Republic. The complexity of the policy-making is the result of the federal structure of Germany, the strength of such system being that many actors are involved from the beginning which makes reaching of a broad consensus easier.

Key words: The Federal Republic of Germany, european integration process, foreign policy, policy-making

Kazalo

Seznam kratic	7
1. Uvod	9
2. Metodološko-hipotetični okvir	10
2.1 Identifikacija problema	10
2.2 Hipoteze	11
2.3 Cilji naloge	12
2.4 Metodološki pristop	12
2.5 Struktura diplomskega dela	12
3. Združitev Nemčije v evropskem kontekstu	14
3.1 Obdobje 1945-1969	14
3.1.1 Zvezna republika Nemčija	14
3.1.2 Nemška demokratična republika	15
3.2 »Ostpolitik« in nemško vprašanje	16
3.3 Delovanje ZRN v mednarodnih institucijah	18
3.3.1 Evropska skupnost	18
3.3.2 NATO in Evropska obrambna skupnost	20
3.4 Pot do združitve	23
3.4.1 1989-1990 (kronološki pregled)	23
3.4.2 Helmut Kohl: Deset točk	24
3.4.3 "Dva-plus-štiri" pogodba	26
3.5 Reakcije na združitev Nemčije	28
3.5.1 Francija	28
3.5.2 Velika Britanija	30
3.5.3 Evropska Skupnost	31
3.5.4 Zveza sovjetskih socialističnih republik (Sovjetska zveza)	32
3.5.5 ZDA	34
3.5.6 NATO	35
4. Nemške zunanje politične strategije po združitvi	36
4.1 Prvi zunanjepolitični odziv združene Nemčije	37
4.2 Odnosi Zvezne republike Nemčije z ostalimi državami	39

4.2.1 Francosko-nemško sodelovanje	39
4.2.2 Zvezna republika Nemčija in Združene države Amerike	41
4.2.3 Zvezna republika Nemčija in Rusija.....	42
4.2.4 Nemški odnos v Vzhodno Evropo	43
4.3 Varnostna in obrambna politika Nemčije	43
4.3.1 Evropska varnostna in obrambna identiteta	43
4.3.2 Zahodnoevropska unija.....	45
4.3.3 Nemčija in Nato	46
4.3.4 Sodelovanje v okviru mednarodnih organizacij	46
4.3.5 Evropska varnostna strategija-odziv grožnji mednarodne varnosti	47
4.3.6 Evropska varnostna in obrambna politika.....	48
4.3.7 Nemško stališče o širitvi Nata.....	49
4.4 Zunanja politika Nemčije v okviru EU	49
4.4.1 Nemško stališče o širitvi EU.....	50
4.4.2 Nemške pobude v svetu	51
5.Koordinacija nemške evropske politike.....	53
5.1 Proces sprejemanja odločitev v Evropski skupnosti ter sodelovanje nacionalnih institucij.....	54
Tabela 5.1 Mreža oblikovanja evropskih politik v Nemčiji	54
5.2 Vloga izvršne oblasti pri koordiniranju nemških evropskih politik.....	56
5.2.1 Vloga kanclerja (kanclerke) in Urada	57
5.2.2 Zvezna ministrstva	58
5.2.3 Auswärtiges Amt	60
5.3 Vključenost zakonodajnih institucij v nemške evropske politike.....	61
5.3.1 Nemških 17 parlamentov in Bundesrat.....	61
5.3.2 Vpletenost Zveznega ustavnega sodišča (Bundesverfassungsgericht) v sodelovanje nemških parlamentov v evropskih zadevah	61
5.4 Vloga Bundestaga in političnih strank v nemških evropskih politikah	62
5.4.1 Politične stranke.....	62
5.4.2 23. člen in Bundestag.....	63
5.4.3 Delovanje Bundestaga	63

5.4.4 Odbor za evropske zadeve (Ausschuß für die Angelegenheiten der Europäischen Union)	65
5.5 Nemške dežele v evropskih politikah	66
5.5.1 Sodelovanje dežel z evropskimi institucijami.....	67
5.5.2 Dežele in Svet ministrov	67
5.5.3 Dežele in Evropska komisija	68
5.5.4 Dežele in Odbor regij.....	68
5.5.5 Dežele in predstavništva v Bruslju	68
5.6 Vloga Bundesrata v nemških evropskih politikah	69
5.6.1 Ausschuss für Fragen der Europäischen Union.....	70
5.6.2 Proceduralno zagotavljanje vpliva.....	71
5.6.3 Europakammer – Zbornica za zadeve EU	72
5.7 Sodelovanje dežel z zvezno ravno	74
6. Zaključek	75
7. Viri.....	79
7.1 Članki v revijah in zbornikih	79
7.2 Samostojne publikacije	80
7.3 Internet	82
7.4 Dokumenti.....	84
Priloge	86

Seznam kratic

AA (Auswärtiges Amt) - Zvezno zunanje ministrstvo

ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) - Združenje jugovzhodnih azijskih narodov

BverfG (Bundesverfassungsgericht) – Zvezno ustavno sodišče

BVL – Zvezno deželni sporazum

CAP (Common Agricultural Policy) – Skupna kmetijska politika

CDU (Christlich Demokratische Union) – Krščansko demokratska unija

CSU (Christlich-Soziale Union) – Krščanska socialna unija

CFSP (Common Foreign and Security Policy) – Skupna zunanja in varnostna politika

COMECON – Svet za medsebojno gospodarsko pomoč

CoR (Committee of the Regions) – Odbor regij

COREPER (Committee of Permanent Representatives) – Odbor stalnih predstavnikov v Evropski uniji

EAPC (Euro-Atlantic Partnership Council) – Evroatlantski partnerski svet

EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) – Evropska banka za obnovo in razvoj

EEA – Enotni evropski akt

EFTA (European Free Trade Association) –Evropsko prosto carinski dogovor

EG-A (Ausschuß für die Angelegenheiten der Europäischen Union) – Odbor za evropske zadeve (Bundestag)

EGS – Evropska gospodarska skupnost

EK – Evropska komisija

EMS – Evropski monetarni sistem

EMU – Evropska monetarna unija

EOS – Evropska obrambna skupnost

EP – Evropski parlament

EPC – Evropska politična skupnost

ES – Evropska skupnost

ESDI - Evropska varnostna in obrambna identiteta

ESS (European Security Strategy) – Evropska varnostna strategija

EU – Evropska unija

EUZBLG (Gesetz über die Zusammenarbeit von Bund und Ländern in Angelegenheiten der Europäischen Union) – Zakon o sodelovanju med zvezo in deželami v zadevah EU

FDP (Freie Demokratische Partei) – Svobodna demokratska stranka

GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) -Splošni dogovor o tarifah in trgovanju

GG (Grundgesetz) – nemška ustava

KVSE – Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi

MDS- Mednarodni denarni sklad

MVK – Mednarodna vladna konferenca

NACC (North Atlantic Cooperation Council) – Severnoatlantski svet za sodelovanje

NATO (North Atlantic Treaty Organization) – Severnoatlantska pogodbeni organizacija

OVSE - Organizacija za varnosti in sodelovanje v Evropi

PEU – Pogodba o Evropski uniji

SADC (Southern African Development Community) - Južnoafriška skupnost za razvoj

SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands) – Socialistična enotna stranka Nemčije

SPD (Sozialdemokratische Partei Deutschlands) – Socialna demokratska stranka

ZDA – Združene države Amerike

ZEU – Zahodnoevropska unija

ZRN – Zvezna republika Nemčija

ZSSR – Zveza sovjetskih socialističnih republik

1. Uvod

Nemška zunanja politika in odnos do Evrope se od konca 2. svetovne vojne stalno spreminjata, vendar istočasno ohranjata kontinuiteto. V petdesetih letih 20. stoletja se je Zvezna republika Nemčija priključila evropskemu integracijskemu procesu, da bi lažje uresničila diplomatske in zunanje politične cilje. S koncem hladne vojne in postopno širitvijo EU se je nemška geografska pozicija premaknila proti središču Evrope. Nemški odnos do EU je bil vedno edinstven v primerjavi z ostalimi državami članicami predvsem zaradi odprtosti nemških elit za prenos nacionalne suverenosti v Bruselj, visoke podpore domače javnosti ter uspešnega sodelovanja med nacionalnimi, »subnacionalnimi« in nadnacionalnimi akterji.

Nemška vlada se je obrnila proti Vzhodu, kajti to usmerjenost so podpirali nemški voditelji od Adenauerja do Kohla, saj so menili, da bo nemška združitev dosežena le v okviru združene Evrope. Namesto tega pa se je Nemčija združila, Unija pa je ostala nedokončana. Ko je ZRN zahodnim zaveznicam zagotovila zavezanost evropski integraciji, je skušala razviti strukturne vezi z Vzhodom, kar je posledično vodilo do širitve EU na Vzhod. Sosednje države pričakujejo, da bo ZRN prevzela več odgovornosti v Evropi in izven nje, vendar pa velika nakazila priključenim deželam ne dovoljujejo globljega sodelovanja pri mednarodnih aktivnostih. Preteklo bo še precej časa, preden bo Nemčija lahko normalno sodelovala pri skupnih mednarodnih varnostnih operacijah Skupne zunanje in varnostne politike, ki, tako kot prej Evropsko politično sodelovanje, temelji na vedno večjem področju skupnih pogledov in politik in ne na izjemi mnenj posameznih držav članic. Kot največja med državami članicami dvanajsterice je imela Nemčija vpliv na glavna področja vpletenosti Skupne zunanje in varnostne politike v svetovne zadeve, vendar so le v maloštevilnih primerih nemški interesi in vrednote dominirali pri zunanji agendi EU. Poskusi suverene nemške politike, kot je bilo nasprotovanje vojni v Iraku in s tem ZDA, so evropski kontinent razdelili na dva tabora, s čimer se je pokazala nerazvitost Skupne zunanje in varnostne politike. Unija je delovala neenotno, s francosko in nizozemsko zavrnitvijo evropske ustave pa so se odnosi na kontinentu še poslabšali.

Evropska unija širi svoje pristojnosti na vedno več področij, kar posledično vodi do evropeizacije nemških institucij. Zaradi federalne strukture je nujna vključenost dežel v

proces sprejemanja evropskih odločitev. Ministrstva uživajo določeno avtonomijo, kar otežuje skladnost stališč. Za lažje sodelovanje ter odzivnost številu evropskih pobud so nacionalne institucije ustanovile odbore za evropske zadeve, katerih pristojnosti se razlikujejo. Poleg tega pa vsi akterji sodelujejo tudi na evropski ravni. Kancler(ka), ki določi splošne smernice, zaradi množice akterjev izgublja na moči.

Kljub skeptičnosti evropskih partneric ob združitvi Vzhodne in Zahodne Nemčije in poskusom »normalizacije« zunanje politike, se je Nemčija izkazala za zanesljivo partnerico, ki je globoko vpeta v strukturo evropskih in transatlantskih organizacij.

2. Metodološko-hipotetični okvir

2.1 Identifikacija problema

Zvezna republika Nemčija je bila po drugi svetovni vojni razdeljena na štiri območja, ki so bila v pristojnosti zmagovalnih držav druge svetovne vojne, z namenom zagotoviti dolgoročni mir na evropskem kontinentu. Zaradi nesporazumov med zaveznici sta na nemškem ozemlju nastali Zvezna republika Nemčija v pristojnosti Velika Britanije, ZDA in Francije ter Nemška demokratična republika pod okriljem Sovjetske zveze. Predvsem Francija se je zavzemala za sodelovanje z Nemčijo, saj bi to pomenilo nadzor ter omejitev nemške moči, s čimer se je začel razvoj evropskih integracij. Zahodna Nemčija si je s članstvom v Evropski skupnosti in Natu pridobila zaupanje sosednjih držav in določeno zunanje-politično avtonomijo. Po padcu berlinskega zidu 9. novembra 1989 si nihče ni predstavljal, da se bo Nemčija združila v manj kot letu dni. Demonstracije v Leipzigu in notranja kriza Vzhodne Nemčije so spodbudile kanclerja Kohla, da je konec novembra predstavil plan desetih točk, ki so posledično vodile do združitve Vzhodne in Zahodne Nemčije. Reakcije držav na nemško združitev so se razlikovale. Nekatere so združitev izrabile sebi v korist, medtem ko so druge države združitvi nasprotovale, vse pa so si prizadevale za nadaljnjo nemško vključenost v zahodnoevropske institucije, s čimer bi lahko omejevali največjo evropsko državo. Vse nemške obljube o zavezanosti mednarodnim institucijam so se uresničile, kljub temu pa je Nemčija še vedno iskala

novo mednarodno identiteto. Kancler Kohl je uspešno ohranjal ravnotežje v odnosih z večino držav ter se osredotočal na pomoč vzhodnoevropskim državam, ki so skušale izpolnjevati pogoje za vstop v Evropsko unijo. Z menjavo vlade 1998 je kancler Schröder začrtal bolj suvereno nemško zunanjo politiko in s tem izzval spore z ZDA, Francijo in vzhodnoevropskimi državami. Z nekaterimi državami je uspel odnose sčasoma izboljšati, zaradi težavnega strateškega okolja pa ne z vsemi. Schröder je preuredil tudi vlado ter nekaj pristojnosti Zunanjega ministrstva prenesel na Gospodarsko ministrstvo. Visoka samostojnost nemških ministrstev, tekmovanje med zunanjim in gospodarskim ministrstvom ter sektorizacija nemškega oblikovanja politik je posebnost nemškega sistema ter posledica federalne strukture. Moč takega sistema je v tem, da sodeluje mnogo akterjev že od vsega začetka snovanja pobud, zato je sprejemanje konsenza lažje, vendar pa je sistem počasen ter zaradi manjkajočega centralnega akterja nepovezan. Dežele so del procesa sprejemanja odločitev, čeprav so v preteklosti redkokdaj uspele uspešno vplivati na vladno stališče v Bruslju, vendar pa so po Maastrichtu pridobile pristojnosti, s katerimi lahko bolj uspešno sodelujejo v evropskih zadevah. Za Nemčijo je značilna visoka udeležba pri sprejemanju in izvrševanju evropskih politik, kar se kaže tudi pri sprejemanju evropske zakonodaje na nemških sodiščih ter sodelovanje nacionalnih institucij v evropskem institucionalnem sistemu.

2.2 Hipoteze

Hipoteza 1:

Pretirana previdnost nemških politikov je povečala ekonomsko ceno združitve.

Hipoteza 2:

Po združitvi je zunanja politika Zvezne republike Nemčije obdržala temeljne smernice iz obdobja pred združitvijo, vendar pa postaja bolj samozavestna in samostojna, kar povzroča napetost v odnosih z nekaterimi državami.

Hipoteza 3:

Federalna struktura zveznim deželam omogoča sodelovanje v zunanji politiki, vendar kljub vedno večjemu pridobivanju pristojnosti dežele le redkokdaj vplivajo na odločitve in delovanje zvezne vlade.

2.3 Cilji naloge

V diplomski nalogi sem si prizadevala doseči naslednje cilje:

- predstaviti združitev Nemčije, njen notranji potek ter zunanje odzive nanjo,
- predstaviti nemško zunanjo politiko po združitvi v okviru Evropske unije in obrambno-varnostnih organizacij na evropski in transatlantski ravni,
- predstaviti odnose Zvezne republike Nemčije z ostalimi državami, po tem ko je njena zunanja politika postala bolj suverena,
- predstaviti množico domačih akterjev, ki sodelujejo pri oblikovanju evropskih politik, ter potek sprejemanja odločitev.

2.4 Metodološki pristop

Diplomska naloga temelji na uporabi primarnih in sekundarnih virov. Primarni viri sestojijo iz dokumentov, ki so bili relevantni za ZRN v procesu združitve, ter pogodb z zaveznicami mednarodnih organizacij. Sekundarni viri pa so članki, knjige in internetni viri, ki so večinoma delo evropskih avtorjev, v največji meri britanskih in nemških.

2.5 Struktura diplomskega dela

Po prvem delu, kjer sem predstavila metodološki okvir diplomskega dela, bom v nadaljevanju pisala o združitvi Nemčije v okviru evropskih integracij, predstavila pa bom tudi natančen potek združitve znotraj Nemčije. Reakcije sosednjih držav in držav partneric so bile zelo pomembne za združitev in predvsem sprejetje Nemčije v mednarodno okolje. Nekatere izmed njih so nemško združitev izkoristile v gospodarsko korist ali za globljo vpetost Nemčije v mednarodne organizacije. Kljub začetnemu nezaupanju se je Nemčija izkazala kot zanesljiva partnerica, ki si je prizadevala za poglobitev procesa evropskih integracij.

Z zunanjepolitično kontinuiteto Nemčija še vedno išče novo zunanje politično »osebnost«. Je med glavnimi pobudnicami za mirne oblike reševanja sporov, kljub temu

pa sodeluje v oboroženih spopadih za zagotavljanje miru. V EU je prevzela vodilno vlogo pri približevanju vzhodnoevropskih držav vključitvi zahodnoevropskim institucijam. Kancler Kohl je uspešno ohranjal ravnotežje v odnosih s sosednjimi državami, medtem ko je kancler Schröder z »normalizacijo« nemške zunanje politike vplival na odnose z zaveznici. V tem delu bom predstavila odnose Zvezne republike Nemčije z najpomembnejšimi partnericami ter stališče o širitvi Evropske unije in Severnoatlantskega zavezništva.

Z globoko vpletenostjo nemške birokracije v evropske politike je le-ta postala evropeizirana. V tem delu bom predstavila sodelovanje med kanclerjem, njegovim uradom ter zveznimi ministrstvi z evropskimi institucijami, ki je zapleteno z vpletenostjo nemških dežel, ki so prisotne na mnogih srečanjih Sveta ministrov kot opazovalke ali predstavnice ZRN kot celote, v kolikor je področje razprave pod deželno pristojnostjo. Dežele najbolj vplivajo prek Bundesrata, ki ima tudi samostojno telo za obravnavanje zadev EU in lahko deluje tudi v imenu Bundesrata, v kolikor ta ne zaseda, s čimer je odziv hitrejši. Vse dežele imajo stalna predstavništva v Bruslju. Ustanovitev Odbora regij kot predstavnika lokalnih skupnosti omogoča še širši obseg sodelovanja dežel. Nadnacionalna, nacionalna in podnacionalna raven se zelo težko uskladijo pri formulaciji EU politik, kjer ni centralnega akterja z odločevalsko močjo. Proces je zaradi velikega števila oddelkov počasen, vendar pa zato lahko sodeluje večje število akterjev, doseganje konsenza pa je lažje.

V zaključku bom povzela celotno nalogo ter predstavila ugotovitve.

3. Združitev Nemčije v evropskem kontekstu

3.1 Obdobje 1945-1969

Po popolni kapitulaciji Nemčije v 2. svetovni vojni so njeno ozemlje zasedle in si ga razdelile ameriške (jugovzhod), britanske (severozahod), francoske (jugozahod) in sovjetske (severovzhod) okupacijske sile.

3.1.1 Zvezna republika Nemčija

Zvezna republika Nemčija (ZRN) je bila ustanovljena 23. maja 1949 na teritoriju zahodnih zaveznic z glavnim mestom Bonn. ZRN se je razglasila kot edina zakonita naslednica nemškega imperija in je bila 5. maja 1955 priznana kot polno suverena država, ki je postala najbolj liberalna in demokratična država, ki je kdaj obstajala na nemškem ozemlju. Struktura ZRN je bila osnovana tako, da naj bi premostila šibkosti Weimarske republike. Demokratični in liberalni politični sistem sta bila osnovana na spoštovanju ustave (Grundgesetz), ki strogo loči politično moč med nacionalno vlado in zveznimi deželami, ki reflektirajo regionalno tradicijo Nemčije pred politično unijo (1871), čeprav so meje večinoma povojne in ne zgodovinske kreacije. Zvezne dežele v Nemčiji niso tako avtonomne kot na primer v ZDA, vendar pa imajo prek zgornjega doma parlamenta (Bundesrat) možnost vplivanja na zakonodajo. Izvršno oblast ima kancler, ki je lahko odstavljen le s konstruktivno nezaupnico parlamenta ter z absolutno večino naslednika¹ (Parkes 1997: 35). Velik pomen imajo tudi politične stranke, ki morajo za vstop v parlament zaradi lažje sestave koalicije izpolniti pogoj 5-odstotnega volilnega praga. Moč vlade in parlamenta pa omejuje tudi Zvezno ustavno sodišče (Bundesverfassungsgericht). S socialno tržno ekonomijo, kjer je vmešavanje države minimalno, je Nemčija doživela hitro gospodarsko rast (Wirtschaftswunder), predvsem s pomočjo Marshallovega plana ter reformo valute (Parkes, 1997). Zunanje politični cilji so bili osredotočeni na ohranjanje notranje demokracije, socialne in gospodarske stabilnosti ter varnosti v mirnem evropskem okolju, kar je prineslo blaginjo doma ter spoštovanje v tujini. ZRN je težila k predstavljanju celotne Nemčije s posebnim predpisom v 23. členu

¹ tako je septembra leta 1982 kanclersko mesto prevzel Helmut Kohl

ustave, kjer si ZRN ob priložnosti pridržuje pravico priključitve vzhodnih ozemelj (Schweitzer, 1990).

3.1.2 Nemška demokratična republika

Na sovjetskem teritoriju je bila 7.oktobra 1949 ustanovljena Nemška demokratična republika (NDR) z vzhodnim Berlinom kot prestolnico. Leta 1952 je Stalin predlagal (Stalinova nota) nemško združitev ter s tem umik zahodnih zaveznic iz srednje Evrope, vendar so ZDA, Velika Britanija in Francija ta predlog zavrnile. NDR je bila avtoritarna, centralna, komunistično totalitarna država s sovjetskim planskim gospodarstvom in je kmalu postala najbogatejša in najrazvitejša država v vzhodnem bloku. Ker je zavzemala teritorij, kjer je z izjemo lignita primanjkovalo surovin, so si pomagali tudi z industrijskim vohunstvom²(Parkes 1997: 12). Od sprejetja ustave leta 1968 je imela vladajoča komunistična stranka SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschland), modelirana na osnovi komunistične partije, vpliv na vseh družbenih področjih, vključno z gospodarstvom, izobraževanjem ter kulturo³. Nacionalni parlament oziroma Ljudska zbornica (Volkskammer) je imela večino predstavnikov iz stranke SED ter se je srečevala le občasno. Izvršna oblast Sveta ministrov (Ministerrat) je bila prav tako podrejena SED (Schweitzer 1990: 123). Prebivalci NDR so se vedno smatrali kot del nemškega naroda, vendar so delitev sprejeli zaradi preteklosti nacističnega režima ter možnost združitve videli le v zahodnonemškem sprejemu socializma ali pa vsaj izstopa ZRN iz zahodnoevropskih institucij (NATO, ES). Leta 1971 je na oblast prišel komunistični vodja Erich Honecker, ki je zahteval, da se ZRN smatra kot tujo državo, prizadeval si je ustvariti novo nacionalno identiteto ter popolnoma prekiniti stik s preteklostjo skupne nemške države. NDR ni bila pod sovjetskim vplivom le zaradi sovjetske vojske na vzhodnonemškem ozemlju, temveč tudi Brežnjeve doktrine⁴, ki je omejevala suverenost (internet 22).

² Industrijsko vohunstvo je bilo možno z notranjo nemško trgovino ter s tem dostopa do trga Evropske skupnosti.

³ Le cerkev, v primeru NDR je bila to Luteranska cerkev, je imela določeno avtonomijo.

⁴ to je pomenilo, da kadar se v katerikoli socialistični državi pojavilo sile, ki bi lahko ogrozile socialistični sistem, to postane problem vseh socialističnih držav

Hladni odnosi med vzhodno in zahodno Nemčijo so trajali do leta 1969, ko je zvezni kancler ZRN postal socialni demokrat Willy Brandt, ki je z »Ostpolitik« (vzhodno politiko) skušal izboljšati odnose z Nemško demokratično republiko, Poljsko in Zvezo sovjetskih socialističnih republik (ZSSR). Vzhodna politika je sprožila precejšnja nasprotja v ZRN in sosednjih državah (Keohane 1993: 25).

3.2 »Ostpolitik« in nemško vprašanje

Cilj Ostpolitike leta 1970 je bil izboljšati odnos med obema Nemčijama, kar bi posledično lahko vodilo do ponovne združitve nekoč enotne države. Med elementi Ostpolitike so bili : opustitev Hallsteinove doktrine⁵, priznanje meje po liniji Odra-Neisse med Poljsko in Vzhodno Nemčijo ter bližji gospodarski odnosi med zahodno Evropo in Sovjetsko zvezo, ki so podprli propadajoče komunistično gospodarstvo. V vzhodni Evropi se je z razvojem gospodarskih odnosov pokazal kontrast med blaginjo in visoko kvaliteto dobrin na Zahodu ter relativno revščino na Vzhodu (internet 24). Pogovori med Brandtom in takratnim vzhodno-nemškim voditeljem Willy-jem Stophom so se začeli zelo hitro, vendar pa ni bilo sprejetega nobenega formalnega dogovora, ker Brandt ni želel priznati Vzhodne Nemčije kot suverene države. Leta 1970 je bila podpisana Moskovska pogodba med Zahodno Nemčijo in Sovjetsko zvezo, ki je izražala obojestransko željo po normalizaciji odnosov med evropskimi državami, ohranitvi mednarodnega miru ter upoštevanja 2. člena Ustanovne listine Združenih narodov (Rometsch, Wessels 1996).

Z Varšavsko pogodbo med Zahodno Nemčijo in Poljsko so se podpisniki zavezali k ohranitvi meje med Poljsko in Vzhodno Nemčijo, določeno po drugi svetovni vojni (linija Odra-Neisse). Najbolj polemičen pa je bil dogovor Osnovne pogodbe leta 1972, ki je priznavala ZRN in NDR kot dve ločeni državi (vendar ne kot dva ločena naroda). Dogovor je predvsem v Zahodni Nemčiji dvignil veliko prahu, saj naj bi zagotovil stalno

⁵ Hallsteinova doktrina je bila ključna doktrina zunanje politike ZRN med leti 1955 in 1969, s katero je imela ZRN ekskluzivno pravico do predstavljanja celotnega nemškega naroda, in, razen s Sovjetsko zvezo, ZRN ne bi ohranila diplomatskih odnosov z državami, ki bi priznale Vzhodno Nemčijo (internet 23).

delitev Nemčije, vendar pa je omogočil, da sta obe Nemčiji postali članici Združenih narodov leta 1973.

Zahodne zaveznice se z nekaterimi novimi politikami ZRN niso strinjale, vendar pa so le te vodile k zmanjšanju napetosti na evropskem kontinentu. Kljub temu da je »nemško vprašanje«⁶ ostajalo nerešeno, se je pokazal vzajemni interes obeh nemških držav ter občutek skupne pripadnosti. ZRN je zahtevala, da Evropska skupnost sprejme zahodno nemško politiko, kljub temu pa so se občasno pojavljale izjave, ki so bile kritične do potencialne nemške združitve (npr. izjava italijanskega zunanjega ministra Giulia Andreottija⁷). To je vznemirilo precejšen del Nemcev predvsem zato, ker so takšne izjave izkazovale nezaupanje v ZRN po štiridesetih letih stabilne demokracije, zavezanosti zahodni Evropi in Atlantskemu zavezništvu (Mahncke 1988).⁸ Vzhodna politika se je nadaljevala do združitve Nemčije in je predvsem zagotavljala NDR vedno več sredstev iz proračuna ZRN, v zameno pa več stikov med obema Nemčijama ter gospodarski in humanitarni napredek Vzhodne Nemčije. To ni pomenilo, da so vzhodnonemški voditelji imeli več moči nasproti Sovjetski zvezi, vendar pa so si zahodno nemški voditelji od Adenauerja (prek Erharda, Kiesingerja, Brandta, Schmidta) do Kohla vedno prizadevali predvsem za več svobode v Vzhodni Nemčiji, boljše življenjske razmere, ohranjanje varnosti Berlina ter več sodelovanja pri skupnih interesih (npr. okolje). Pokazalo se je, da je bil v tem obdobju nemški narod pomembnejši od države (Gellner, 2003).

Septembra 1987 je vzhodnonemški voditelj Erich Honecker prvič obiskal ZRN, kar je ponovno aktualiziralo nemško vprašanje, vendar so takrat o združitvi Nemčije razmišljali

⁶ Kot nemško vprašanje se je smatralo delitev Berlina, razdelitev Nemčije ter vprašanje vzhodnega teritorija z mejami iz leta 1937.

⁷ »Vsi se strinjamo, da morajo biti med obema Nemčijama dobri odnosi. Vendar pa ni potrebno pretiravati, kajti za prehod pangermanizma morata obstajati dve nemški državi.« (Mahncke 1988:173)

⁸ 7.člen pogodbe med ZRN in zahodnimi zaveznicami (Francija, Velika Britanija, ZDA) iz leta 1952 določa, da se države podpisnice strinjajo, da je glavni cilj njihove skupne politike mirovni sporazum za celotno Nemčijo z njenimi nekdanjimi sovražnicami osnovan na trajnem miru. Države podpisnice so se prav tako zavezale, da bodo z mirovnimi sredstvi sodelovale pri uresničevanju skupnega cilja združitve Nemčije z liberalno demokratično ustavo v okviru Evropske skupnosti (glej document 2).

le teoretično, saj bi se le-ta lahko zgodila le v primeru drastičnih političnih sprememb v Evropi, zato združitev tudi v javnosti ni imela večje podpore (Rometsch, 1996).⁹

3.3 Delovanje ZRN v mednarodnih institucijah

Zvezna republika Nemčija je delovala kot pol-suverena država v bipolarnem sistemu, zato se je bila pri doseganju svojih ciljev prisiljena popolnoma zanašati na mednarodne institucije.

3.3.1 Evropska skupnost

Začetek Skupnosti v petdesetih letih z ustanovitvijo Evropske skupnosti za premog in jeklo (ESPJ) je imel za Nemčijo gospodarski in politični pomen, ki sta bila močno medsebojno povezana. Oživljanje nemškega gospodarstva v okviru ESPJ ter rekonstrukcija Zahodne Nemčije kot celote bi posledično vodila do združitve. Ta t.i. magnetna teorija je bila razvita v času kanclerja Konrada Adenauerja in vključuje štiri razloge za nemško sodelovanje v evropski integraciji: politično stabilnost, sprejetje v mednarodnih zadevah, pridobivanje suverenosti in spravo s sosedi. Od šestdesetih let dalje je evropska integracija postala cilj in ne več instrument za združitev Nemčije. Postala je politični koncept z idejo ustanovitve federalne zveze, osnovane na demokraciji, pravu ter spoštovanju človekovih pravic (Rometsch, Wessels, 1996). Poleg Nata in ZEU je bila Skupnost z Evropsko politično skupnostjo (EPC) najbolj pomemben okvir za nemško usmeritev na Zahod in je tudi omogočala odprto vprašanje nemške združitve. Istočasno je integracija Nemčije v zahodna zavezništva zagotavljala določen vpliv na zunanje delovanje Bonna. Vendar pa se vprašanja o razdeljeni Nemčiji niso pojavljala na dnevnem redu EPC, kajti EPC naj bi se ukvarjala le z zunanje-političnimi temami, medtem ko je ZRN nemško-nemške odnose smatrala za notranje nemške, prav tako kot je bila notranja tudi trgovina med ZRN in NDR (Rummel, 1996).

Po koncu Konference za varnost in sodelovanje v Evropi in podpisu Helsinškega sporazuma leta 1975, ki je bilo prvo sodelovanje med vzhodnim in zahodnim blokom v

⁹ Decembra 1986 je le 7% Nemcev verjelo v združitev Nemčije v času njihovega življenja, v primerjavi z 28% iz leta 1966. Kljub temu pa je kar 71% Nemcev podpiralo združitev ter le 9% ne (ostali neodločeni) (Rometsch, 1996).

času hladne vojne, se je Evropska skupnost (ES) zavezala k uresničitvi sporazuma o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. Oktobra 1986 je Evropski parlament (EP) pozval Komisijo, Svet Ministrov ter predvsem vlade držav članic, naj izrazijo podporo vladam NDR, Madžarske, Poljske in Češkoslovaške republike za deklaracijo državljanov, s katero so se zavzemale za svobodno demokracijo in mirno združitev Evrope. Zahodna Nemčija je dobro izkoristila predsedstvo v ES (v prvi polovici 1988), ko je nemški zunanji minister Hans-Dietrich Genscher skušal uporabiti aparate ES za okrepitev Ostpolitike, si prizadeval za popolno razorožitev predvsem na področju atomskih izstrelkov ter se uspešno izogibal nesporazumom s Sovjetsko zvezo. Pogodbeno (antagonistično) sodelovanje med ES in Comeconom¹⁰ na ekonomskem, socialnem, kulturnem in drugih področjih je pospešilo kvaliteto in kvantiteto dogovorov med ES in Sovjetsko zvezo ter tudi Madžarsko, Poljsko, Češkoslovaško in NDR. Demokratizacijo vzhodno evropskih dežel so pozdravili v Bruslju, vendar pa je to pomenilo negotovo prihodnost ES, saj nihče ni mogel napovedati, kakšen odnos se bo vzpostavil med novo nastalimi demokracijami in ES. Sovjetski predsednik Mikhail S. Gorbačov je v govoru pred Svetom Evrope v Strasbourgu predlagal »skupni evropski dom« kot naslednjo fazo v razvoju Evrope po hladni vojni. Gorbačov ni ponudil nobenih podrobnosti, vendar je njegov koncept skupnega doma zvenel kot namig, da bi se nadaljnji proces ES razvijal v smeri, ki ne bo izključevala Sovjetske zveze. Francoski predsednik Mitterrand je predlagal koncept velike evropske konfederacije, kjer bi ES ostala steber evropske stabilnosti, vendar je takratni evropski komisar Delors to idejo zavrnil, saj taka konfederacija ne more nastati, dokler ES ne bo dosegla stanja politične unije (Keohane, 1993).

Do revolucionarnih dogodkov, ki so spremenili podobo Evrope, se je dvanajst zahodno evropskih držav pripravljalo za izpolnitev ciljev Enotnega evropskega akta. Vendar pa sta padec komunizma v vzhodni Evropi in možnost nemške združitve prinesli nova vprašanja, ki so vplivala na Evropsko skupnost (Brandon, 1990). Vse dokler nemški kancler Helmut Kohl ni izpostavil »nemškega vprašanja« in si prizadeval za to, da bi bila združena Nemčija del zahodnoevropskih integracij, je bila največja ovira za večjo

¹⁰Comecon oz. Svet za medsebojno gospodarsko pomoč (1949 – 1991), je bil gospodarska organizacija komunističnih držav (primerjiv z EGS).

integracijo v Evropi britanska predsednica vlade Margaret Thatcher, ki je zavračala vključitev Velike Britanije v Evropski monetarni sistem in nasprotovala ideji Evropske monetarne unije (Gellner, Robertson, 2003).

Države članice ES so podprle združitev Nemčije, saj so želele ohraniti nadzor nad združeno Nemčijo znotraj evropskih integracij. Kljub temu je bila večina Evropejcev skeptičnih do nemške združitve, ne samo zaradi nemške vloge v obeh svetovnih vojnah, temveč tudi zaradi potencialne ekonomske in politične škode, ki bi jo prinesla združitev. Takratni evropski komisar Delors je podprl združitev ter predlagal, da se Vzhodna Nemčija kot poseben primer vzhodne Evrope priključi ES še pred letom 1993, če bi prišlo do združitve z Zahodno Nemčijo. S tem pa je tudi jasno naznanil, da se ostale države srednje in vzhodne Evrope ne morejo tako hitro priključiti ES, saj niso gospodarsko in politično pripravljene sprejeti pluralistične demokracije in delovati v tržni ekonomiji (Kaiser, 1994).

3.3.2 NATO in Evropska obrambna skupnost

Oblikovanje dveh držav na nemškem ozemlju je bila posledica nezmožnosti štirih sil – Francije, Sovjetske zveze, Velike Britanije in Združenih držav Amerike – da bi skupaj upravljale Nemčijo, kot so se dogovorile na Potsdamski konferenci leta 1945. Berlinska blokada v letih 1948 in 1949 je bila prva znanilka konflikta, ki je sledil, korejska vojna pa je potrdila najbolj pesimistična stališča o sovjetskih namerah (internet 20).

Države Beneluksa, Francija in Velika Britanija so leta 1948 podpisale Bruseljski sporazum (Organizacija bruseljske pogodbe)¹¹ z namenom razvitja skupnega obrambnega sistema in okrepitve medsebojnih vezi, za upor ideološkimi, političnimi in vojaškimi grožnjami njihovi varnosti. K sodelovanju so povabile tudi Dansko, Islandijo, Italijo, Norveško in Portugalsko. Med pogajanja s severno Ameriko (ZDA, Kanada) so oblikovali Severnoatlantsko zavezništvo (aprila 1949), ki je na začetku temeljilo na varnostnih zagotovilih in medsebojnih obveznostih med dvanajstimi državami

¹¹ Bruseljska pogodba je predstavljala prvi korak k povojni obnovi zahodnoevropske varnosti ter tudi začetek procesa, ki je vodil k Severnoatlantskemu zavezništvu. Danes je ta pogodba ustanovni dokument Zahodnoevropske unije.

podpisnicami¹² (internet 20). Ob podpisu Washingtonske pogodbe NATO še ni imel politične strukture, skupnega poveljstva in vojaških enot, le te so nastale šele po izbruhu korejske vojne junija 1950, ko se je zdela nevarnost napada sovjetskih sil v srednji Evropi zelo neposredna. Leta 1952 sta se zavezništvu pridružili še Grčija in Turčija, leta 1955 pa še Zvezna republika Nemčija, ki je postala petnajsta članica zavezništva. Vključitev Nemčije v NATO se je leta 1949 zdela popolnoma nemogoča, čeprav so ZDA želele izkoristiti številčnost nemških enot, vendar so naleteli na močan odpor Francije, saj si nihče ni mogel zamišljati popolnega oboroževanja Nemčije le pet let po koncu druge svetovne vojne.

Številne sovjetske divizije, ki so bile po številu pripadnikov ter opremljenosti močnejše od zahodnih, so bile nameščene vzhodno od »železne zaves«, zato je takratni zahodnonemški kancler Konrad Adenauer pozval okupacijske sile, naj okrepijo svojo prisotnost in razširijo varnostna zagotovila tudi na Zvezno republiko. Vojaški svetovalci so pripravili koncepte za obrambo Nemčije, ki so zajemali predvsem okrepitev policijskih sil in oblikovanje nemških vojaških enot, ki bi se integrirale v evropsko vojsko. Po poslabšanju položaja v Koreji se je Atlantsko zavezništvo spremenilo v integrirano obrambno organizacijo ter ustanovilo skupne vojaške strukture, katerim naj bi se pridružila tudi ZRN. Medtem pa sta britanski in francoski premier Winston Churchill in René Pleven pozivala k oblikovanju evropske vojske, saj so že ob podpisu pogodbe za ESPJ potekali pogovori o ustanovitvi Evropske obrambne skupnosti (EOS), kjer bi sodelovali tudi nemški vojaki, vendar brez ustanovitve samostojne zahodnonemške vojske (internet 21).

Med tremi možnostmi (oblikovanje nemške zvezne policije in zagotavljanje bodočih pripadnikov nemške vojske, članstvo v Natu ali evropska vojska) je nemški kancler dal prednost zavezništvu, saj je menil, da imajo le Združene države Amerike zadostno moč za zagotovitev varnosti ZRN. Vendar je bilo ponovno oboroževanje v evropskem kontekstu takrat edina sprejemljiva možnost za vse, zato jo je podprl tudi Adenauer, ki je zahodnim silam želel preprečiti, da bi v nedogled odlašale s ponovnim

¹² Belgija, Danska, Francija, Islandija, Italija, Kanada, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Portugalska, Združene države Amerike in Združeno kraljestvo (internet 18)

oboroževanjem. Pogodba o Evropski obrambni skupnosti je bila podpisana 27. maja 1952 v Parizu, kar so podprle tudi ZDA, saj so želele z nemškimi vojaškimi kapacitetami čim hitreje okrepiti zahodno obrambo. Sočasno je bila podpisana tudi Splošna pogodba, s katero je ZRN dosegla konec okupacijskega režima in vzpostavitev nacionalne suverenosti. Obe pogodbi sta bili, kljub močnemu nasprotovanju nemške javnosti glede ponovnega oboroževanja, pravočasno ratificirani. Vendar pa je problem nastal v Franciji, saj so se bali ponovne nemške vstaje na kontinentu, zato so v parlamentu glasovali za opustitev pogodbe o Evropski obrambni skupnosti. Po štirih letih pogajanj o EOS, ki so se zdela zmanj, je pobudo prevzela Velika Britanija in sklicala srečanje šestih držav EOS ter Kanade in ZDA, da so s klavzulo Bruseljske pogodbe razvili sistem kolektivne varnosti v Evropi - Zahodnoevropska unija (ZEU) -, h kateri so povabili tudi Italijo in ZRN ter s tem omogočili ponovno nemško oboroževanje. Pred zaključkom pogajanj o nemški priključitvi Natu je bilo na željo Francije potrebno rešiti vprašanje Posarja, za katerega so pripravili Evropski zakonik, s katerim bi pokrajina pridobila politično avtonomijo, gospodarsko pa ostala povezana s Francijo. Prebivalci so na referendumu zakonik zavrnil in s tem prisilili Francijo, da sprejme pristop pokrajine k ZRN. Zahodna Nemčija je postala enakopravna članica Nata 6. maja 1955, pred tem pa dosegla dogovor o reviziji Splošne pogodbe, podpisala Konvencijo o pravicah in obveznostih tujih sil, ki je pogodbeno urejala prisotnost tujih sil v državi, ter se javno odpovedala vsaki proizvodnji atomskega, biološkega in kemičnega orožja. Zvezna armada je bila hitro vzpostavljena, vendar pa zaradi primanjkovanja častnikov, števila vojašnic ter nepripravljenosti prostovoljcev nikoli ni dosegla načrtovanih 12 divizij (internet 20).

Kmalu po nemški vključitvi v Nato se je severnoatlantska strategija začela spreminjati, večji poudarek so dali jedrskemu orožju. V šestdesetih letih se je ameriška vojaška strategija znova spremenila v okviru večje vloge konvencionalnega orožja, ki ga je Nemčija zavrnila. Francija je pod predsednikom Charlesom de Gaullem umaknila svoje sile iz Natovega vojaškega poveljstva, ker je bila zavrnjena njena želja po jedrskem sodelovanju z ZDA. S tem konfliktom je dilema nastala v ZRN, saj so lahko projekt evropskih integracij razvijali le skupaj s Francijo. Tesni odnosi z ZDA pa so bili ključnega pomena za nacionalno varnost in zaščito, vendar pa jim je s previdno zunanjo politiko uspevalo ohranjati »ravnotežje« med silama (internet 20).

3.4 Pot do združitve

3.4.1 1989-1990 (*kronološki pregled*)

- Madžarska je odprla svojo mejo z Avstrijo, kar je vodilo k množičnim potovanjem državljanov NDR prek Madžarske, v upanju da bodo prišli do Zahoda. Tisti, ki so prišli do zahodnonemške ambasade v Pragi ali Varšavi, so dobili dovoljenje za vstop v ZRN.
- Lokalne volitve v NDR, kjer naj bi bil rezultat 98,77 odstotna podpora uradni listi kandidatov, so vodile do množičnih protestov.
- Začele so se ponedeljkove protivladne demonstracije v Leipzigu (9.oktober 1989), ki so kljub prisotnosti vojske minile brez nasilja.
- Voditelj Vzhodne Nemčije Erich Honecker je odstopil 18. oktobra, nadomestil ga je Egon Krenz, ki je po padcu berlinskega zidu (9.novembra) odstopil, funkcijo je do prvih svobodnih volitev prevzel Hans Modrow.
- 28. novembra je kancler Kohl objavil plan desetih točk, ki bi Nemčijo posledično vodil do združitve.
- Marca 1990 je na volitvah v NDR zmagalo Združenje za Nemčijo stranke CDU (Krščansko demokratska unija) in premier je postal Lothar de Maiziere, ki je pričel pogovore o združitvi.
- Kot prvi korak k združitvi je v veljavo stopila monetarna, gospodarska in socialna unija 1. julija 1990.
- Septembra so se uspešno zaključila »dva plus štiri« pogajanja med vojnimi zaveznici in obema Nemčijama.
- 3. oktobra 1990 sta se Zahodna in Vzhodna Nemčija združili in s tem je NDR nehala obstajati (Parker 1997: 16-17).

3.4.2 Helmut Kohl: Deset točk

Zahodno nemški kancler Helmut Kohl je 28. novembra 1989 Bundestagu predstavil plan desetih točk za nadaljnjo politiko Nemčije na poti do združitve.

1. Zaradi demonstracij in množičnega preseljevanja vzhodnih Nemcev na Zahod je zvezna vlada zagotovila humanitarno pomoč po potrebi tudi zdravstvene storitve.
2. Zvezna vlada je sklenila še naprej sodelovati z Nemško demokratično republiko na vseh področjih, ki so koristni za narod na obeh straneh. To se je nanašalo predvsem na gospodarsko, znanstveno-tehnično in kulturno sodelovanje ter zaščito okolja.
3. Zaradi spremembe političnega in gospodarskega sistema Vzhodne Nemčije je zvezna vlada ponudila pomoč in sodelovanje, saj se je pri vseh državah članicah Comecona izkazalo, da plansko gospodarstvo ne deluje. ZRN ni želela stabilizirati nevzdržnih razmer NDR, vendar pa bi lahko prišlo do gospodarske rasti, če bi se NDR odprla zahodnim investicijam in ustvarila razmere za tržno gospodarstvo ter omogočila privatno/zasebno gospodarstvo. Ključno je bilo, da vodstvo NDR doseže dogovor z opozicijskimi skupinami o spremembi ustave in novem volilnem zakonu, saj je ZRN podpirala zahteve po svobodnih in enakopravnih volitvah v NDR.
4. Premier Modrow je predlagal pogodbeno skupnost, kar je bila ZRN pripravljena sprejeti, saj je sosedstvo obeh držav in poseben odnos med njima zahtevalo tesnejše sodelovanje na vseh področjih.
5. ZRN je bila odložena sprejeti korak do razvoja konfederativne strukture med obema državama Nemčije s ciljem federacije, vendar je bil glavni predpogoj demokratično legitimizirana vlada v NDR. Po svobodnih volitvah bi lahko ustanovili skupne vladne in parlamentarne komiteje za stalno politično sodelovanje.
6. Razvoj mednemških odnosov naj bi ostajal vključen v panevropski proces v okviru vzhodno-zahodnih odnosov, saj bi bodoča Nemčija morala ustrezati evropski strukturi kot celoti. V juniju sta Gorbačov in Kohl podpisala deklaracijo o "skupnem evropskem domu", kjer je šlo za integriteto in varnost vsake države,

- ki ima pravico do svobodne izbire svojega političnega in socialnega sistema z upoštevanjem mednarodnega prava.
7. Evropska skupnost mora ostati odločilna stalnica vseevropskega razvoja, ki se mora razvijati še naprej. V tistem času se je ES spopadala z izzivi odprtosti in prilagajanja sprememb v srednji, vzhodni in jugovzhodni Evropi, kar je bilo zelo pomembno za prihodnost kontinenta pri doseganju cilja skupne Evrope. Kohl je opozoril, da je potrebno razumeti zaskrbljenost evropskih držav glede ponovne združitve Nemčije, zato je bila potrebna še večja zavezanost evropskim integracijam ter širitev ES na vzhod, saj lahko ES služi kot temelj za širšo evropsko združitev z ohranjanjem identitete, ki temelji na osnovnih pravicah, demokraciji, človekovih pravicah ter samoodločbe. V kolikor bi bile države srednje in jugovzhodne Evrope pripravljene izpolnjevati nujne predpogoje ter predvsem Konvencijo za zaščito človekovih pravic in temeljnih svoboščin, bi bile dobrodošle v ES.
 8. Proces KVSE naj bi postal del jedra vseevropske arhitekture, zato bi bilo potrebno poglobiti obstoječe dogovore in zagotoviti institucionalno obliko nadaljnjega vseevropskega sodelovanja.
 9. Konec razdeljene Evrope in Nemčije zahteva daljnosežne poteze glede razorožitve in kontrole vojaških sil, ki morata ostati v koraku s političnim razvojem.
 10. ZRN si je prizadevala za mirne razmere v Evropi, v katerih bi nemški narod lahko dosegel ponovno enotnost države, kar je bil cilj zvezne vlade, vendar pa je Kohl želel da je dosežen v vseevropskem okviru, saj bi le tako lahko dosegli medsebojno zaupanje in s tem premagali delitev Evrope ter tudi Nemčije (glej dokument 9).

Ko je vzhodno nemška vlada 9. novembra 1989 odprla svoje meje z Zvezno republiko Nemčijo, so bila pričakovanja o združitvi velika, vendar so mnogi opazovalci dogajanja menili, da bodo potrebna desetletja, preden se bo narod lahko združil v eni državi. Gonilna sila za združitev je prihajala znotraj države: ponedeljkove demonstracije v Leipzigu, množično preseljevanje iz vzhoda na zahod Nemčije ter skorajšnji gospodarski

kolaps Vzhodne Nemčije. Zahodna Nemčija je kljub težavnosti položaja želela pohiteti z združitvijo in 31. avgusta 1990 sta Zvezna republika Nemčija in Nemška demokratična republika podpisali pogodbo, kjer sta kot uradni datum združitve naznanili 3. oktober 1990. Z Združitveno pogodbo so bile vzhodnonemške dežele¹³ v skladu s 23. členom Ustave priključene ZRN (Keohane 1993: 27).

3.4.3 “Dva-plus-štiri” pogodba

Pogodba o končni poravnavi z ozirom na Nemčijo, znana tudi kot “dva plus štiri” (Vertrag über die abschließende Regelung in bezug auf Deutschland), je končna mirovna pogodba med Zvezno republiko Nemčijo, Nemško demokratično republiko in štirimi silami, ki so okupirale Nemčijo po koncu 2. svetovne vojne v Evropi: Francijo, Združenim kraljestvom Velike Britanije in severne Irske, Združenimi državami Amerike in Sovjetsko zvezo. Pogodba je bila podpisana 12. septembra 1990 v Moskvi in določa pot nemške združitve (dokument 7).

“Dva plus štiri” dogovori so se izkazali za zelo koristne pri reševanju težavnih vprašanj, povezanih z nemško združitvijo, predvsem na področju suverenosti, statusu zavezništva ter meja.

Dogovori so bili naslednji:

- Združena Nemčija obsega teritorij Zvezne republike Nemčije, Nemške demokratične republike ter celotnega Berlina. Zunanje meje bodo meje NDR in ZRN, združena Nemčija pa bo podpisala še zavezujočo pogodbo s Poljsko in potrdila obstoječe meje. V prihodnosti Nemčija ne bo imela teritorialnih zahtev, kar zagotoviti tudi v ustavi združene Nemčije¹⁴;

- NDR in ZRN potrjujeta, da ne bosta ogrožali mirnih odnosov med narodi, ter da ne bosta nikoli uporabili orožja, ki ni v skladu z Ustavo (GG) ali Ustanovno listino Združenih narodov;

¹³ Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Sachsen, Sachsen-Anhalt in Thüringen

¹⁴ 14.11.1990 sta združena ZRN in Poljska podpisali pogodbo, ki je potrdila Odra-Neisse mejo, še prej pa je Nemčija popravila 23. člen ustave, po katerem bi lahko zahtevala nekdanje vzhodno nemško ozemlje. Pogodba je stopila v veljavo 16.1.1992.

- Pogodba o neširjenju atomskega orožja, podpisana 1. julija 1968, bo za Nemčijo veljala tudi po združitvi. Oborožene sile združene Nemčije ne bodo presegle števila 370.000 pripadnikov¹⁵;

- NDR, ZRN in ZSSR bodo podpisale sporazum, s katerim bodo določile umik sovjetske vojske iz vzhodnonemškega teritorija do konca leta 1994. Do takrat bodo na tem ozemlju prisotne tudi nemške oborožene sile ter na nemško željo tudi sile Francije, Velike Britanije in ZDA;

- Združena Nemčija ima pravico do članstva v zavezništvih ter obveznosti do le-teh;

- S to pogodbo je združena Nemčija pridobila zunanjo in notranjo suverenost (internet 2).

Združitve Nemčije 3. oktobra 1990 je prinesla nove debate o prihodnosti evropskega kontinenta, predvsem o tem, kakšno vlogo bo igrala združena Nemčija po koncu hladne vojne. V času hladne vojne je bila Zahodna Nemčija močno zavezana mednarodnim institucijam, kot sta NATO in ES. Članstvo je zagotovilo instrumente za vodenje zahodno nemške državne strategije; institucije so ZRN zagotovile dosego gospodarskih in političnih interesov, prestrukturirale in na novo oblikovale nemške interese, tako da v očeh nemških političnih elit članstvo v teh institucijah ni bilo zgolj instrument politike, temveč usmerjevalni okvir za oblikovanje politik. Podpora institucijam v Zvezni republiki je bila ena izmed najpomembnejših zapuščin hladne vojne in je igrala zelo pomembno vlogo pri oblikovanju nemških interesov tudi po združitvi. Začetek nemške zavezanosti k mednarodnim institucijam izvira iz njene edinstvene pozicije v povojnem času, ko je bila Zvezna republika pol-suverena država, ki je delovala znotraj bipolarnega sistema, kar jo je prisililo, da je skoraj v celoti delovala v okviru mednarodnih institucij za dosego ciljev. Zagotovljen dostop do velikega evropskega trga je nemškim podjetjem omogočil uspešno poseganje na mednarodne trge. Evropska skupnost je nemškemu gospodarstvu pomagala tudi z zaščitno cono monetarne stabilnosti skozi trgovino ter tudi pri zunanji politiki (Gellner, 2003). Zaradi očitnih razlogov nemška povojna vlada ni mogla pričakovati mednarodne politične vloge, primerljive z državno gospodarsko

¹⁵ 30. avgusta je bil na Dunaju sprejet Sporazum o konvencionalnih silah v Evropi (CFE).

močjo, zato je ES služila kot legitimni nosilec za zahodnonemško integracijo v mednarodno skupnost, kar velja tudi za Nato¹⁶. V sferi gospodarstva in obrambe, torej mreži tesno povezanih institucij, se je razvila zunanja politike Zvezne republike. Prizadevanja Bonna za združitev Nemčije so v mednarodni skupnosti povzročila napetost med zahodnimi zaveznici. Vzhodna politika (Ostpolitik) je vzbudila mednarodne dvome o nemški zavezanosti Zahodu, vendar so po tem, ko se je le-ta izkazala za uspešno, zahodnonemški funkcionarji postali prizadevnejši glede zaščite nacionalnega interesa. To je prineslo odpor do nemške vloge plačnika v ES ter žrtvovanje zmanjšanja napetosti med hladnimi obdobji ameriško-sovjetskih odnosov. Vseeno je v Nemčiji vzklila intenzivna debata o unilateralnih iniciativah, ki so pokazale, kako trdno je državno pojmovanje lastnih interesov v hladni vojni oblikovalo mednarodno okolje. Nemčija je bila edina država zahodne Evrope, ki je v času največje spremembe mednarodne strukture preoblikovala tudi domači politični sistem kot posledico končevanja hladne vojne (Webber, 2001).

3.5 Reakcije na združitev Nemčije

Kancler Kohl in zunanji minister Hans-Dietrich Genscher sta vodila uspešno diplomacijo, saj sta se zavedala dvomov sosednjih držav. Kohl je želel ohraniti bližnje sodelovanje z zahodnimi sosedami, predvsem Francijo, zato je brez pomislekov sprejel Mitterandovo idejo o poglobljanju evropskih integracij ter tudi sodeloval pri predlogih, kot na primer Evropska obrambna in varnostna identiteta (ESDI) (internet 8).

3.5.1 Francija

Nagle spremembe na vzhodu so bile za Francoze popolnoma nepričakovane, razmere pod katerimi se je Evropa začela združevati pa so bile precej različne od tistih, ki so jih pričakovali francoski voditelji. Kljub temu je Mitterand pričakoval, da bo združevanje Nemčije dolgotrajen proces, zato ga je toliko bolj presenetil Kohlov plan desetih točk, ki je predvidel hitro združitev. Kmalu po objavi desetih točk je francoski predsednik odpotoval v Moskvo ter skušal oživiti nekdanje rusko-francosko zavezništvo, posvetoval

¹⁶ Že Konrad Adenauer je videl ponovno oborožitev v okviru NATA kot pomembno svarilo sovjetski agresiji in protiutež sovjetskemu pritisku.

se je tudi z Margaret Thatcher, ki si je prizadevala preprečiti francosko-nemško namero o zahodnoevropski integraciji, še bolj pa je nasprotovala nemški združitvi. Šele po volitvah v NDR se je Mitterand zavedel, da se bo združitev zgodila in da je ni moč preprečiti. Sprva je skušal ugotoviti, kako močna je zavezanost Zvezne republike vezem Zahoda, saj se je bal nemškega umika na Vzhod ter nemškega izstopa iz Nata v zameno za sovjetsko priznanje združevanja Nemčije. Odločil se je za poglobitev Skupnosti in s skupnim francosko-nemškim predlogom 19. aprila 1990 predlagal pospešitev priprav za medvladno konferenco(MVK) o monetarni uniji ter začetek priprav na MVK o politični uniji, kar je zmanjšalo dvome o nemških namerah (Constantinesco, 1991).

Francija je zavrnila idejo, da bi ZEU postala vezni člen med ES in Natom, kot so predlagali Britanci. Francozi so želeli, da ZEU postane evropska sila, ki bi bila odmaknjena od Nata ter bi lahko delovala brez pomoči Nata tudi izven evropskega teritorija ali vsaj v južni in jugovzhodni Evropi. Francoski plan je bil združiti Francijo in Nemčijo v vojaškem okviru, kar bi ublažilo dve največji bojazni: Nemčija v Natu, ki bi postala predominantna ali nemška samozadostnost na vojaškem področju. Nemčija je skušala približati Francijo Natu, medtem ko si je le-ta prizadevala vključiti Nemčijo v evropski sistem neodvisne obrambe (Webber, 2001).

Kljub vsem francoskim prizadevanjem za močnejšo Skupnost je bil Mitterand močno proti hitri širitvi Skupnosti, saj bi novo pridružene vzhodne in jugovzhodne članice za gospodarski in politični model vzele Nemčijo kot uspešen prehod iz totalitarizma k demokraciji. Kljub temu pa si je Mitterand prizadeval dokazati zahodni Evropi svojo skrb za vzhodno Evropo, brez da bi dovolil polno članstvo v ES. Na osnovi francosko-britanskega dogovora je bila v Londonu ustanovljena Evropska banka za obnovo in razvoj (EBRD), kar je bil poskus pomagati Vzhodu brez nemške pomoči. Mitterand se je pogajal tudi o Evropskem gospodarskem prostoru z EFTO in sporazumih s tremi nekdanj komunističnimi državami. Predlagal je konfederacijo, ki bi vključevala tudi ZSSR (ne pa tudi ZDA in Kanade) in bi se ukvarjala z energetske, transportne, okoljske in kulturne zadeve. Vendar to ni bilo dovolj da Poljska, Češkoslovaška in Madžarska ne bi zaprosile za članstvo v ES. Francija je z njimi podpisala pogodbe o sodelovanju, ki so vključevale tudi obljubo francoske podpore za morebitno članstvo v ES. Izmed vseh mednarodnih institucij je bila za Francijo najbolj pomembna ES, saj je lahko tam najbolj

maksimizirala svoj vpliv ter minimizirala tveganje, da bi bila kontrolirana (Keohane, 1993).

Mitterand se je zavedal, da bo združena Nemčija takoj po združitvi sicer oslABLJENA zaradi pomoči vzhodni Nemčiji, vendar pa v centru Evrope ne bo več Francija, temveč združena Zvezna republika (internet 8).

3.5.2 Velika Britanija

Glavni princip britanske zunanje politike od Sueške krize¹⁷ je bilo sledenje ameriški, kar pa ob nemški združitvi ni bilo v skladu z drugim principom britanske zunanje politike - preprečiti dominacijo ene same države v Evropi. Prav tako so novo Nemčijo dojeli kot grožnjo svoje pozicije v Evropi ter odnosom z ZDA. Britanci so podpirali ameriško prisotnost v Evropi, zato so tudi sprejeli bolj politično vlogo Nata (Londonska deklaracija), saj so z ameriško vpletenostjo na področju evropske varnosti želeli zagotoviti zavezanost Nemčije evropskim integracijam ter držati SZ v ravnotežju, medtem ko so se Francozi ameriškemu vplivu želeli izogniti (Jacquemin, 1993).

Margaret Thatcher je menila, da bi se proces nemške združitve moral odvijati v kontekstu širših varnostnih dogovorov v Evropi ter izpostavila skrb, da bi priključitev Vzhodne Nemčije lahko oslabila Skupnost. Vendar za razliko od Francije Britanci niso izkoristili nemške združitve za poglobitev Skupnosti (nemško strinjanje z monetarno unijo).

Britansko pozicijo glede nemškega vprašanja je zasenčila Ridleyeva afera, kajti Nicolas Ridley, državni sekretar za industrijo in eden izmed bližjih svetovalcev ministrske predsednice, je izjavil, da Nemčija skuša prevzeti Evropo ter primerjal kanclerja Kohla s Hitlerjem. Na srečanju v Chequersu 24. marca 1990, kjer so se zbrali Thatcherjeva in njeni sodelavci, se je izkazalo kot strinjanje z Ridleyjevimi izjavami. Kljub temu da naj bi bilo srečanje privatno, je bilo nekaj minut objavljenih v medijih, kjer je bilo slišati nesramne opazke o Nemcih. Vendar pa naj bi pogovore zaključili z odločitvijo, da morajo do Nemcev biti »prijazni«.

Nemška združitev je pri Britancih vzbudila strah nemške gospodarske dominacije v ES ter nemško samostojno in nekontrolirano delovanje izven ES (Keohane, 1993).

¹⁷ Sueška kriza je bila vojna, ki se je odvijala v Egiptu leta 1956 zaradi skritega zavezništva med Izraelom, Francijo in Veliko Britanijo. Posledice krize so bile odstop takratnega britanskega premierja Anthonyja Edena ter prenos globalne moči iz Evrope na ZDA in SZ (internet 25).

3.5.3 Evropska Skupnost

Ko je postalo jasno da bo prišlo do združitve Nemčije, se je pojavil problem pridružitve Vzhodne Nemčije Evropski skupnosti ter predvsem nadaljnje gospodarske in politične integracije. Ker je nemška združitev potekala v skladu s 23. členom ustave, kar pomeni da so se nove dežele avtomatično priključile ZRN, je bila pogodba z NDR o priključitvi ES nepotrebna. Nejasno je bilo, kako hitro bo lahko NDR s propadajočim gospodarstvom prevzela evropski pravni red (*acquis communautaire*). Pričakovati je bilo, da bo NDR upravičena do ogromne pomoči strukturnih skladov, kar so južne države članice vzele kot neke vrste grožnjo (Jacquemin, 1993).

Na srečanju Evropskega sveta v Strasbourgu (8. in 9. december 1989) je Kohl potrdil, da bo nemška združitev potekala demokratično, v skladu z dogovori Helsinškega sporazuma ter vidika evropskih integracij. Vendar pa je večina bojazni izginila šele na dublinski konferenci aprila 1990, ko je kancler Kohl predstavil nemško strategijo, kjer se je bila nemška vlada pripravljena odpovedati strukturnim skladom Skupnosti (kar je Skupnost zavrnila ter NDR nudila pomoč) ter prevzeti finančno breme rehabilitacije NDR na osnovi domačih iniciativ v skladu s pravom ES. Nemška vlada je upala, da bo s to potezo pomirila zaskrbljenost južnih članic ter zmanjšala regulativno kontrolo ES (Laqueur, 1992). Bonn si je prizadeval dokazati partnerskim državam, da se bo pot integracije nadaljevala, zato sta se v prizadevanju za prihodnost Evropske monetarne in politične unije dopolnjevala takratni francoski predsednik Mitterand in nemški kancler Kohl (s pomočjo zunanjega ministra Hans-Dietrich Genscherja), ki sta bila tudi glavna pobudnika za razvoj Evropske obrambne in varnostne identitete. S skupnimi pismi sta že aprila 1990 irskemu predsedstvu predlagala medvladno konferenco o politični in monetarni uniji, oktobra sta italijanskemu predsedstvu predlagala širitev Skupne zunanje in varnostne politike na vsa področja, vključno z obrambo. Kohl in Genscher sta si prizadevala predstaviti novo Nemčijo kot pro-evropsko ter izražala neomajno podporo EMU (Keohane, 1993). Medtem ko je bil francosko-nemški predlog o monetarni uniji med državami članicami sprejet, je bil očiten odpor o širjenju pristojnosti Skupnosti na področje zunanje in varnostne politike ter notranjih zadev. Na presenečenje ZRN so evropske zaveznice pomirila nemška zagotovila, da se bo združena država pripravljena odpovedati nemški marki, simbolu njene moči ter ostala zvesta članica Nata. Nemški

načrti o razvoju zunanje in obrambne komponente v okviru Unije ter še močnejša vpetost v evropske integracije so bili za večino EPC članic ključnega pomena (Rummel, 1996), kljub temu da je med združitvijo kancler Kohl zavrnil sodelovanje EPC, kajti zunanji aspekti združitve so bili urejeni z Dva plus štiri pogodbo. Nemške partnerice v EPC so bile obveščene o proceduralni formuli združitve, ki je bila sprejeta v Ottawi februarja 1990, kar je dvanajsterica sprejela, vendar pa EPC ni igrala nobene vloge pri pogajanjih, s čimer se je pokazal politični deficit evropske konstrukcije brez prave zunanje in varnostne politike. Združitev je bila izpogajana na domači in mednarodni ravni in ne na evropski. Ne pritisk nekaterih držav članic ES, ne zahteve komisarja Andriessen-a, ki je trdil, da člen III EEA opravičuje sodelovanje EPC, niso vključile Skupnosti v pogajanja, ne pri notranjih in ne pri zunanjih aspektih združitve (Keohane, 1993).

V nasprotju z vsemi pričakovanju je Nemčija tudi po združitvi ohranjala zunanjo politiko v smeri evropskih integracij, vendar so mnogi pričakovali, da bo Nemčija prevzela vodilno vlogo ter se dvignila nad ostale večje članice. Kljub temu razen večjega števila parlamentarnih predstavnikov večjih sprememb takoj po koncu hladne vojne ni bilo (Rummel, 1996).

3.5.4 Zveza sovjetskih socialističnih republik (Sovjetska zveza)

Gorbačov je zaradi notranje gospodarske krize v SZ začel voditi »new thinking«¹⁸ zunanjo politiko, vendar pa ni nihče pričakoval umika Sovjetske zveze iz vzhodne Evrope. Nova politika je pomenila predvsem spremembo definicije nacionalne varnosti, ki je bila osnovana na medsebojni odvisnosti na političnem, gospodarskem, socialnem in informacijskem področju, zato si je Sovjetska zveza začela prizadevati, da bi postala del mednarodne skupnosti (Brown, 1997).

Madžarska je bila prva država, ki je preizkusila pomen nove sovjetske politike, s tem ko je avgusta 1989 odprla meje in dovoljevala državljanom NDR potovanje na zahod prek svojega ozemlja (prek ZRN veleposlaništev v Varšavi in Pragi). Češkoslovaška in Poljska sta tako politiko sprejeli septembra, kar pa je tudi pomenilo, da je berlinski zid »izgubil svojo funkcijo«. Oktobra je novo vzhodnonemško vodstvo pod Egon Krenzom

¹⁸ Gorbačov je politiko predstavil leta 1986, kjer je predlagal odnose z ZDA na osnovi medsebojne varnosti, zmanjšanje vojaškega potenciala (zadostnost), začetke multipolarne sovjetske zunanje politike, forum za »nuclear-free« svet

želelo preprečiti množično emigracijo ter vsem državljanom NDR obljubilo vize za svobodno potovanje čez mejo (Parkes, 1997).

Uradna sovjetska politika je smatrala delitev Nemčije in obstoječo zavezniško strukturo ključnega pomena za ohranjanje stabilnosti v Evropi. Menili so tudi, da združena Nemčija ne bi spadala v obstoječi evropski institucionalni red, saj ne bi mogla ohraniti članstva v vseh institucijah, kot na primer istočasno članstvo v Natu in Varšavskem paktu. Čeprav bi bila NDR lahko avtomatično priključena ZRN in s tem postala članica zahodnih institucij, to ni bilo v interesu SZ. Demonstracije za združitev Nemčije v NDR ter njihovo zavračanje ločene socialistične države so bile nespravljive z Brežnjevo doktrino. Gorbačov je v osnovi sprejel nemško združitev, ki pa bi morala potekati tako, da bi predvsem SZ zagotovila da Nemčija ne bi bila nikoli več pobudnik vojne. Velike sile so sprejele sovjetski argument, da je združitev Nemčije zadeva in odgovornost štirih vojnih sil. Dva plus štiri struktura je zagotovila legitimno vlogo sovjetskega sodelovanja v povojnem evropskem sistemu in pri kreiranju novega. Gorbačov je predlagal nevtralno združeno Nemčijo, kar pa ni dobilo želenega odziva, zato se je zavzel za institucionalno omejitev Nemčije. S tem je želel prestrukturiranje Varšavskega pakta in Nata iz vojaško-političnih v politične organizacije ter nemško članstvo v obeh, kar bi zagotovilo maksimalno kontrolo in nadzor nad nemškimi namerami ter hkrati preprečilo članstvo ZRN le v Severnoatlantskem zavezništvu ter vzpostavilo novo vseevropsko institucijo¹⁹. Zahodne sile so predlagale nemško članstvo v Natu in ES ter večji pomen KVSE kot faktor, ki bi prispeval k stabilnosti. Gorbačov je sprejel nemško združitev, ne pa združene Nemčije v Natu, vendar je Nato s sprejetjem Londonske deklaracije, ki je predvidela omejitve nemških vojaških sil in predlagala politično sodelovanje med članicami Nata in Varšavskega pakta, omehčal Gorbačova. Konec julija sta Gorbačov in Kohl podpisala dogovor o sovjetskih pogojih za nemško članstvo v Natu, s katerim so omejili nemške oborožene sile na 370000 pripadnikov (Keohane, 1993).

Sovjetska zveza in Nemčija sta podpisali tudi bilateralni sporazum (9. november) o dobrih sosedskih odnosih ter sodelovanju, ki je bil poleg vojaško-političnih zagotovil bolj splošen. Med pogajanja o nemški združitvi je med Sovjeti in Nemci prišlo do dogovorov na gospodarskem področju in eden izmed sprejemljivih pogojev za nemško članstvo v

¹⁹ Nova evropska institucija bi bila osnovana na Konferenci za varnost in sodelovanje v Evropi.

Natu je bilo sovjetsko-nemško gospodarsko sodelovanje. Sovjetska zveza si je vse od začetka »new thinking« politike prizadevala za čim bližje gospodarsko sodelovanje z Zahodom, in kljub temu da so bila na prvem mestu pogajanja o političnih in vojaških zadevah, je SZ dosegla dogovor z ES o humanitarni pomoči in tehnični koordinaciji, o ukinitvi števila omejitev uvoza iz SZ ter z Nemčijo o financiranju umika vojaških enot SZ iz ozemlja NDR in ohranitvi obstoječih pogodb z NDR. Gorbačov je izkoristil nemško združitev za pridobivanje pomoči iz Zahoda ter s tem skušal obvladati krizo znotraj SZ, Nemčijo je izkoristil predvsem za tesnejšo povezanost med vzhodom in zahodom (Nemčija: most na zahod) ter se skliceval na izgube, povezane z nemško združitvijo (izguba trga NDR).

Članstvo v mednarodnih organizacijah bi bilo za SZ koristno predvsem iz stališča gospodarske oživitve. Če SZ ne bi dobila zadostne pomoči za svoje gospodarstvo ter uvedla tržno gospodarstvo, bi bila nezmožna sodelovati v teh institucijah in bi zaostala za Evropo. Bilo je jasno, da je bila prioriteta sovjetske zunanje politike finančna stabilnost in konvertibilnost rublja (Keohane, 1993).

3.5.5 ZDA

ZDA so imele v času hladne vojne veliko vlogo pri zadrževanju sovjetske sile in ohranjanju odprtega mednarodnega gospodarstva. ZDA tudi po koncu bipolarnosti niso želele izgubiti vpliva na kontinentu in to jim je uspelo z izrabljanjem mednarodnih institucij, kot so NATO, GATT (Splošni dogovor o tarifah in trgovanju), Svetovna banka, G-7²⁰, Mednarodni denarni sklad. Cilji, ki so si jih zadale ZDA v Evropi, so bili doseženi, saj je bila zahodna Evropa povezana v gospodarski skupnosti, vladali so demokratični režimi ter tržno gospodarstvo. Varnostni in ekonomski sistem sta bila multilateralna in visoko institucionalizirana, kar je vplivalo tudi na ostali svet, saj je na primer ES delovala kot magnet za nekdanje diktatorske države, kot so bile Grčija, Portugalska in Španija (Gellner, 2003).

ZDA so, podobno kot ostale države, menile, da bi nemška združitev lahko ogrozila evropsko varnost, in čeprav so formalno podpirali združitev, so bili zadovoljni s stabilno, razdeljeno Nemčijo, vpeto na Zahod z mednarodnimi institucijami. Čeprav so bile ZDA

²⁰ Sedem vodilnih svetovnih gospodarskih sil in (danes) Rusija

veliko manj zaskrbljene glede združitve kot nemške sosesde, so se kljub temu bale, da bo Sovjetska zveza Nemčiji ponudila dogovor o združitvi pod pogojem, da Nemčija zapusti Nato. Ko pa so Sovjeti predlagali »dva plus štiri« dogovore, je bila možnost za ločene bilateralne pogovore med SZ in Nemčijo zelo majhna. Sovjetsko idejo o nevtralni Nemčiji so Američani zavrnil z argumenti, da bi le-ta lahko nekontrolirano proizvajala jedrsko orožje ter da ima prisotnost ameriške vojske v Evropi stabilizacijski vpliv (Keohane, 1993).

3.5.6 NATO

Kancler Kohl je močno nasprotoval Gorbačovovi ideji o nevtralni Nemčiji, saj bi to pomenilo nepredvidljivo in nestabilno Evropo, izstop Nemčije iz Atlantskega zavezništva in s tem manjšo vključenost v institucionalne okvire ter težavnost ameriške vojaške prisotnosti v Evropi. Za Nemčijo je bila zelo pomembna tudi transformacija Nata v za Sovjetsko zvezo nenevarno vojaško zavezništvo, kar je bil primarni pogoj SZ za nadaljnja pogajanja. Revidiranje obstoječe vojaške strukture prilagodljivega odziva, sprejetje širše definicije funkcij izhajajoče iz kolektivne varnosti ter sodelovanje z nekdanjimi nasprotnicami iz vzhodne Evrope je bilo vključeno v Londonsko deklaracijo, podpisano 6.julija 1990. Zavezništvo je predlagalo, da s članicami Varšavskega pakta sprejmejo skupno deklaracijo, s katero bi potrdili konec sovražnosti. Nato pa je tudi naznanil, da bodo omejili uporabo jedrskega orožja, ki bo prišlo v poštev le kot skrajna možnost (Keohane, 1993).

Nemški voditelji so podpirali povečanje moči evropskega obrambnega stebra v okviru Zavezništva, kot je dejal Kohl: »Kar zadeva skupno evropsko zunanjo in varnostno politiko ni vprašanje o eni ali drugi, temveč obeh. ZEU lahko služi obema za okrepitev evropskega stebra zavezništva in razvoja varnostne politike v Skupnosti« (Webber 2001:122). Nemčija si je prizadevala za spremembo Nato planiranja, poveljevanja ter sprejemanja odločitev v tako smer, da bi dovoljevalo evropskim zaveznicam voditi vojaške operacije samostojno, brez ZDA (Webber, 2001).

4. Nemške zunanje politične strategije po združitvi

Z novimi geopolitičnimi okoliščinami po združitvi ZRN in razpadu Sovjetske zveze septembra 1991 je bila Nemčija svobodna definirati in zaščititi svoje nacionalne interese. Za razliko od EU partneric je bila zunanja politika nove združene Nemčije nemudoma pod vplivom spremembe evropskega okolja konec osemdesetih (Regelsberger, 2005). Dejstva, kot so bile meja s Češkoslovaško, Poljsko ter bližina Balkana, so označila novo nemško osrednjo pozicijo (Mittellage) v Evropi, s katero je postala najbolj pomemben akter v evropskih politikah, saj je lahko delovala kot most ali ovira med dvema deloma, v času hladne vojne strogo ločenega kontinenta (Rittberger, 2001). Nemška vlada je še naprej podpirala politično in ekonomsko medsebojno odvisnost na ravni evropskih integracij²¹, čeprav je bilo v nekaterih primerih²² razvidno, da Nemčija skuša najti novo identiteto v zunanji politiki (Rometsch, Wessels, 1996). Osnovna nemška strategija je postala evropeizacija periferije, kar je pomenilo povabilo vzhodno in srednje evropskim državam v zahodne institucije, ko bodo na to pripravljene. Nemška osnovna obveza, predvsem Poljski glede članstva v EU in Natu, je bila jasna že zelo zgodaj, s tem je Nemčija postala najpomembnejši zagovornik vzhodne širitve EU pod konzervativno (CDU/CSU-FDP) koalicijo (Lankowski, 2001). Kontinuiteta uradne zunanje politike je postala glavno vodilo in je taka ostala do menjave vlade oktobra 1998. Nemška zunanja politika v času kanclerja Schröderja je bila kompleksna, vendar je ta generacija prvič predstavila nemško politiko neobremenjeno s kompleksom krivde iz časa tretjega rajha. Izvoljen v času največjih težav nemškega gospodarstva, izzivov pozdružitvenega obdobja in procesa širitve EU, je kancler Schröder skušal potrditi močno nemško proevropsko držo ter hkrati postopoma iskati večjo samostojnost politik na svetovni ravni.

Regionalna in globalna soodvisnost nemške politike je gospodarsko in družbeno identificirana kot ključni faktor, ki zahteva multilateralizem in partnerstvo kot ključni pristop k nemški zunanji politiki (Regelsberger, 2005).

²¹ Kot je poudarjal že kancler Kohl: »Nemška združitev in evropska integracija sta dve plati iste medalje« (Rometsch, Wessels 1996:38).

²² Kot so bile: reakcija na vojno v nekdanji Jugoslaviji in OZN mirovne operacije v Somaliji.

4.1 Prvi zunanjepolitični odziv združene Nemčije

Kmalu po podpisu Maastrichtske pogodbe, s katero so bili ustanovljeni trije stebri EU, je situacija na Balkanu, ko sta Slovenija in Hrvaška želeli izstopiti iz Jugoslavije, zahtevala odziv. Prvi nemški zunanjepolitični odziv, osnovan na izkušnji liberalizacije Vzhodne Nemčije ter vedno večjih zahtev nemškega javnega mnenja, ko je na tisoče beguncev iskalo zatočišče v Nemčiji, je bil čim hitrejša diplomatsko priznanje Slovenije in Hrvaške. Kljub problematični situaciji Hrvaške zaradi etnične mešanosti, ki je dvignila vprašanje stabilnosti v regiji, je Nemčija vztrajala in večina EU držav ji je sicer nejevoljno sledila, da bi ohranili enotnost, razglašeno v CFSP stebru. Nemčija je EU uporabila kot sredstvo za doseganje večje integracije z dopolnjevanjem Nata. Kljub stalni podpori EU in transatlantskih partneric se nemška vlada ni mogla soočiti s pošiljanjem enot v tujino, dokler julija 1994 Ustavno sodišče ni tako določilo. Kljub temu ni bilo govora o unilateralnih intervencijah niti koalicijah, sprejemljive so bile samo zavezniške akcije v okviru OZN mirovnih operacij (Lankowski, 2001).

V drugi fazi balkanske krize (po Daytonskem sporazumu) je bodoči zunanji minister Joschka Fischer v pismu strankarskim kolegom v stranki Zelenih poudaril, da v nasprotju s strankarsko ideologijo pacifizma in človekovih pravic zaščita le-teh pomeni oboroženo intervencijo, kar je posledično razširilo soglasje o veliki mednarodni odgovornosti Nemčije z njenimi partnericami. Fischer je postal zunanji minister v rdeče/zeleni vladi konec oktobra 1998, ko je balkanska kriza vstopila v tretjo fazo, ko so bili Srbi v jugoslovanski avtonomni coni Kosovo. Srbska vlada je podpirala lokalno osvobodilno gibanje na Kosovu ter zavrnila pogoje Rambouilletove konference²³.

Ko so se konec poletja 1997 albanski voditelji obrnili neposredno na ZEU za pomoč pri vzpostavljanju reda v državi, sta se Velika Britanija in Nemčija obotavljali, kar je bilo v prid vodstva Italije. Po opustitvi britanskega tradicionalnega skepticizma o obrambni integraciji EU je premier Tony Blair na srečanju s francoskim predsednikom Jacques Chiracom decembra 1998 v St. Malo izrazil zahtevo po večji evropski neodvisnosti pri

²³ Dogovor iz Rambouilleta je predlagal mirovni sporazum med Jugoslavijo in Kosovom, ki ga je predlagal Nato. Ker je Jugoslavija dogovor zavrnila, je Nato to izkoristil za začetek vojne na Kosovu.

nekaterih nalogah. Izkušnja z vojno na Kosovu je potrdila njegovo držo, zato sta po končanju vojne Blair in italijanski premier D'Alema predlagala odločilne korake h evropski obrambni industrijski organizaciji in racionalizaciji strukture moči glede na evropske potrebe.

Zunanji minister Fischer je v času nemškega predsedovanja EU v prvi polovici leta 1999 kljub resnim uporom uspel združiti vladne koalicije Nemčije, EU in Nata ter jih prepričati v strategijo za umik srbske vojske iz Kosova s pridruženom OZN in Rusijo. Predstavil je tudi projekt evropeizacije Balkana²⁴ skozi okvir sodelovanja, znotraj katerega bi države spore lahko reševale miroljubno. Organizirani bi bili varnostni, gospodarski ter civilno-družbeni programi v sodelovanju z EU s Paktom stabilnosti za jugovzhodno Evropo²⁵. Na uvodni konferenci trinštiridesetih držav in mednarodnih organizacij, ki je bila maja in junija 1999, je nemška diplomacija poudarila bistven interes za stabilizacijo EU periferije ter razvoj dobrih odnosov z Rusijo (Lankowski, 2001). Na evropskem vrhu v Kölnu pa so predstavili poročilo o razvoju evropskega obrambnega profila (iz česar se je kasneje razvila Evropska varnostna in obrambna politika), kjer so zagovarjali sprejetje mobilizacije in organizacije operativnih vojaških sposobnosti za podporo avtonomni akciji za podporo (Petersberg), sprejeli pa so tudi Skupno strategijo EU za Rusijo. Nemška pozicija se je izkazala za tipično nejasno, medtem so poskušali najti formulo v skladu z osnovnimi prioritetami, kar so za Nemčijo: izogibanje ameriškega umika iz Evrope, dobri odnosi z Rusijo, možnost doseganja združenega evropskega odziva ter zagotavljanje skupnega okvira za lastno sodelovanje (Lankowski, 2001).

²⁴ Projekt so leta 1995 predstavili že Francozi.

²⁵ Pakt stabilnosti za Jugovzhodno Evropo (PS JVE) je široko zasnovana, mednarodna politična iniciativa, usmerjena v krepitev sodelovanja med državami Jugovzhodne Evrope. Ustanovljen je bil 30. julija 1999 na vrhunskem zasedanju v Sarajevu. Organizacijsko je Pakt stabilnosti razdeljen na regionalno omizje, ki ga vsebinsko sestavljajo tri delovna omizja: demokratizacije in človekovih pravic, gospodarsko obnovo in razvoj in varnostna - obrambna vprašanja (internet 17).

4.2 Odnosi Zvezne republike Nemčije z ostalimi državami

4.2.1 Francosko-nemško sodelovanje

Bližnje sodelovanje med Francijo in Nemčijo se je začelo že leta 1963 z Elizejsko pogodbo, s katero so hoteli preiti tragično preteklost in skupaj zgraditi novo miroljubno združeno Evropo. Zato sta obe državi medsebojno sodelovali bolj kot z ostalimi državami članicami, kar je simboliziralo ustanovitev skupnih svetov za gospodarska in monetarna vprašanja kot tudi varnostne in obrambne zadeve (1988) z namenom sodelovanja pri skupnih pobudah. Francosko-nemška naveza je postala gonilna sila evropskega integracijskega procesa, ki je po združitvi Nemčije postal še bolj intenziven. Za ZRN je bil ta poseben odnos s Francijo podobnega pomena kot sodelovanje v okviru EPC, in sicer razširiti obseg nemške diplomacije, poleg tega pa tudi simbol nemškega prizadevanja za stvaritev miroljubnega sosodstva v Evropi. Ker se Francija ni želela vmešavati v zadeve Nata, je s tem Nemčija pridobila boljšo strateško pozicijo v Natu kot pa v EPC in CFSP. ZEU in EU sta postali pomembni akterki pri vzpostavljanju stabilnosti v vzhodni Evropi, Francija pa je začela bolj sodelovati z Natom na področjih skupne varnosti, zaradi česar se je običajna napetost med ameriškimi in francoskimi koncepti nove varnostne arhitekture v Evropi zmanjšala (Rummel, 1996).

a) Skupne pobude

Francija in Nemčija sta bili vodilni sili pri razvoju Evropske varnostne in obrambne identitete. Francosko-nemški predlogi so imeli odločilni vpliv na pogajanja, ki so vodila do Maastrichtske pogodbe s Skupno zunanjo in varnostno politiko (CFSP). Predlagana je bila politična unija, ki bi vsebovala obrambno komponento, kar bi bila ZEU. Poglabitev operativne vloge ZEU bi vključevala ustanovitev ZEU Odbora za načrtovanje in koordinacijo, redna srečanja vojaških šefov ter ustanovitev vojaških enot, dodeljenih ZEU. Kohl in Mitterand sta podprla tudi ustanovitev evrokorpusov, osnovanih na francoski in nemški brigadi (Rometsch, Wessels 1996).

Za amsterdamsko medvladno konferenco so Francozi in Nemci predlagali:

- ustanovitev stalne enote za načrtovanje in analize v okviru sekretariata Evropskega sveta, ki bi imel osrednjo vlogo pri pripravljanju in implementiranju odločitev Evropskega sveta glede CFSP zadev,

- ustanovitev pozicije generalnega sekretarja, ki bi vodil delo te nove enote ter predstavljal EU glede CFSP zadev; ter
- večji poudarek principa konsenza, ki bi omogočil bolj učinkovito implementacijo zadev na zunanjem in varnostnem področju.

Za razliko od ratifikacije PEU, ki jo je Nemčija ratificirala kot zadnja država članica, je bilo ratificiranje Amsterdamske pogodbe hitro in brez polemik. Nemčija je bila prva država članica, ki je ratificirala Pogodbo 27. marca 1998 (Beuter, 2002).²⁶

b) Francosko-nemško sodelovanje po Amsterdamu

Kancler Kohl je uspel ohranjati prijateljske odnose s Francijo, Veliko Britanijo, ZDA in vzhodno Evropo, v Schröderjevih letih pa je francosko-nemška naveza doživela spremembe. Neugodne posledice nesodelovanja med Francijo in Nemčijo so bile očitne na konferenci v Nici leta 2000, kjer so težko dosegli končne kompromise. Pomanjkanje koordinacije med Francijo in Nemčijo je bil le eden izmed razlogov, zakaj je vrh trajal štiri dni in noči, končni kompromisi pa so bili netaktni. Chirac in Schröder sta se na primer prepirala glede tega, ali bi Nemčija imela več glasov v Svetu EU kot Francija, kjer je Chirac zmagal z ohranitvijo enakosti.

V Schröderjevi strategiji je bilo dojemanje francosko-nemškega zavezništva bolj stvarno in ne tako ideološko, kot so ga zaznavali njegovi predhodniki. Nemčija se je pospešeno osvobajala potrebe po predstavljanju svoje države kot dobre evropske učenke Francozov, vendar pa so se leta 2001 ponovno začeli pogovori med Schröderjem in Chiracom z namenom skupne priprave na poglabitev EU, saj je Francoze začelo skrbeti o vzponu Nemčije in Velike Britanije. Nemčija je imela tesne odnose z vzhodnimi Evropejci, ki so se pripravljali na priključitev EU in kazalo je, da bo ZRN dominirala v EU po širitvi.

Velika Britanija pa je postala skrb po izvolitvi Tony-ja Blaira 1997, ki je s proevropsko politiko, na primer na področju EU obrambe, povečal britanski interes za EU. Chirac je menil, da bo oživljeno zavezništvo med Francijo in Nemčijo učinkovito sredstvo za ponovno zagotavljanje francoskega vpliva. Po nemških volitvah 2002 je imel Schröder v

²⁶ Med ratifikacijskimi pogajanji za TEU sta v Bundestagu le dve zadevi prinesli burno razpravo, in sicer kriteriji za vstop v monetarno unijo ter demokratični deficit Unije. Vse opozicijske stranke so krivile Kohla, da je okrepil moč evropskega parlamenta kljub prejšnjim obljubam. Kancler je obljubil, da bo obstajalo ravnotežje med ekonomsko in politično unijo v novi pogodbi. Ko je Nemško zvezno sodišče oktobra 1993 odločalo o ustavnosti TEU, je določilo, da bo demokratično osnivanje Unije razširjeno vzporedno in sorazmerno z obsegom integracije.

Bundestagu le manjšo večino in bil politično oslabljen, zato je Chirac izbral pravi trenutek ter ga povabil k sodelovanju. Schröderjevo sodelovanje z Blairom je bilo doma kritizirano, eden izmed razlogov je bila tudi britanska zavrnitev evra, s čimer je postala Velika Britanija neprimerna partnerica za proevropsko Nemčijo. Poleg tega je po iraški krizi Blair zunanjo politiko prepustil Američanom. Medtem ko je bilo nemško javno mnenje močno proti uporabi sile za odstavitev Husseina, je Blair slepo sledil predsedniku Bushu po vojaški poti (internet 31).

Novo francosko-nemško zavezništvo se je pokazalo že oktobra 2002 na evropskem vrhu, ko je Schröder podprl Chiracov načrt za kmetijsko porabo do leta 2013, sodelovala sta pri ustavi za Evropo, skupaj z Rusijo pa so 2003 prevzeli skupno držo nasprotovanja vojni v Iraku.

Zaradi rastočega števila članic EU, posledične heterogenosti interesov, politične kulture in institucionalnih tradicij, francosko-nemški odnos enostavno ne more imeti enakega vpliva na evropske politike dandanes v primerjavi s »Skupnostjo šestih«. Nemčija poleg dobrega odnosa s Francozi potrebuje dober odnos tudi z Veliko Britanijo, Poljsko in Italijo, da bi proces evropskih integracij uspešno deloval še naprej (internet 32).

4.2.2 Zvezna republika Nemčija in Združene države Amerike

Avgusta 2002 se je prvič v zgodovini varnostnega zavezništva med ZDA in Nemčijo zgodilo, da je Nemčija zavrnila vodstvo ZDA. Kancler Schröder je naznanil, da njegova vlada ne bo podprla vojaške intervencije za razorožitev Iraka domnevnega orožja za množično uničevanje, tudi če bi OZN to dovolila, kar je bil opazen odmik od politike devetdesetih, ko je Nemčija igrala vlogo posrednika med ZDA in Francijo.

Bushevi administraciji francosko-nemško nasprotovanje ni bilo po godu, predvsem zaradi načina kako sta mu Schröder in Chirac nasprotovala. Vsa diplomatska sredstva sta uporabila, da bi Bushu in njegovim zaveznicam preprečila odobritev vojne v Varnostnem svetu OZN, kar jima je tudi uspelo.

Odločilna razlika med Nemčijo in ZDA glede Iraka je bil individualen pogled, kako prinesiti spremembe v mednarodne odnose. Ideja o širitvi demokracije, stabilnosti in varnosti prek nasilne spremembe režima nasprotuje nemški politiki od konca druge

svetovne vojne. Nemški voditelji menijo, da ker je Nemčija prešla zapuščino pacifizma hladne vojne in razvila čete, ima pravico razlikovati med okoliščinami, ki opravičujejo uporabo sile.

Med iraško krizo se je Evropa razdelila na dva sovražna kampa, in sicer protivojni s Chiracom in Schröderjem na eni ter Blairom, Aznarjem in Berlusconiem na drugi strani. Kohlov režim je uspel uspešno sodelovati s Francozi brez nasprotovanja ZDA, vendar pa je Schröder deloval v bolj težavnem strateškem okolju. Poleg tega je iraška vojna predstavljala težko odločitev za Nemčijo, vendar pa je Bush z agresivnim unilateralizmom razvnel nemško javno mnenje, zato je bilo za nemško vlado skorajda nemogoče, da bi podprli ZDA v primeru Iraka. Način, kako je Schröder vodil nemško politiko proti ZDA, se je izkazal kot škodljiv za nemške interese. Predsednik Bush več kot leto ni želel govoriti s Schröderjem, zato je Schröderjeva administracija skušala ublažiti konflikt z obuditvijo transatlantskega odnosa, kot je bilo pošiljanje posebnih enot v Kuvajt za pomoč ZDA.

Možnost odhoda ameriških sil iz Evrope je celo po koncu hladne vojne nezaželena, saj, kot je razložil nemški zunanji minister rdeče/zelene vlade Fischer, »bi Nemčijo prisilila v vlogo, ki je niti ne more niti noče igrati«, zato Nemčija ostaja zadovoljna z vlogo ZDA v evropskem političnem redu (internet 32).

4.2.3 Zvezna republika Nemčija in Rusija

Nemčija je pod Schröderjevim vodstvom skušala slediti nacionalnemu interesu v multilateralnih organizacijah. Tako so na primer skušali zasesti ključne pisarne v EU, medtem ko so začeli bilateralno sodelovanje na komercialnih, energijskih in tehnoloških področjih z Rusijo, Indijo in Kitajsko. Rusija je izmed držav nečlanic EU nemška najpomembnejša gospodarska partnerica (internet 31).

Schröderjev odnos z Rusijo je vznemiril zaveznice, vendar naj bi vsak nemški voditelj potreboval tesno in uspešno partnerstvo z Rusijo, saj je Rusija geostrateško pomembna, Nemčija je odvisna od njene energije, poleg tega pa ju povezuje tudi skupna zgodovina. Schröderjev tesni osebni odnos s Putinom je slabo vplival na nemške odnose z vzhodnoevropskimi državami, saj je na primer Putin julija 2005 povabil Chiraca in Schröderja na proslavo ob 750. obletnici Kaliningrada, ni pa povabil voditeljev Poljske in

Litve kljub dejstvu, da ti dve državi mejita na Kaliningrad. Schröderjeva prisotnost v Kaliningradu je še dodatno dokazovala, da daje veliko večjo pomembnost odnosom z Rusijo kot novim članicam EU (internet 32).

4.2.4 Nemški odnos v Vzhodno Evropo

Med iraško krizo se je večina srednje in vzhodno evropskih držav priključila ameriškemu kampu, čemur Schröder načeloma ni nasprotoval, vendar pa je njegova močna podpora za Chiracovo protivojno stališče škodovala odnosom z vzhodno Evropo. Nemški ugled v srednji in vzhodni Evropi je popuščal od Kohlovih dni. Kohl je vedno ohranjal tesne vezi z manjšimi članicami EU in prav tako z bodočimi članicami iz vzhodne in srednje Evrope, Schröder in Fischer pa sta te države jemala manj resno. Nemško-poljski odnosi so bili posebej napeti v zadnjih letih, pogosto zaradi zadev še iz časa druge svetovne vojne. Schröderjevo vlado so smatrali kot arogantno, saj je na primer med pogajanjmi za EU ustavo Fischer dejal, da “če Varšava ne bo podprla glasovanja dvojne večine, pravila, ki ga je podpirala Nemčija, bodo omejili prispevke evropske regionalne pomoči Poljski” (internet 32). Zadnjih nekaj let je nemško zavračanje sprejetja posledic širitve EU še poslabšalo odnose z Vzhodom. Na ta način je leta 2004 Schröderjeva vlada novim državam članicam prepovedala iskanje dela v Nemčiji za nadaljnjih sedem let po priključitvi EU.

4.3 Varnostna in obrambna politika Nemčije

4.3.1 Evropska varnostna in obrambna identiteta

Po koncu hladne vojne so nastale nove multilateralne organizacije, kot sta Evropska banka za obnovo in razvoj ter Severnoatlantski svet za sodelovanje (NACC)²⁷, stare pa so se reformirale, predvsem OZN, NATO ter KVSE. Nemčija je bila vodilna sila, ki se je v evropskih politikah tradicionalno osredotočala na trgovino, monetarne in finančne zadeve

²⁷ »Ustanovitev Severnoatlantskega sveta za sodelovanje (NACC) decembra 1991 je združila države članice Nata in prvotnih devet srednje- in vzhodnoevropskih držav v nov posvetovalni forum. Marca 1992 je bilo sodelovanje v NACC razširjeno še na vse članice Skupnosti neodvisnih držav, junija 1992 pa sta članici postali tudi Gruzija in Albanija« (internet 21).

ter manj na vprašanja zunanje politike, varnosti in obrambe, kar je bilo razumljivo, saj je bila ZRN gospodarsko najmočnejša v skupnosti ter med šibkejšimi v politiki. V osemdesetih se je to vedenje začelo spreminjati, ko so Nemci skupaj s Francozi začeli dajati pobude za močnejšo varnostno in obrambno identiteto, sprva na podlagi ameriške pobude, kot je Strateška obrambna pobuda, ter kasneje z Gorbačovovo politiko liberalizacije in transformacije Vzhodne Evrope. Kohl in Mitterand (december 1990) sta predlagala vključitev varnostnih vprašanj v EPC, povezavo ZEU s politično unijo ter evropski steber Nata. Za ZRN je to pomenilo tesno sodelovanje s Francozi in Američani. Nemčija je bila odvisna od jedrske zaščite ZDA in čeprav so se razmere spremenile, se je ZRN še vedno zanašala na ZDA v primeru ponovne jedrske grožnje ali vstaje agresivne vojaške moči, primerljive z nekdanjo SZ. To je bil eden iz pomembnejših razlogov za nemško podporo Severnoatlantskemu zavezništvu in prilagajanje novemu varnostnemu okolju v Evropi in drugod po svetu, medtem ko je Francija upala, da bo po koncu hladne vojne končno možnost za umik ameriške premoči v evropski varnosti. Zato je nemška vlada previdno obravnavala pobude, ki bi lahko negativno vplivale na Nato, kot na primer Evropska varnostna in obrambna identiteta (ESDI), ter se v tem primeru raje obračala na VB.

Evrokorpusi so bili glavni vir sporov med ZDA in EU, saj so se Američani bali, da bi razvoj varnostne in obrambne identitete izven Severnoatlantskega zavezništva ogrozil funkcijo Nata kot osrednje varnostne organizacije v Evropi. Ta problem so rešili z SACEUR dogovorom, ki določa, da evrokorpusi delujejo kot glavna obramba za zavezništvo v Evropi, medtem ko si je francoska vlada pridržala pravico odločitve, pod kakšnimi pogoji bodo francoske vojaške sile uporabljene v akcijah Nata.

Nestrinjanje ZDA z evrokorpusi je Nemčijo postavilo v situacijo, ki se ji je prej štirideset let izogibala, močno vpeta v Severnoatlantsko zavezništvo ter Evropsko skupnost. Nemška vlada je podpirala večjo varnostno vlogo ES, vendar pa hkrati ni želela poslabšati odnosov z ZDA in Natom, saj je bil Nato za Kohla eden izmed glavnih elementov varnosti in stabilnosti evropskega kontinenta. Z ustanovitvijo evrokorpusov so si Nemci prizadevali približati Francijo ZDA, medtem ko so Francozi skušali prepričati Nemce k »evropski Evropi«, torej Evropi brez ameriškega vpliva. Francozi so želeli, da

bi bila ZEU del ES, Nemci pa so se zavzemali, da bi bila ZEU evropski varnostni steber Severnoatlantskega zavezništva ter bi služila kot most med Natom in EU.

Nestrinjanje med Nemčijo in Francijo glede evropskega obrambnega stebra je soočilo Nemce s konfliktom tradicionalne »sowohl als auch« politike, ki je delovala tako, da Nemčija ni sprejela nobene odločitve v podporo ali ZDA ali Francije, s čimer se je izognila težavnosti odločitev. Po združitvi je ta vloga postala nemogoča, saj je Nemčija želela imeti več vpliva na evropske in severnoatlantske politike. V nasprotju z vodilno vlogo, ki jo je imela Nemčija pri pogajanjih, ki so vodila do Maastrichtske in Amsterdamske pogodbe, v tretji fazi pogajanj o ESDI, ki so se začela z britansko-francosko konferenco decembra 1998, nemški odločevalci niso prevzeli pobude. Nemška vlada je bila zaskrbljena, da bo sprejetje konvergentnih kriterijev za evropsko obrambno politiko imelo daljnosežne posledice za nadaljnjo strukturo nemške vojske (Bundeswehr), saj bi ti kriteriji prisilili nemško vlado da sprejme odločitve, ki niso v skladu s proračunskimi prioritetami ali politično koncepcijo nadaljnje strukture Bundeswehra (Gellner, 2003).

4.3.2 Zahodnoevropska unija

Evropska unija je leta 1991 Zahodnoevropsko unijo (ZEU) opredelila kot neločljivo sestavino svojega razvoja. Zadolžila jo je za pripravljanje in uresničevanje njenih odločitev in ukrepov na obrambnem področju. Tudi Nato je potrdil svojo podporo razvoju Evropske varnostne in obrambne identitete znotraj Zavezništva in privolil, da bo dal svoje sile in sredstva na voljo za izvajanje operacij ZEU. Zavezništvo je v sodelovanju z ZEU razvilo postopke za sodelovanje med organizacijama pod pokroviteljstvom Severnoatlantskega sveta in Sveta ZEU (internet 18).

Po Peterburški deklaraciji iz junija 1992, ko so bile vse vojaške strukture ZEU premeščene k Natu, se je le-ta smatrala kot samostojno telo z glavno nalogo kolektivne obrambe do mirovnih operacij v nujnih misijah. Po drugi strani pa je EU uporabila ZEU kot instrument za zunanjo in varnostno politiko EU (Rummel, 1996).

4.3.3 Nemčija in Nato

Januarja 1994 na vrhu Severnoatlantskega sveta v Bruslju je Nato podal pobudo za okrepitev stabilnosti in varnosti v vsej Evropi, kar bi dosegli z vseobsežnim programom-Partnerstvom za mir. Vabilo za sodelovanje pri Partnerstvu za mir je bilo naslovljeno na vse države, ki so sodelovale v Severnoatlantskem svetu za sodelovanje (NACC), in druge države, ki so sodelovale pri Konferenci za varnost in sodelovanje v Evropi (KVSE) in so bile pripravljene prispevati k temu programu. Odtlej se je to partnerstvo razvilo v temeljno komponento varnosti na evroatlantskem področju in danes zaseda eno izmed osrednjih mest v Natu. V Sintri maja 1997 je Severnoatlantski svet za sodelovanje nasledil Evroatlantski partnerski svet (EAPC), ki naj bi nadaljeval sodelovanje na novi ravni (internet 21).

Nemci, ki so bili delno vključeni v pripravo teh pobud, so predloge sprejeli z željo, da bi se izognili stalni dilemi med Parizom in Washingtonom.

4.3.4 Sodelovanje v okviru mednarodnih organizacij

Lizbonsko poročilo iz junija 1992 (»Poročilo o možnem razvoju Skupne zunanje in varnostne politike s pogledom na področja, primerna za Skupnost«) je identificiralo omejeno število geografskih regij, mednarodni konfliktni in krizni menedžment kot ključno področje zunanjih interesov EU. Glede na geopolitično pozicijo Nemčije je bila le-ta bolj zainteresirana za srednjo in vzhodno Evropo kot pa ostale regije sveta. Na področju okrepitve demokratičnih principov, miroljubnih rešitev konfliktov, spoštovanja človekovih in manjšinskih pravic, nadzorovanja širitve orožja, terorizma ali trgovine z drogami je bila Nemčija v prvi vrsti pri spopadanju s temi izzivi. Ko pa je prišlo do konfliktnega in kriznega menedžmenta, pa so Nemci delovali zadržano v vseh primerih, kjer je bila uporabljena vojaška sila. Po združitvi so si Nemci prizadevali predvsem za harmonijo s sosednjimi državami ter realizacijo nacionalnega interesa v okviru multilateralne diplomacije. Glede na vojaško preteklost so Nemci zavrnili razvitje »Bundeswehra« razen za potrebe obrambe Nato teritorija. Nobena izmed kršitev ustanovne listine OZN ter KVSE listine, kot se je zgodilo v Iraku in Bosni, ni bila zmožna spremeniti nemškega političnega mišljenja. Julija 1994 je Zvezno ustavno sodišče jasno določilo, da ni nobenih zakonitih ovir za sodelovanje nemških sil v OZN

misijah. Na operacionalni ravni nemške zunanje in varnostne politike se je to izkazalo kot olajšanje, saj so lahko začeli sodelovati pri vojaškem planiranju, obnovi moči ter pripravi na mirovne misije, še bolj pomembno pa je bilo, da so se nemški diplomati in vojaški strokovnjaki lahko pridružili partnerjem v ZEU, Natu, KVSE ter OZN. Na politični ravni se je izkazalo, da so voditelji bolj naklonjeni kolektivnim varnostnim nalogam. Veliko evropskih držav je bilo zadržanih do odločitve o sodelovanju nemških vojakov pri operacijah kriznega menedžmenta. S tem namenom je nemška vlada delovala previdno v skladu s t.i.«Kohlovo doktrino». Medtem ko so Nemci zavračali povabila ZDA za sodelovanje v vojaških akcijah v tujini, pa so bili raje aktivni na področjih z dolgo tradicijo mednarodnega sodelovanja, kot je humanitarna pomoč, mediacija ali politična, tehnološka in finančna podpora. Pri spoštovanju človekovih pravic so Nemci skušali okrepiti svoj mednarodni profil, kar je bilo dokazano na Svetovni konferenci za človekove pravice na Dunaju junija 1993, ko so države partnerice v Skupnosti skušali prepričati v podporo dveh glavnih ciljev, in sicer uvedbo pozicije visokega komisarja za človekove pravice v OZN ter zvišanje OZN proračuna za zaščito človekovih pravic. Prvi cilj je bil dosežen z imenovanjem komisarja kasneje v letu 1993, medtem ko se predlog za zvišanje skladov ni uresničil (O'Sullivan, 2004).

V zadnjih letih pa si ZRN prizadeva predvsem pridobiti stalni sedež v Varnostnem svetu OZN, pri čemer nima preveč uspeha, kljub prepričanju, da je potrebno preurediti telo, ki je nastalo na osnovi moči v drugi svetovni vojni.

4.3.5 Evropska varnostna strategija-odziv grožnji mednarodne varnosti

Zvezna vlada je predlagala formulacijo Evropske varnostne strategije (ESS), kjer je bil zvezno zunanji minister vpleten že od začetka, da bi razvili celotno strategijo na področju zunanje in varnostne politike. O pobudi, ki so jo zunanji ministri predlagali na neformalnem srečanju v Kastellorizu od 2. do 4. maja 2003, je Evropski svet uspešno razpravljajal 19. in 20. junija 2003 v Solunu. ESS je bila sprejeta 12. decembra v Bruslju (Evropski Svet) in predstavlja velik korak v zunanji in varnostni politiki EU. ESS je mejnik na poti k strateškemu definiranju vloge in nalog EU v spremenjenem varnostnem okolju in globalizaciji. EU se namerava predstavljati enotno, z enim »glasom«. ESS zato

igra neprecenljivo vlogo pri zagotavljanju koherentnosti CFSP in vključuje velik del nemških skrbi (internet 12).

ESS predstavlja povečano težo večjega akterja z globalno odgovornostjo in kaže, kako lahko EU politično, ekonomsko in vojaško vpliva na države članice. V treh poglavjih ESS predstavlja EU steber za preprečevanje konfliktov, kriznega menedžmenta in pokonfliktne rehabilitacije sredstev. V prvem poglavju ESS identificira terorizem, neširjenje orožja za množično uničevanje, regionalne konflikte in organiziranega kriminala. Za zaščito varnosti državljanov in skupnih vrednot EU ESS definira tri strateške cilje v drugem poglavju, in sicer preventivno akcijo v zgodnjem stadiju z uporabo vseh možnih sredstev, zagotavljanje varnosti v neposredni sosesčini EU držav članic in multilaterizem, osnovan na mednarodnem pravu (nobena država naj ne bi imela moči samostojno se spopadati z novimi globalnimi izzivi).

V tretjem poglavju ESS razpravlja o izvrševanju evropske politike z bolj aktivno zunanjo politiko, širitev diplomatskih, trgovskih in razvojnih instrumentov, vključno z vojaško akcijo kot zadnjih sredstvom pri preprečevanju konflikta in kriznega menedžmenta.

4.3.6 Evropska varnostna in obrambna politika

ESDP je bila prvič predlagana na evropskem vrhu v Kölnu 1999, decembra 2000 so se voditelji držav članic EU na evropskem vrhu v Nici strinjali z ustanovitvijo novih struktur, ki so potrebne za krepitev CFSP ter razvoj ESDP. Istočasno pa so osnovali sodelovanje pri kriznem menedžmentu med EU in Natom na podlagi določil iz Petersberga (humanitarna pomoč, mirovne misije, krizni menedžment). Po dogovoru, zaključenem marca 2003 (Berlin plus), ima EU možnost prispevati k mirovnim misijam po vsem svetu v sodelovanju z mednarodnimi organizacijami, kot sta OVSE in OZN. Namen ESDP ni zamenjava vloge Nata, temveč so razlogi politični in finančni, poleg tega pa je pomembna za sodelovanje med državami članicami obeh organizacij (internet 8).

4.3.7 Nemško stališče o širitvi Nata

Na začetku devetdesetih let je več vzhodnoevropskih držav zaprosilo za članstvo v Natu. Tri nekdanje partnerske države – Češka, Madžarska in Poljska – so postale članice marca 1999, tako je število držav članic naraslo na 19. Na vrhu zavezništva v Pragi novembra 2002 je bilo še sedem držav – Bolgarija, Estonija, Latvija, Litva, Romunija, Slovaška in Slovenija – povabljenih, da začnejo pogovore o članstvu. Te države so uradno postale članice zavezništva konec marca 2004 (internet 18).

Širitev Nata je bila v interesu Nemčije z namenom združevati Evropo ter vzdrževati močne transatlantske vezi. Zunanji minister Fischer je v govoru v Bundestagu aprila 2002 k Natu povabil vse države, ki pa morajo izpolnjevati določene pogoje za vstop v Severnoatlantsko zavezništvo. Večje število članic Nata naj bi zagotavljalo večjo stabilnost celotne Evrope ter pripomoglo k zaustavitvi konfliktov (internet 8).

4.4 Zunanja politika Nemčije v okviru EU

Skupna zunanja in varnostna politika EU je še vedno osnovana na sodelovanju med suverenimi državami, medtem ko je večina odločitev na ostalih področjih skupnostne politike postala zakonitih. Sprejemanje odločitev s soglasjem je osnovni princip na področju CFSP, izjeme, ki zahtevajo kvalificirano večino, pa so sprejete skupnih akcij in stališč na osnovi skupnih strategij. Ena izmed komponent CFSP je Evropska varnostna in obrambna politika (ESDP), kjer so določitve vedno sprejete soglasno.

Osnovna funkcija EPC/CFSP se je za Nemce po združitvi spremenila, kajti pred združitvijo je ZRN uporabila EPC kot instrument za širitev zunanjepolitičnega obsega, ki je bil v času omejen. ZRN je potrebovala zahodne partnerice in institucije, da so jo varovale pred političnim pritiskom in mednarodnim delovanjem brez dvomov ostalih držav o možni premoči ZRN.

Nemčija je bila med državami članicami, ki so skušale izboljšati institucionalni način z namenom bolj učinkovite skupne zunanje in varnostne politike. Pri pripravi Enotnega evropskega akta so Nemci podpirali idejo sekretariata EPC s sedežem v Bruslju z namenom okrepiti osrednjo avtoriteto ter doseči boljše sodelovanje različnih političnih komponent na evropski ravni. Ko je Nemčija skupaj s Francijo leta 1990 predlagala bolj

koncentrirano moč sprejemanja odločitev v Bruslju ter povečanje pomena Evropskega sveta, ki bi mu zagotovili lastni sekretariat, so ta predlog zavrnili Nizozemci, Belgijci in ostali, saj so sumili, da bi nemška in francoska diplomacija oslabilo skupnostno jedro integracijske strukture. V bistvu je bil nemško-francoski predlog osnovan bolj na polpredsedniškem sistemu Francije kot na nemškem federalizmu, kar je dokazovalo tudi dejstvo, da Evropski parlament ni dajal prevelikega pomena skupnemu pismu Kohla in Mitteranda iz decembra 1990. Očitno na nemški strani ni bilo druge izbire kot opustiti ambiciozne plane za demokratizacijo Unije. Ko je bila CFSP ustavno osnovana izven okvira Rimske pogodbe, so bile edini način za parlamentarno pobudo in kontrolo skupne akcije, financirane s skupnostnim proračunom. Nemci so bili zadovoljni z rezultati ekonomske integracije v Evropi, vendar so se zavedali, da ta uspeh ne bo trajal brez hkratne politične integracije (Rummel, 1996).

4.4.1 Nemško stališče o širitvi EU

ZRN je morala sprejeti posledice konca bipolarnega varnostnega sistema in bolj kot katerakoli druga zahodno evropska država je bila združena Nemčija izpostavljena nestabilnim silam vzhodnega in jugovzhodnega dela kontinenta. Ko je ZRN zahodnim zaveznicam zagotovila zavezanost evropski integraciji, je skušala razviti strukturne vezi z Vzhodom, kar je posledično vodilo do širitve EU na vzhod (Rummel, 1996).

Tranzicija vzhodnoevropskih držav je za Nemce postala najbolj pomembna nacionalna prioriteta, saj jim je bila pomembna transformacija vzhodnoevropskih političnih sistemov ter družbe v demokracijo ter vključitev Rusije in Ukrajine v mrežo evropskih in mednarodnih institucij. Zato si je tudi nemška vlada prizadevala za uresničitev širitve EU, posvetovalne odnose med CFSP in vzhodno in srednje evropskimi državami ter intenzivni dialog z Moskvo in Kijevom. Francija je z namenom, da bi se izognili prevelikemu vplivu nemške diplomacije in gospodarstva na vzhodno Evropo, leta 1993 začela z Balladurjevim planom pakta stabilnosti, ki ga je sprejela tudi dvanajsterica kot skupno akcijo CFSP. Na začetku Nemci s tem predlogom niso bili zadovoljni, saj bi bila s tem načrtom širitev EU še težja, vendar so kasneje priznali, da je francoska diplomacija delovala pravilno. Nemško predsedovanje EU v drugi polovici 1994 je zagotovilo, da se

je načrtovan zaključek Pakta stabilnosti med francoskim predsedovanjem v 1995 uresničil.

4.4.2 Nemške pobude v svetu

Z namenom razviti vseevropski mir si je Nemčija od konca 1980 prizadevala za institucionalizacijo KVSE in širitev njenih funkcij. Na KVSE srečanju novembra 1990 je Evropski svet predlagal redna srečanja vodij držav in vlad kot tudi zunanjih ministrov KVSE držav. Istočasno so Nemci predlagali ustanovitev Centra za preprečitev konfliktov, kar je podpirala tudi dvanajsterica, razpravljali pa so tudi o bližjem sodelovanju med Evropskim svetom in KVSE. Za Nemce je Evropski svet pomemben okvir za izboljšanje ter širitev demokratičnih standardov v Evropi, zato so nemški diplomati za CFSP leta 1993 predlagali »vzajemno ojačano institucijo«, koncept, ki je predlagal različne kriterije za boljše sodelovanje OZN, ZEU, Nata, KVSE in Evropskega sveta za preprečitev konfliktov in kriznega menedžmenta.

Stabilnost v Evropi in ostalih delih sveta bi bila lahko dosežena z intenzivnim regionalnim sodelovanjem, zato so Nemci skupaj z evropskimi partnericami predlagali integracijo med skupinami držav v posameznih delih Evrope, zunaj Evrope pa so bili Nemci med najbolj aktivnimi pri pospeševanju dialoga z ostalimi skupinami držav. Tradicijo zunanjega ministra Genscherja, ki je prvi začel s takimi dialogi z ASEAN²⁸ državami v sedemdesetih letih, je nadaljeval njegov naslednik. Med nemškim predsedovanjem je Klaus Kinkel dal pobudo za prvo srečanje med EU in SADC²⁹, ki je bila povečana z Južnoafriško republiko, ter želel sprejetje Berlinske deklaracije, ki je med ostalimi predpisi vsebovala program za pomoč regionalni integraciji Južne Afrike.

Drugo področje nemške vpletenosti je področje nadzora nad orožjem, izvozom orožja ter neširjenja atomskega orožja. Novi principi KVSE o prednosti konvencionalnih orožij (konvencionalne sile) so osnovani na CFSP načrtu, za katerega sta pobudo dali VB in

²⁸ Association of Southeast Asian Nations-Združenje jugovzhodnih azijskih narodov

²⁹ Southern African Development Community-Južnoafriška skupnost za razvoj

Nemčija leta 1993. KVSE (OVSE³⁰) države si lastijo kar 90% globalne trgovine z orožjem. Glede na dogovor vseh KVSE držav so le-te zavezane k transparentnosti in previdnosti glede prenosa orožja, vendar imajo države KVSE probleme s prilagajanjem teh principov. Čeprav Nemčija ne poseduje nuklearnega orožja, je njihova produkcija pomembno področje mednarodne politike. CFSP države so predlagale Pogodbo o neširjenju atomskega orožja 1995.

CFSP, tako kot prej EPC, temelji na vedno večjem področju skupnih pogledov in politik in ne na izjemi mnenj posameznih držav članic. Nemčija je imela kot največja med državami članicami dvanajsterice vpliv na glavna področja CFSP vpletenosti v svetovne zadeve, vendar razen pri nekaterih primerih nemški interesi in vrednote niso dominirali pri zunanji agendi EU. Primarno geografsko področje za Nemčijo je bila vzhodna Evropa, manj interesa pa so pokazali za Sredozemlje, Bližnji vzhod ali Latinsko Ameriko. Glavne zadeve so bili vse civilne, povezanost z vojaško sfero pa bolj glede nadzora orožja kot pa vojaško posredovanje (Rummel,1996).

³⁰ Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi je leta 1995 postala Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

5.Koordinacija nemške evropske politike

Dandanes imajo vsa politična področja evropsko dimenzijo in za zaščito nemških interesov v Evropi je nemška vlada vzpostavila učinkovite mehanizme za koordiniranje svojih politik. Proces vpeljevanja nove evropske zakonodaje se začne s predlogi Evropske Komisije, ki so posledično predani Svetu, kjer so predstavljene vlade držav članic, ter Evropskemu parlamentu, ki je neposredno izvoljen s strani državljanov, da predlagajo spremembe ter sprejmejo ali uzakonijo predlog.

V praksi proces koordiniranja zvezne vlade ZRN poteka tako, da takoj ko EK sprejme predlog o novi zakonodaji o določeni zadevi, zvezno ministrstvo, ki je odgovorno za to zadevo, zagotovi, da zvezna vlada sprejme predlagano stališče glede predloga, preden se o njem razpravlja v Svetu. To ministrstvo obvesti tudi ostala ministrstva, na katera bi nova odločba lahko vplivala, nato Zvezna vlada na osnovi mnenj sprejme pogajalsko stališče za posledične razprave v Svetu. Koordinacija celotnega procesa pripravljjanja skupnega nemškega stališča o predlaganem osnutku je odgovornost individualnega ministrstva in vključuje informiranje Bundestaga in Bundesrata o vseh zadevah, razpravljanje z ustreznimi ministrstvi o njihovem vidiku ter pripravo pogajalskih dokumentov za predstavnike zvezne vlade v Bruslju (glej tabela 5.1). Ker ni vedno možno dovolj hitro doseči sporazuma o stališču, obstaja veliko število teles na različnih ravneh, ki pomagajo zvezni vladi zgladiti nesporazume o stališčih (internet 1).

5.1 Proces sprejemanja odločitev v Evropski skupnosti ter sodelovanje nacionalnih institucij

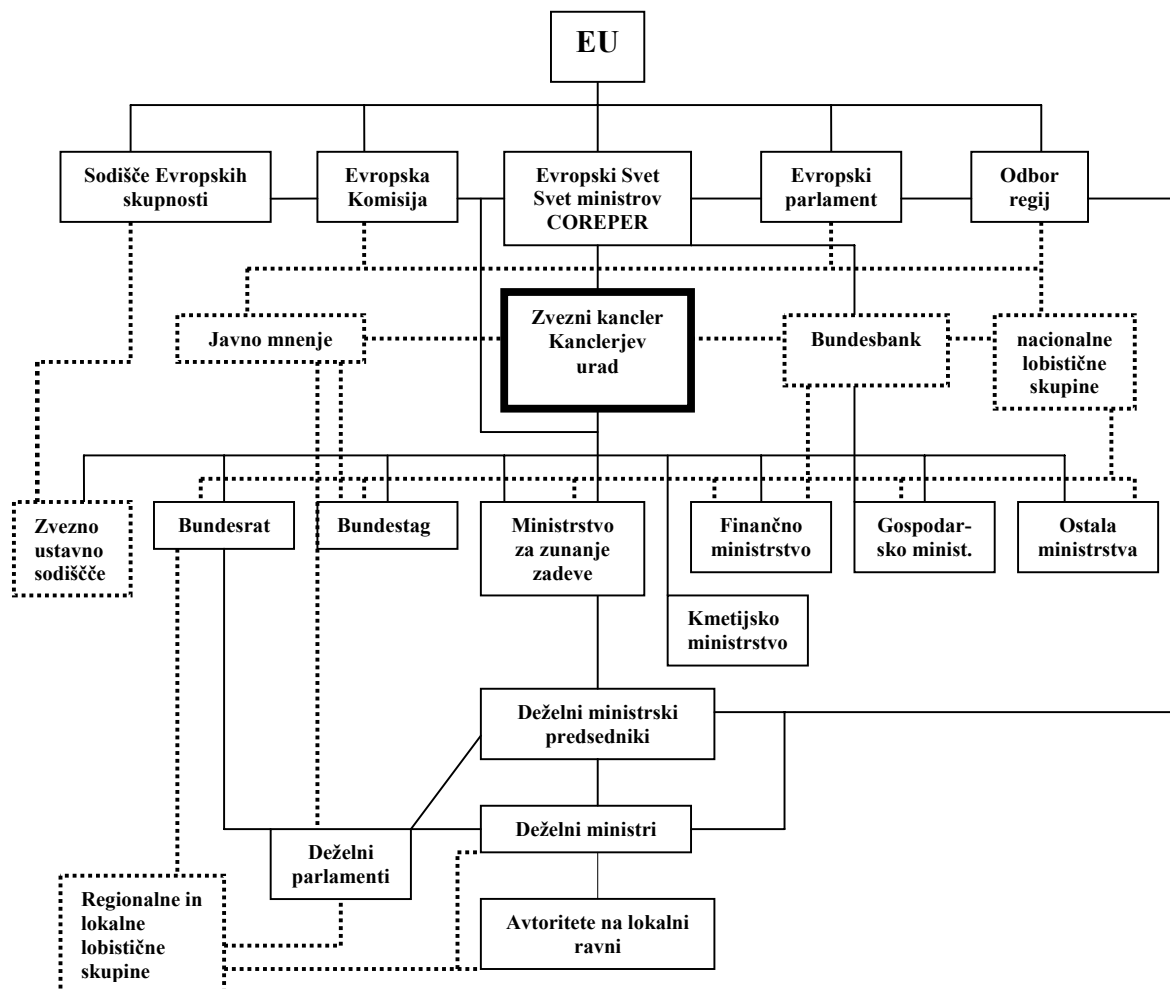

Tabela 5.1 Mreža oblikovanja evropskih politik v Nemčiji (1995-98) (vir: Collins 2001: 40)

Zaradi vertikalne delitve pristojnosti, ki je posledica federalne strukture države, proces oblikovanja politik v Nemčiji poteka na različnih ravneh, in sicer na zvezni, deželni ter lokalni ravni, kar posledično pomeni kompleksen sistem politične prepletenosti, kjer ni centralne moči, ki bi sprejemala odločitve. Ta kompleksen sistem pa se lahko še zaostri zaradi rivalstva političnih strank in zvezno-vladnih koalicij. Poleg vertikalne pa obstaja tudi horizontalna delitev moči med kanclerjem, Ministrstvom za zunanje zadeve

(Auswärtiges Amt - AA), posameznimi ministrstvi in institucijami na vsaki ravni zaradi (kvazi)avtonomije nacionalnih akterjev. Nad nacionalnimi institucijami pa je EU, predvsem Evropska Komisija in Evropski parlament, ki sta glavna akterja na nadnacionalni ravni (glej tabela 5.1).

Ministrstva na zvezni ravni so relativno samostojna, kar otežuje skladnost stališč pri sprejemanju odločitev v Evropski uniji, vendar so za Nemčijo, v primerjavi z ostalimi državami članicami, značilna močna tehnična ministrstva ter šibka politična vloga AA ter kanclerjevega urada. Poleg tega ima avtonomijo tudi Nemška zvezna banka (Bundesbank) pri upravljanju neodvisne monetarne politike in čeprav ni »politični vakuum«, se zaveda potreb zvezne vlade, gospodarskih in socialnih partnerjev ter posebno nemških evropskih partnerjev. Posebno funkcijo ima tudi Zvezno ustavno sodišče (Bundesverfassungsgericht), ki nadzoruje ustavnost zveznih zakonov.

Vedenje političnih elit in javnosti do evropskih politik nikoli ni bila konfliktna zadeva, saj so imele evropske integracije za Nemčijo že od začetka Skupnosti v petdesetih letih velik gospodarski in politični pomen. Razumevanje evropskih integracij je bilo posebno omenjeno tudi v preambuli nemške ustave (Grundgesetz-GG): »služiti miru na svetu kot enakovredna partnerica združene Evrope...« (Rometsch, Wessels, 1996:61).

Od šestdesetih let dalje je evropska integracija postala cilj z idejo ustanovitve federalne zveze, osnovane na demokraciji, pravu in spoštovanju človekovih pravic in ne več instrument za združitev Nemčije. Tudi med pomembnejšimi političnimi strankami (CDU/CSU, FDP, Zeleni, SPD) je podpora za evropski integracijski proces velika.³¹ Kljub nemški proevropski drži nemško-nemški odnosi niso bili nikoli popolnoma zapostavljeni, saj so že v Pariški pogodbi zaveznice priznale cilj združene Nemčije, ki bi bila vključena v Zahodno Evropo. V Rimski pogodbi pa so zahodni Nemci dosegli strinjanje evropskih partneric tudi o posebnem odnosu z NDR in o tem, da članstvo v ES ne vpliva na notranji nemški trg (Rometsch, Wessels, 1996).

³¹ Kljub prevladovanju koalicijskih vlad v ZRN je opazen le en pomembnejši konflikt glede evropskih zadev, ko je SPD zavrnila Schumannov plan in privrženost ZRN za Evropsko obrambno skupnost. Od takrat so Socialni demokrati (SPD) postopoma začeli sprejemati zahodnoevropsko integracijo in med social-liberalno koalicijo od 1969-1982, predvsem pod vodstvom Helmuta Schmidta (ki je bil eden izmed idejnikov EMS).

Deželne birokracije se vedno bolj zavzemajo za večjo vlogo pri sodelovanju v evropskih zadevah, predvsem odkar je Skupnost razširila politična področja, ki pripadajo njihovi pristojnosti. Posledica Maastrichtske pogodbe je »novi« 23.člen Ustave(GG), ki prek Bundesrata razširja moč na dežele v zadevah ES (Rometsch, Wessels, 1996) .

Kot je razvidno iz sistema oblikovanja politik je koordinacija aktivnosti različnih akterjev na različnih ravneh v različnih fazah sprejemanja odločitev na zelo nizki ravni. Čeprav obstaja urejen proces koordinacije na horizontalni ravni med ministrstvi, pa se le-ta običajno izvaja kot »negativna koordinacija« oz. »zero sum game«, saj vsak akter skuša zavarovati svojo sfero vpliva. Po Maastrichtski pogodbi se je obseg Skupnostnih politik povečal in kot posledica tega so nastala nova ministrstva (Ministrstvo za pravosodje, Ministrstvo za notranje zadeve) ter novi teritorialni akterji (regije, lokalne skupnosti), ki so prav tako vključeni v evropski proces, kar povzroča institucionalni pluralizem na različnih ravneh, kjer ni centralnega akterja, odgovornega za formuliranje skupnih evropskih politik (Rometsch, Wessels,1996).

5.2 Vloga izvršne oblasti pri koordiniranju nemških evropskih politik

Prav tako kot kanclerjev urad tudi zvezna ministrstva komunicirajo z EU primarno prek Komisije in sodelovanja v različnih Svetih ministrov. Uradniki najpomembnejših ministrstev v zvezi z evropskimi zadevami so stacionirani v Bruslju kot stalni predstavniki, kjer imajo enak status kot veleposlaniki, vendar pa imajo le malo možnosti za samostojno delovanje, saj delujejo po navodilih iz Berlina ter le podajajo mnenja. Vsa poročila so posredovana kanclerjevemu uradu ter relevantnim resorjem (Collins, 2001: 100-103).

Vsaka raven znotraj vlade igra različno vlogo v zadevah Evropske skupnosti. Ministrstva so najbolj vključena v fazi sprejemanja odločitev ter manj pri pripravi ter implementaciji. Zvezni odbor državnih sekretarjev za evropske zadeve dokaj pogosto nadomesti ministrsko funkcijo v Svetu ter se pogosto posvetuje o svojih nestrinjanjih z evropsko politiko. Vodje oddelkov ter sektorjev so najbolj vpleteni pri pripravi in implementaciji odločitev, stalno so v kontaktu z domačim ministrstvom ter evropskimi kolegi. Zaradi

pravice do t.i. »Ressortprinzipa«, s čimer različna ministrstva razpolagajo z visoko avtonomijo, ter pridobivanja informacij od stalnih predstavnikov v Bruslju ta raven igra dokaj samostojno vlogo (Rometsch, Wessels 1996).

5.2.1 Vloga kanclerja (kanclerke) in Urada

Nemška vlada je eden izmed centralnih igralcev pri podajanju predlogov v ES, kjer je večina pomembnih odločitev sprejetih v Svetu Ministrov (Svet EU), kjer so vlade ekskluzivno predstavljene. Kancler deluje v okviru vladnih načel (Regierungsprinzip) na podlagi 65.člena GG, ki so:

- Kanzlerprinzip, s katerim kancler določi glavne smernice (Richtlinienkompetenz) vladne politike³², predlaga ministre, določi razdelitev funkcij, nadzira notranjo organizacijo vlade in koordinira delo Kabineta. Kancler je osrednja vez med zakonodajno in izvršno vejo in ima na ta način največjo moč v primerjavi s kolegi v zvezni vladi.
- Ressortprinzip določa, da vsak minister samostojno vodi svoj resor, kar kanclerju preprečuje vmešavanje v dnevno delo ministrov. Princip ministrske avtonomije posameznim ministrstvom omogoča svobodo pri formuliranju dnevnih politik, kar zmanjšuje vlogo kanclerja (Collins, 2001: 45). Stvaritev majhnih »imperijev« znotraj procesa oblikovanja politik ni edinstvena v Nemčiji, je pa ministrska avtonomija zapisana v GG. Za ministrstva je običajno, da se med seboj neformalno povezujejo.
- Kabinetprinzip določa, da v primeru razlikovanja stališč med ministrstvi zvezna vlada skupaj sprejme odločitev (Sturm, Pehle 2005).

Kanclerjev urad ima v okviru Zunanjepolitičnega oddelka tudi posebno enoto za evropske integracije, ki vključuje Skupno zunanjo in varnostno politiko (CFSP) in bilateralne odnose z državami članicami. Glavna funkcija te evropske enote je koordinacija in posvetovanje z različnimi ministrstvi ter poročanje kanclerju pred srečanjem Evropskega sveta (Rometsch, Wessels 1996).

³² kar je nekaj kanclerjev v preteklosti izkoristilo, da so prek (običajno) zunanjih ministrov določali smernice ES zadev

Kanclerjev urad ni omenjen v ustavi, velikost Urada in odgovornost sta odvisni od kanclerja. V teoriji Urad pripravlja in izvršuje odločitve kabineta, pripravlja podrobna poročila za kanclerja, nadzoruje stališča ministrstev pri upoštevanju Richtlinienkompetenzen ter s tem skuša zmanjšati raznolikosti, ki nastajajo zaradi Ressortprinzipa. Vodja kanclerjevega urada predseduje pomembnim neformalnim srečanjem državnih sekretarjev (Ministerialbürokratie), ki se srečujejo tedensko. Urad običajno definira osrednje politične zadeve nemške evropske politike (Collins, 2001).

5.2.2 Zvezna ministrstva

Glavna ministrstva, ki se ukvarjajo z evropskimi zadevami, so Ministrstvo za zunanje zadeve (Auswärtiges Amt), Ministrstvo za gospodarstvo, Ministrstvo za kmetijstvo, prehrano in gozdarstvo in Ministrstvo za finance (t.i. »veliki štirje« (Collins, str. 45)). Na področju EU zadev ima Zunanje ministrstvo uradno odgovornost nad celotno integracijsko politiko, vključno z spremljanjem napredka evropskih pogodb, Evropskega političnega sodelovanja (EPC) ter zunanjepolitičnega dela Skupne zunanje in varnostne politike. Ministrstvo za gospodarstvo je odgovorno za trgovske in gospodarske vidike EU politik in sodeluje neposredno s stalnim predstavništvom v Bruslju (COREPER). V COREPER je vključeno osebje številnih ministrstev, od tega polovica iz Ministrstva za gospodarstvo in Ministrstva za zunanje zadeve. Ločen evropski oddelek (Europaabteilung) je odgovoren za EU trgovino, industrijske in konkurenčne politike. Poleg tega Gospodarsko ministrstvo predseduje dvema medministrskima komitejema za evropske zadeve. Ministrstvo za kmetijstvo, prehrano in gozdarstvo je pomemben igralec v EU zadevah predvsem zaradi centralnosti Skupne kmetijske politike (CAP). Finančno ministrstvo je pomembno v tem, da morajo biti dodatni EU izdatki odobreni pod 112.členom GG kot del zveznega proračuna. Moč ministrstva je oslABLJENA zaradi kvazi-samostojne Zvezne banke in odgovornosti banke za nemško monetarno politiko. Medtem ko imata Finančno in Zunanje ministrstvo svoje izvršilne aparate, se Ministrstvo za kmetijstvo, prehrano in gozdarstvo ter Ministrstvo za gospodarstvo zanašata na vplivanje zakonskih osnutkov, »gradnjo« konsenza, razporeditev financ ter koordinacijo in nadzor na deželnimi ministrstvi (Collins 2001).

Vsako zvezno ministrstvo pa ima tudi svoj Urad za evropske zadeve, ki zaseda pod predsedstvom Ministrstva za zunanje zadeve, kjer razjasnijo posebne zadeve ali uredijo tehnične podrobnosti. Ministrstva imajo tudi uradnike, odgovorne za evropske zadeve, ki se srečujejo vsake tri tedne izmenično na Ministrstvu za finance ter Ministrstvu za zunanje zadeve. Srečanja skupaj vodijo predstavniki obeh ministrstev, prisoten pa je tudi uradnik nemškega stalnega predstavništva EU v Bruslju. Naloge te skupine so identificiranje nasprotij med ministrstvi glede določene zadeve, ki jih skušajo čim hitreje razrešiti, nato skušajo doseči skupno nemško pozicijo glede pomembnejših EU zadev ter najti pot za razrešitev nestrinjanj z ostalimi članicami EU.

Zvezni odbor državnih sekretarjev za evropske zadeve je glavno medministrsko telo, odgovorno za koordinacijo nemških evropskih politik in je bilo ustanovljeno že leta 1963 kot forum, ki bi zagotavljal debato pri osnovnih evropskih zadevah. Odločitve Odbora so pripravljene vnaprej na delovnem nivoju. Če ministrstva ne najdejo soglasja o pomembni zadevi EU, ki je relevantna za več ministrstev, je zadeva predana Odboru v razpravo in odločitev. Njegova vloga je zgladiti vse sporne zadeve, v kolikor je to možno, ter s tem preprečiti nujnost teh razprav v kabinetu.

Obstajajo tudi drugi mehanizmi za usklajevanje nemških odločitev v EU zadevah, in sicer koordinacijske skupine EU pri Zunanjem ministrstvu in Uradi za evropske zadeve na nemških ambasadah. Koordinacijske skupine stalno analizirajo mnenja pri formiranju procesov v evropskih institucijah ter skušajo čim hitreje identificirati možne konflikte. Uradi za evropske zadeve na nemških ambasadah so eni izmed najpomembnejših virov informacij, ki obstajajo že od leta 1955. Sistem teh uradov se je razširil po vseh članicah EU, državah kandidatkah ter stalnem predstavništvu v Bruslju. Mreža teh uradov omogoča neposredno lobiranje v skladu z nemškimi interesi, kar je nujen predpogoj za uveljavljanje nemških interesov v procesu formuliranja EU politik. Uradi so stalno informirani s strani Ministrstva za zunanje zadeve v Berlinu, predvsem s strani koordinacijskih skupin, katerih ena izmed glavnih nalog je zagotavljanje informiranja uradov širom Evrope (internet 1).

5.2.3 *Auswärtiges Amt*

Ko je vodstvo vlade prevzel Gerhard Schröder oktobra 1998, se je število kompetenc *Auswärtiges Amt*-a v dobro specializiranih ministrstvih (še bolj) drastično zmanjšalo³³.

Leta od 1996 do 2000 so bila odločilno obdobje reorganizacije Ministrstva za zunanje zadeve z vključitvijo nadaljnjega profila v prihodnosti. Finančno breme, ki ga je prinesla združitev, je vlado prisililo v zmanjšanje števila zaposlenih ter predstavitev bolj učinkovite strukture in delovnih metod. Z reformami je bilo doseženo sodelovanje prek intenzivne uporabe informacijske tehnologije ter ustanovitev večje in manj hierarhične delovne enote z namenom neposredne vključitve vseh, ki se ukvarjajo z eno zadevo. Ta pristop naj bi omogočil določeno fleksibilnost v tradicionalni hierarhični strukturi nemške diplomacije ter podpiral nujnost skupne identitete in skupinskega duha - nujne odlike moderne diplomatske službe (Regelsberger, 2005).

Zunanje ministrstvo je odgovorno za področje integracijskega procesa kot je širitev EU, institucionalni razvoj ali revizija pogodb. CFSP je nedvomno del pristojnosti AA, tako kot je bilo prej EPC. Medtem ko CFSP deluje le v okviru medministrskega sodelovanja, predvsem na področju zunanjih gospodarskih odnosov EU, je intenzivno medministrsko sodelovanje nujno za zaščito doslednosti v nemški integracijski politiki (Zvezni odbor državnih sekretarjev).

Sprememba vlade je prinesla osnovno spremembo tradicionalne delitve dela med Ministrstvom za zunanje zadeve in Ministrstvom za gospodarstvo. Schröder je zaradi polemik znotraj SPD glede delitve pristojnosti med Ministrstvom za gospodarstvo in finance prenesel večino evropske divizije Ministrstva za gospodarske zadeve na finančni oddelek, ki ga je vodil SPD voditelj Lafontaine.

Prej omenjena delitev odgovornosti za koordinacijo EI zadev ni bila uporabljena za CFSP. Od začetka je CFSP uživala poseben status. Besedila za drugi steber Maastrichtske pogodbe prehajajo neposredno med zunanjim ministrstvom in stalnim predstavništvom; to je zaradi uspešnega lobiranja CFSP uradnikov proti zunanjemu pritisku. Obseg politične narave CFSP je postal notranje povezan s zadevami Skupnosti in pristojnostmi

³³ kancler Adenauer je v pismu že konec 50-ih Ministrstvu za gospodarske zadeve zaupal tehnični menedžment ES zadev, medtem ko je *Auswärtiges Amt* ostal odgovoren za osnovna načela nemške zavezanosti evropski integraciji.

tretjega stebra, kot je financiranje skupnih akcij CFSP prek ES proračuna, boj proti mednarodnem kriminalu, preprodaji drog, itd. Celo to tradicionalno področje zunanjega ministrstva bo verjetno zmanjšano ali pa bo zahtevalo dodatne napore pri sodelovanju med tradicionalno nepovezanim ministrstvom za notranje zadeve in AA.

5.3 Vključenost zakonodajnih institucij v nemške evropske politike

5.3.1 Nemških 17 parlamentov in Bundesrat

Parlamentarne funkcije in obveznosti do evropskih zadev so v Nemčiji zaradi tradicije večravnskega parlamentarizma, kjer ima vsaka dežela svojo ustavo, svojo vlado ter (deželni) parlament (Landtag), razdeljene med Bundestag, Bundesrat ter deželne parlamente. Različni parlamenti in zbornice nadzorujejo nemško vlado pri evropskih politikah in igrajo vlogo tako v konstitucionalnem procesu kot tudi pri formuliranju in implementaciji politik. Pri formuliranju politik parlamenti delujejo kot forum različnih interesov družbe, nadzorujejo vlado glede politik, doseženih v Bruslju, ter igrajo vlogo v proračunski proceduri. Pri implementaciji pa nemški parlamenti umestijo direktive in druge evropske akte v nacionalno pravo ter ohranjajo administrativne in institucionalne razmere za evropski model izvršilnega federalizma (Vollzugsföderalismus) (internet 13).

5.3.2 Vpletenost Zveznega ustavnega sodišča (Bundesverfassungsgericht) v sodelovanje nemških parlamentov v evropskih zadevah

Nujnost vpletenosti nacionalnih parlamentov v EU zadeve je bilo priznana s strani Nemškega zveznega ustavnega sodišča (Bundesverfassungsgericht, BverfG), ko je leta 1993 odločilo o ustavnosti Bundestaga in Bundesrata pri ratifikaciji Pogodbe o EU. Ustavno sodišče je našlo vir demokratične legitimnosti EU kot federacije držav, kar je primarno vodilo do narodov držav članic, predstavljenih v nacionalnih parlamentih. Bundestag je bil sposoben legitimirati evropsko vladanje prek 23. člena GG, kjer je nujen vpliv Bundestaga zagotovljen. Poleg ustavne funkcije je Sodišče upoštevalo nadaljnje možnosti vpliva: Bundestag sodeluje in uporablja pravice nemškega članstva v okviru evropskih institucij, sodeluje pri formaciji stališč ter vpliva na evropske politike ZRN prek omenjenih obveznosti do parlamenta (člena 63 in 67 GG) (internet 13).

5.4 Vloga Bundestaga in političnih strank v nemških evropskih politikah

Spodnji dom nemškega parlamenta ima najmanj 598 članov, izmed katerih jih je 299 izvoljeno prek volilnih okrožij, nadaljnjih 299 pa prek liste kandidatov, osnovani na političnih strankah vsake dežele federalne države. Pred združitvijo so imeli člani Bundestaga iz Berlina poseben status, saj niso bili direktno izvoljeni, temveč izbrani s strani berlinskega predstavniškega doma v skladu s strankarsko sestavo in zato niso imeli pravice glasovanja o zakonodaji ter kandidiranja za zveznega kanclerja. Po združitvi se je število volilnih okrožij povečalo z 248 na 328 (mandat 1990-1994), drugače pa število okrožij ostaja enako, lahko se spreminjajo le meje na osnovi zakona. Na 12. volitvah (prvih vsenemških volitvah) je Zvezno ustavno sodišče kot pogoj za vstop v parlament določilo 5% volilni prag, dosežen v deželi. Po 16. volitvah septembra 2005 je število članov Bundestaga 615 (internet 6). (glej priloga A)

V Nemčiji je očitna premoč izvršne moči v primerjavi z zakonodajno glede ES zadev, vendar si je Bundestag, predvsem po Maastrichtu, pridobil vpliv pri ES zakonodaji. Po 2. členu Rimske pogodbe ima vlada dolžnost obvestiti Bundestag (in Bundesrat), preden sprejme odločitev, ki bi postala zavezujoč zakon v Nemčiji (Rometsch, Wessels 1996).

5.4.1 Politične stranke

Od konca 2. svetovne vojne so Krščanski demokrati, Liberalci, Socialni demokrati in Zeleni skupaj dosegali široko sprejet zunanjepolitični konsenz, kljub osnovno različnim stališčem, s katerim so dosegli nemško integracijo v transatlantsko skupnost, spravo z Rusijo in Francijo, narodno združitev ter širitev Nata in EU. S konsenzom je bila sprejeta tudi nova mednarodna odgovornost ter uporaba sile kljub civilni identiteti. Ta dosežek je pomemben in potrjuje uspeh političnih odločitev, ki jih je pred pol stoletja predlagal Adenauer. CDU je sprejela vključitev Zahodne Nemčije v zahodnoevropske integracije v petdesetih letih kljub nasprotovanju SPD. Prav tako je SPD vodila Ostpolitiko, s katero je normalizirala odnose s SZ in Vzhodno Nemčijo v sedemdesetih, ki ji je CDU nasprotovala. SPD je delo nadaljevala tudi potem, ko je CDU leta 1983 ponovno prišla na oblast. CDU je vodila domačo debato o mednarodni odgovornosti združene Nemčije in kljub takratnemu nasprotovanju SPD in Zelenih so le-ti ob prihodu na oblast 1998

zaključili pogovore o uporabi sile v povezavi z vizijo mednarodnega reda, kjer vojaška moč igra vlogo, ki ne služi politiki moči.

Navada doseganja konsenza zagotavlja, da po vsej verjetnosti nobena izmed glavnih strank ne bo preveč odstopala od glavnih skupno sprejetih politik.

5.4.2 23. člen in Bundestag

23. člen GG (glej priloga A (1-3) , ki ureja odnose med federalno vlado, Bundestagom in Bundesratom v evropskih zadevah, definira, da ima Bundestag dostop do vseh informacij že v pripravljalni fazi EU odločitev, ki jih je vlada dolžna posredovati. Vlada mora Bundestagu omogočiti glasovanje o resoluciji ter tudi upoštevati rezultat, še preden o njej odloča Svet (Sturm, Heinrich 2005).

Podrobnosti o vlogi Bundestaga v nemških evropskih politikah so zapisane v zveznem statutu »Sodelovanje med zvezno vlado in Bundestagom v EU zadevah« (Gesetz über die Zusammenarbeit von Bundesregierung und Deutschem Bundestag in Angelegenheiten der Europäischen Union, 12.marec 1993). Glede na Zakon o sodelovanju zvezna vlada informira Bundestag o zakonodajnih predlogih Skupnosti in projektih, na katere Bundestag poda mnenje. Informacije, ki jih poda vlada, vključujejo informacije o stanju postopkov (v Evropski Komisiji, EP in Svetu EU), časovni razpored za sprejetje predloga ter trenutno stanje pogajanj. V okviru 2. in 3. stebra EU pa je pristop različen, saj Zunanje ministrstvo obvesti komiteje Bundestaga le o posebnih zadevah in jim preda predloge za EU odločitve. Bundestag ima dodatni vir informiranja prek zaslišanj in neformalnih kontaktov parlamentarcev (internet 13).

5.4.3 Delovanje Bundestaga

Največji problem komitejev Bundestaga in političnih strank je, kako izločiti zadeve, ki so sploh vredne parlamentarne debate v komitejih ali polnih zasedanjih parlamenta. V Bundestagu predsedniki komitejev in parlamentarnih skupin odločajo o dnevnem redu (Sturm, Pehle 2005).

Katerakoli odločitev, ki je posredovana iz Komisije k Svetu in postane uradni dokument Sveta, je (iz Komisije) poslana Bundestagu in njegovim posebnim komitejem. Vendar pa ta klavzula ni bila nikoli preveč učinkovita, ker je Bundestag o predlogih Komisije

obveščen dokaj pozno (po tem ko so že posredovani Svetu). Očitno je, da procedure Bundestaga niso prilagojene hitro rastoči zakonodajni pobudi EK. Vendar to ne pomeni, da nemški parlament ni zainteresiran za evropsko zakonodajo, gre le za preveliko količino podatkov ter veliko dela z nacionalno zakonodajo, zato je Bundestag izbral selektivni pristop, s katerim pri približno 80% primerov ne ukrepa dalje. Na splošno se Bundestag bolj osredotoča na zakone, ki so pomembni za notranjo politiko, ter na debate o napredku vlade pri evropskih politikah.

Relativno omejena udeležba Bundestaga v zadevah ES je verjetno pogojena tudi s tem, da so poslanci Bundestaga pred prvimi volitvami v EP leta 1979 imeli dvojni mandat. Po sprejetju Enotnega evropskega akta 1986 je postalo jasno, da EP ni zmožen učinkovito sodelovati pri sprejemanju odločitev ES ter pri nadzoru izvršne oblasti in ker tudi Maastrichtska pogodba ni zadovoljila pričakovanj močnejšega EP, je to vodilo k prepričanju, da je potrebna večja vpletenost nacionalnih parlamentov.

Nadzorovanje nacionalne vlade in aktivno igranje vloge v formuliranju politik postaja vedno težje, ker postajajo pogajanja na evropski ravni vedno kompleksnejša. Zakonodajni učinek vpletenosti nacionalnih parlamentov v evropske debate je še bolj zapleten, saj so nekatere debate v Svetu zaupne in posledica vpletenosti nacionalnih parlamentov bi lahko bila šibkejša vladna pogajanja, v primeru da bi postala javna.

Med fazo sprejemanja odločitev Bundestag nima besede, saj nima predstavnikov v Svetu. Pri implementacijski fazi pa tako Bundestag kot tudi Bundesrat in deželni parlamenti igrajo veliko vlogo. V primerih, kjer mora biti direktiva, sprejeta v Svetu, vključena v nacionalno pravo, lahko Bundestag v sodelovanju z administracijo na zvezni in deželni ravni prilagodi ES zakone glede na državno tradicijo ter ima potemtakem vpliv, sicer obrobno vlogo, na oblikovanje ES politik. Običajno gre le za tehnične podrobnosti in večkrat mora Bundestag le umestiti zakonodajo neposredno v nacionalno pravo brez zadržkov. Vključevanje ES zakonov v nacionalne gre običajno prek izvršne oblasti na osnovi sekundarne zakonodaje, s katero pod posebnimi pogoji sodeluje samo Bundesrat (Rometsch, Wessels 1996).

5.4.4 Odbor za evropske zadeve (Ausschuß für die Angelegenheiten der Europäischen Union)

Ustanovitev Komisije za Evropo (Europa-Kommission od leta 1983) v Bundestagu že leta 1983 ni imela zavezujoče vloge, zato so leta 1991, z namenom učinkovite izrabe 23. člena GG, ustanovili Odbor za evropske zadeve (EG-Ausschuß, EG-A), ki je postal eden izmed številnih odborov, podprtih z Ustavo. V nasprotju z drugimi odbori Bundestaga ima EG-A posebne pristojnosti, saj lahko predloži zavezujoča mnenja neposredno zvezni vladi brez plenarne debate ter skliče plenarno zasedanje Bundestaga v času, ko Bundestag ne zaseda, če je to nujno. Novi odbor (EG-A), ki se je prvič sestel decembra 1994, se od prejšnjega razlikuje po tem, da ima pravico predstavljati celoten Bundestag v evropskih zadevah, saj s tem omogoča Bundestagu hitrejši odziv na zakonodajne osnutke iz Bruslja (Rometsch, Wessels 1996).

Čeprav vsi odbori in komiteji nemške spodnje zbornice razpravljajo o evropskih zadevah v okviru interesnih sfer posameznega komiteja, pa je EG-A osrednji forum za odločevalski proces evropskih politik, ki je odgovoren za bistvena vprašanja, povezana z evropsko integracijo, kot so institucionalne reforme EU, dopolnila pogodb Skupnosti, širitev EU, sodelovanje z EP in nacionalnimi parlamenti drugih držav članic. Skupaj s specializiranimi odbori EG-A sodeluje pri razpravah o osnutkih ter predlogih EU zakonodaje. Z namenom dobre osnove za posvetovanja in predloge EG-A prav tako zaslišuje strokovnjake ter pred vsakim srečanjem evropskega vrha zveznega kanclerja (kanclerko) obvesti o dnevnem redu prihajajočega evropskega vrha ter napredku evropskih integracij. Poleg 33-ih članov Bundestaga, ki jih imenuje predsednik Bundestaga na osnovi predlogov parlamentarnih skupin, so člani EG-A tudi nemški člani EP (14), ki nimajo pravice glasovanja, so pa pomembna povezava z EP ter sodelujejo pri direktni izmenjavi informacij med parlamenti (internet 5).

Srečanja s člani EK in EP igrajo glavno vlogo pri aktivnostih EG-A, ki sodeluje tudi z ostalimi evropskimi komiteji parlamentov držav članic, držav kandidatk ter Komitejem za institucionalne zadeve EP. To sodelovanje je institucionalizirano z Konferenco

parlamentarnih skupin glede zadev ES (COSAC³⁴), ki poteka dvakrat letno v državi, ki predseduje Svetu. Od osnovanja COSAC novembra 1989 je konferenca postala forum za neformalno izmenjavo informacij in izkušenj med člani parlamentarnih komitejev za EU zadeve (internet 5).

5.5 Nemške dežele v evropskih politikah

Med pogajanjmi do Maastrichta so sodelovale tudi nemške dežele, ki so izrabile lobiranje za zahteve načela subsidiarnosti, ustanovitev Sveta ministrov za podnacionalno raven, ustanovitev regionalnih zbornic na evropski ravni ter pravico regij za pritožbo na ECJ. S to strategijo so dosegle dopolnila k nemški ustavi, ki pa so bila bolj natančno določena v Zakonu o sodelovanju zveze in dežel v evropskih zadevah, sprejetega marca 1993, ter posebnim dogovorom med deželami in zvezo, sprejetim oktobra istega leta. S tem so dosegle, da minister ene izmed dežel lahko predstavlja in sprejema odločitve v Svetu ministrov v imenu ZRN kot celote.

Po sprejetju Pogodbe o Evropski uniji je prišlo tudi do novega sodelovanja med deželami na evropski ravni, in sicer s Konferenco deželnih ministrov za evropske zadeve (Europaministerkonferenz), ki je delovala že v preteklosti na ravni resornih ministrstev, vendar pa je ta nova konferenca stalnega karakterja. Konference resornih ministrov (Fachministerkonferenzen) so bistvenega pomena za sodelovanje med deželno in zvezno ravno, medtem ko ima Europaministerkonferenz (EMK) ključno vlogo pri pripravljanju deželne pozicije, usklajevanju deželnih aktivnosti na evropskem področju, predstavljanju skupnih interesov ter nadzorovanju subsidiarnega principa na evropski ravni.

Razvoj od Enotnega evropskega akta do Maastrichta kaže, da so dežele povečale svojo moč v evropskih zadevah ter da se je obseg zadev na evropski ravni, kjer imajo dežele pravico izraziti mnenje, še povečal. To pomeni, da se je tudi vloga dežel na ES ravni povečala, kar pa izpostavi vprašanje evropske pripravljenosti za bolj široko sodelovanje v odločevalskem procesu ES, kar vpliva tudi na zmožnost dežel za sodelovanje ter iskanje kompromisa na lokalni ravni z ostalimi državami članicami (Rometsch, Wessels 1996).

³⁴ Kratica izhaja iz francoščine ("Conférence des organes spécialisés dans les affaires communautaires et européennes des parlements de l'Union européenne")-Konferenca Skupnosti in parlamentarnih odborov za evropske zadeve v EU.

Bundesrat sestavljajo člani zveznih parlamentov, odposlani s strani zveznih vlad, katerih število se razlikuje sorazmerno na število prebivalstva v posamezni deželi. (priloga 3.1.: Število predstavnikov po deželah). Bundesrat predstavlja forum za medvladno sodelovanje med regionalno in nacionalno politično ravno (Rometsch, Wessels 1996).

5.5.1 Sodelovanje dežel z evropskimi institucijami

Glede na 23. člen (glej priloga A) so dežele skupaj z zvezno vlado soodločevalke v evropskih politikah in imajo odločilno (zadnjo) besedo na področjih, kjer imajo izključno pristojnost. Poleg tega je bil 189b. člen Maastrichtske pogodbe s strani deželnih uradnikov interpretiran kot dovoljenje za deželne predstavnike, da se udeležujejo srečanj Sveta ministrov kot opazovalci, člani državnega predstavništva ali celo kot odločevalci v imenu zvezne vlade, če se le- ta strinja. Vendar Collins meni, da je potrebno omeniti, da člen 189b nikjer ne omenja podnacionalnih akterjev, ampak se tekst nanaša le na člane Sveta in njegove predstavnike, ki predstavljajo države članice. Maastrichtska pogodba je omogočila ustanovitev novega, stalnega svetovalnega telesa predstavništva v Bruslju za regionalne in lokalne vlade - Odbor regij (CoR). Kljub temu dežele le redko lahko odločilno vplivajo na politike zvezne vlade v Berlinu ali Bruslju, CoR pa se je izkazal za neučinkovitega zaradi nezavezujočih odločitev. Dežele v Bruslju igrajo tudi neformalno vlogo prek deželnih pisarn, ustanovljenih v Bruslju, ki deželam dajejo osnovo za lobiranje Komisije in nemškega stalnega predstavništva (Collins, 2001:104-105).

5.5.2 Dežele in Svet ministrov

Kot rezultat moči soodločanja so dežele soudeležene v Svetu ministrov kot opazovalke (v tem primeru ima Bundesrat dva predstavnika), kot del nemške delegacije ali predstavnice ZRN kot celote. Stopnja, do katere so dežele udeležene, je odvisna od obsega deželnih pristojnosti, kar predstavlja visoko stopnjo nadzora dežel ali vsaj vpliva na nemške evropske politike. Kot določa 23. člen, ima predstavnik Bundesrata pravico predstavljati ZRN v pogajanjih na EU ravni v zadevah, ki so v pristojnosti dežel. Prav tako morajo biti odločitve sprejete s posvetovanjem in strinjanjem z zvezno ravno. Na drugi strani pa na področju zunanje politike oziroma širšega okvira Skupne zunanje in varnostne politike dežele nimajo nobene uradne vloge na evropski ravni.

5.5.3 Dežele in Evropska komisija

Dežele skušajo vplivati na Komisijo s svojimi mnenji in interesi (lobiranje) prek stalnih predstavništev v Bruslju.

5.5.4 Dežele in Odbor regij

CoR je bil ustanovljen pod členi 198a, b in c Maastrichtske pogodbe, da bi omogočil večjo moč regionalne ravni v politikah EU. Nemške dežele so skupaj z belgijskimi in španskimi najbolj podpirale ustanovitev take institucije. Posvetovalna narava CoR je močno omejila učinkovitost in vpliv Odbora znotraj EU, zaradi česar so mnoge dežele razočarane nad končno sestavo. Dežele uporabljajo CoR kot forum za uveljavljanje stališč.

Zaradi heterogenosti CoR deželam težko omogoča vplivanje na EU organe in države članice brez vpletenosti zvezne vlade. Odbor je zakonodajno prešibek znotraj EU strukture, da bi dežele dejansko lahko vplivale, poleg tega pa potreba po uskladitvi stališč od regij in lokalnih skupnosti z različnimi prioritetami in političnimi ambicijami še nadalje poslabšuje zmožnost CoR. Dokler bo CoR le posvetovalno telo z visoko heterogeno sestavo, bodo Länder nadaljevale s koncentracijo vpliva na Svet ter neposrednim sodelovanjem s Komisijo na evropski ravni ter prek Bundesrata doma (Collins, 2001).

5.5.5 Dežele in predstavništva v Bruslju

Prva deželna predstavništva v Bruslju so se začela pojavljati na začetku osemdesetih let, ko pa so se dežele zavedle vedno večje pomembnosti EU za področja deželnih pristojnosti, se je število predstavništev hitro povečalo. Uraden status teh uradov v nemškem pravu je Verbindungen, saj je bilo večino uradov ustanovljenih na podlagi sodelovanja med EU institucijami v Bruslju ter posamezno deželo. Sčasoma so uradi začeli prevzemati politične funkcije, kot je lobiranje EU institucijam v imenu njihovih vlad ali lokalnih podjetij ter sodelovanje s predstavniki CoR ter zveznim nemškim stalnim predstavništvom v Bruslju. Zaradi povečanja funkcij je večina uradov spremenila ime v Vertretung (predstavništvo) namesto Verbindung (povezava). Glede na nemško ustavo je zunanjepolitično predstavništvo odgovornost zveze, zato deželni uradi nimajo

diplomatskega statusa v Bruslju, kar nemško Zunanje ministrstvo strogo upošteva, medtem ko dežele Evropske unije ne smatrajo kot zunanjo politiko, predvsem ne po sprejetju Maastrichtske pogodbe in 23. člena GG (glej priloga A), ki priznavata soodločevalsko vlogo dežel v EU zadevah. Vloga uradov se razlikuje od dežele do dežele³⁵ (Collins,2001: 109-112).

Med nemškimi akterji na evropski ravni obstaja element tekmovanja, vendar nemška birokracija predstavlja drugačno »vedenje« na evropski ravni kot na domači. Kljub močni povezanosti z EU institucijami ter podobnosti z institucionalnimi pogajanjem in procedurami v Bruslju, Nemci ne morajo ubežati predstavljanju nacionalnega interesa. Čeprav so si birokratski postopki v Nemčiji in Bruslju vedno bolj podobni, pa nacionalnost ostaja prioriteta v primerjavi s politikami Skupnosti, saj so evropske institucije instrument za doseg nacionalnih ciljev (Collins,2001: 112-119).

5.6 Vloga Bundesrata v nemških evropskih politikah

V nemški ustavi obstaja osnovna dilema glede integracijskega procesa, saj federalna struktura na osnovi ustave ni spremenljiva, na drugi strani pa ima zvezna raven pravico predstavljati Nemčijo v zunanjih zadevah ter prenesti pristojnosti z enostavnim zakonom na supranacionalno raven. Najbolj pomembna delitev pristojnosti na zakonodajnem področju je ločitev med izvršno zakonodajno močjo zveze (zunanje zadeve, državljanstvo, valuta, zvezna policija, ...) in hkratno zakonodajno močjo zveze in dežel (področje civilnega in kriminalnega prava, uporaba atomske energije, zemljiška posest, ceste, bolnišnice,...). Na teh področjih lahko zakonodajne odločitve sprejemajo dežele, dokler jih zveza ne.

Dežele so običajno odgovorne za administrativno implementacijo zakonov, ki jih določi zvezna raven (administrativni federalizem). Ustava celo določa, da dežele lahko izvršujejo zvezne zakone kot svoje zadeve, kar je pomembno za implementacijo ES zakonodaje, saj je zvezna raven odvisna od administrativnega sodelovanja dežel, brez

³⁵ Manjše dežele, kot na primer Saarland in revnejše vzhodne dežele, se osredotočajo le na določena področja EU politik, ki so neposrednega pomena za njih, kar pomeni strukturne sklade ter druge politike, povezane s finančno pomočjo in subvencijami, medtem ko so večje in bogatejše dežele, kot so Bavarska, Nordrhein-Westfalen in Baden-Württemberg, zainteresirane na širšem področju.

katerega nobena politična odločitev Sveta ne bi stopila v veljavo. Nezadovoljstvo dežel z ne vključenostjo v pripravljalni fazi politik ES se kaže z odporom pri izpolnjevanju ES meril, vendar pa na to nimajo vpliva. Vključenost dežel, predvsem na ravni deželnih parlamentov, je dokaj obrobna in omejena le na fazo implementiranja in nadzora s strani deželne administracije. Zveza v končni fazi lahko prisili dežele, da upoštevajo zakone in izpolnjujejo svoje dolžnosti.

Bundesrat ima pravico veta glede EU politik, kar vpliva na pravice dežel ali prenos suverenosti na EU. Glede na pozicijo dežel in Bundestaga je Bundesrat glavni igralec v oblikovanju politik EU. Kljub temu da ima zvezna raven pristojnost nad zunanjo politiko, lahko dežele sklepajo dogovore o čezmejnem sodelovanju s sosednjimi državami. Čeprav je Bundesrat glavno sredstvo za vpliv dežel, imajo dežele možnost vpliva tudi prek neposrednih povezav, ustanovljenih med deželami in EU institucijami. Vsaka dežela ima regionalno pisarno, kjer se pretakajo informacije med deželo in EU institucijami prek deželnih predstavnikov. Poleg tega so dežele predstavljene tudi v Odboru regij, ki je bilo ustanovljeno leta 1994 in je doslej predstavljalo obrobno vlogo v oblikovanju politik EU zaradi nezavezujoče narave mnenj. Odbor regij je do sedaj za nemške dežele razočaranje, zato je »domača« pot najbolj učinkovito sredstvo za vplivanje na EU politike. Na podlagi »novega« 23. člena GG ter 146.člena Maastrichtske pogodbe imajo dežele možnost sodelovanja v delovnih skupinah Komisije in Sveta (Collins, 2001).

5.6.1 Ausschuss für Fragen der Europäischen Union

Na osnovi ustavnih določil so si dežele prizadevale bolj aktivno sodelovati v evropskem procesu odločanja primarno prek Bundesrata, kjer so zastopane dežele. Odbor za zadeve EU ima že dolgo tradicijo v Bundesratu. Leta 1957 je bil ustanovljen Posebni odbor za skupni trg in prosto carinsko cono, leta 1965 pa preimenovan v Odbor za vprašanja ES (Ausschuß für Fragen der Europäischen Gemeinschaften)(Sturm, Pehle, 2005).

Ko je v veljavo stopila Pogodba o Evropski uniji 1. novembra 1993, se je odbor preimenoval v Odbor za vprašanja EU, ki je odgovoren za pregled vseh dokumentov Sveta in Komisije, ki so pomembni za nemške zvezne dežele. Ti dokumenti vključujejo

osnutke EU zakonodaje, predvsem uredbe in direktive iz širokega obsega EU politik (od kmetijstva do vizumov, imigracij, konkurenčne politike,...).

Odbor na splošno pregleduje dokumente na predlog posebnih komitejev ter se osredotoča na zadostnost zakonodajne osnove evropskega prava pri zakonodajnih osnutkih ter upoštevanje načel subsidiarnosti ter proporcionalnosti. Iz dela odbora sledi tudi odločitev, če bo mnenje Bundesrata predano zvezni vladi, ki mora mnenje upoštevati pri pogajalski poziciji (internet 6).

5.6.2 Proceduralno zagotavljanje vpliva

Nemške zvezne dežele so vedno podpirale proces evropske integracije in so igrale vlogo pri implementiranju korakov k integraciji. Od leta 1957 so procedure zagotavljale vpletenost ter informiranje Bundesrata in dežel o pogajanjih v Bruslju (internet 28). Leta 1979 je v veljavo stopila nova participacijska procedura dežel (Länderbeteiligungsverfahren), s katero so dežele od zvezne vlade zahtevale zajamčeno sodelovanje v evropskih zadevah, vendar je bil edini rezultat deželnih prizadevanj pismo takratnega zveznega kanclerja Helmuta Schmidta, v katerem se je strinjal z večjo vlogo dežel v zadevah ES na osnovi principa federalne lojalnosti. Pismo je obljubljalo skupno sodelovanje dežel in zveze pri izvršnih pristojnostih ter zavezanost k informiranju dežel o ES zadevah že v pripravljalni fazi, kar je pomenilo tudi potrebo po hitrejšem odzivu Bundesrata na zakonodajne osnutke iz Bruslja. Ta novi Länderbeteiligungsverfahren ni dosegel želenega vpliva (Rometsch, Wessels 1996).

Sodelovanje dežel v zadevah EU v zakonodaji je bilo prvič omenjeno v Enotnem evropskem aktu 1986 ter leta 1992 v Ustavi-GG. Zakon o sodelovanju med zvezo in deželami v zadevah EU (EUZBLG) je bil sprejet 1993 na osnovi 23.člena GG (oz. evropskega člena) ter Zvezno-deželnim sporazumom, kjer so zapisane podrobnosti delovanja (BVL, 29.oktober 1993) (internet 28). Ratifikacija Enotnega evropskega akta je bila nova možnost dežel za povečanje svojih pristojnosti v odločevalskem procesu ES. Po zapletenih pogajanjih z zvezo, kjer se je pokazala stopnja pomembnosti za sodelovanje v evropskih zadevah za Bundesrat, so dežele uspele izboljšati svoj položaj glede zakonodajnega procesa ES. Rezultata pogajanj sta bila 2. člen Akta o ratifikaciji EEA ter Dogovor med zvezo in deželami decembra 1987. Določili so količino dokumentov ES, ki

morajo biti predani Bundesratu, povečali so število predstavnikov dežel v delovnih skupinah Sveta in Komisije ter na osnovi dogovora iz leta 1987 ustanovili Evropsko zbornico Bundesrata (EG-Kammer/Europakammer), ki bi lahko sprejemala odločitve v imenu Bundesrata, saj bi na ta način Bundesrat lahko hitreje in učinkoviteje deloval v ES zadevah (Rometsch, Wessels 1996).

23. člen GG (glej priloga A) in 2. člen EUZBLG jamčita, da je Bundesrat s strani zvezne vlade pravočasno in izčrpno informiran o načrtovani EU zakonodaji, ki bi bila lahko pomembna za dežele. Zvezna vlada preda Bundesratu vse dokumente, ki jih prejme prek uradnih kanalov od Sveta in Komisije, kot tudi poročila stalnega predstavništva ZRN (nemška EU ambasada) ter dokumente o postopkih Evropskega sodišča (ECJ). Predsednik Bundesrata iz teh dokumentov izbere tiste, o katerih bi razpravljali v Bundesratu, ter jih preda odborom v pregled. Ti dokumenti so primarno načrtovana EU zakonodaja, predvsem osnutki odredb in direktiv, ki takoj postanejo zakon v državah članicah, medtem ko je direktive potrebno umestiti v nacionalno implementacijsko zakonodajo pred predpisanim rokom. Približno 160 do 170 teh dokumentov je letno izbranih za obravnavo v Bundesratu in so tudi objavljeni v uradnih dokumentih Bundesrata, medtem ko so ostali dokumenti predani deželam za informiranje (internet 28).

5.6.3 Europakammer – Zbornica za zadeve EU

Bundesrat se v polni sestavi sreča 11-krat do 12-krat letno in takrat sprejmejo zakonodajne odločitve večjega pomena. Običajni ritem srečanj omogoča okvir za sodelovanje pri sprejemanju evropske zakonodaje. Europakammer je bila ustanovljena za obravnavanje zadev zaupno, odločitve zbornice pa se štejejo kot odločitve plenarne seje Bundesrata. Europakammer se je preimenovala v Odbor za zadeve EU po ustanovitvi EU leta 1993 in je tudi omenjena v GG (52. člen, 3a). V tem se razlikuje od prejšnjega Odbora za zadeve Evropske skupnosti, ki je bil ustanovljen leta 1988 prek dopolnil Pravil in procedur Bundesrata. Pravilo je, da so razprave Europakammer javne, razen kadar imajo opravka z zaupnimi temami. Zvezne dežele imajo enako število glasov v Europakammer kot tudi na plenarnih sejah (internet 28).

Specializirani odbori in Odbor za zadeve EU, ki ima polno odgovornost za delo Bundesrata z osnutki zakonodaje iz Bruslja, sestavijo mnenje, ki je potem predlagano na plenarnem zasedanju Bundesrata za sprejem. Odbor za zadeve EU koordinira delo in se osredotoča predvsem na evropske politike in integracije, medtem ko se primerni specializirani odbori primarno osredotočajo na tehnične vidike določene zadeve. Ko je resolucija o osnutku EU zakonodaje pred sprejetem, je o stališču odborov glasovano v Bundesratu (plenarno zasedanje). Če Bundesrat nima zadostnega časa pred sprejetjem odločitve v času rednih srečanj, odločitev lahko sprejme Odbor za zadeve EU. Mnenje Bundesrata je predano zvezni vladi, ki mora to stališče upoštevati pri razpravah v telesih Sveta in Komisije. EUZBLG med drugim zagotavlja, da na zahtevo dežel pri pogajanjih zvezne vlade v Komisiji in Svetu sodeluje tudi predstavnik dežel, če je zadeva v pristojnosti dežel (npr. področje kulture, izobraževanja, zdravja, regionalnih projektov). V ta namen Bundesrat imenuje deželne predstavnike na posebnih področjih, ki redno sodelujejo pri delovnih skupinah ter Bundesratu omogočajo informiranost (internet 28).

Pozicija Bundesrata o EU predlogih mora biti upoštevana v nemškem pogajalskem stališču v primeru, da bi zadeva vplivala na dežele. Če dogovor o stališču med vlado in Bundesratom ni dosežen, se mora zvezna vlada vzdržati glasovanja o predlogu v Svetu. Po Amsterdamski pogodbi na področju policije in kriminalno pravnega sodelovanja vlada lahko sodeluje samo s strinjanjem Bundesrata (internet 28).

Dežele pa imajo tudi pravico skupnega deželnega opazovalca, ki informira dežele o posvetovanjih Sveta. Deželni opazovalec (Länderbeobachter) je določen na Konferenci deželnih gospodarskih ministrov (prvič leta 1956) in se udeležuje srečanj Sveta ter skuša pridobiti čimveč informacij od različnih organizacij in stalnih predstavništev v Bruslju ter o tem poroča Bundesratu in deželam. Opazovalec nima moči glasovanja ali sprejemanja odločitev, njegova vloga pa je vse manjša od ustanovitve deželnih predstavništev v Bruslju, ki sodelujejo z deželnim opazovalcem in stalnim predstavništvom za EU. Uradniki tvorijo neposredno povezavo med deželami in institucijami EU ter urejajo določene dolžnosti za dežele, kjer je to potrebno (internet 13).

5.7 Sodelovanje dežel z zvezno ravno

Odnos med zvezo in deželo pri EU politikah je zelo zapleten predvsem zaradi razvoja v zadnjem desetletju, ko so dežele pridobile na moči prek Bundesrata (novi člani 23, 50, 52 (3) ter Zakon o sodelovanju med deželami in zvezo iz leta 1993). Za Ministerpräsidentenkonferenz, kjer se srečajo deželni ministrski predsedniki s kanclerjem, je značilna formulacija skupnih politik. Pozitivni učinki vpletenosti dežel že v začetni fazi pogajanj o EU politikah se kažejo pri lažji ratifikaciji v Bundesratu. Kljub močni vpletenosti evropskih politik v nemške mehanizme ter evropeizaciji odločevalskih politik so evropske integracije proces, ki ne ogroža načel nemškega federalnega sistema. Poleg uradnih kanalov izmenjevanja informacij ter stališč pa mnoge delovne skupine na področju EU politik prek neformalnih srečanj omogočajo formulacijo stališč, kjer vladne institucije uradno niso vpletene. Ta neuradna srečanja so pomembna predvsem za izmenjavo idej ter zmanjševanje razlik med stališči zveze in dežel, preden se o tem razpravlja na višji, politični ravni (Collins 2001).

6. Zaključek

V okviru prve hipoteze sem želela predstaviti pretirano previdnost nemških politikov v času združitve, ki je posledično povišala ekonomsko ceno nemške združitve. *Prvo hipotezo lahko potrdim*, kajti takratna Zahodna Nemčija je že v okviru »Ostpolitik« nudila proračunska sredstva za pomoč gospodarstvu Vzhodne Nemčije. Po dramatičnih spremembah na Vzhodu pa je bila zaradi propadajočega gospodarstva v Vzhodni Nemčiji nujna hitra nemška združitev. Ker se je Vzhodna Nemčija uradno priključila Zvezni republiki Nemčiji, so bile vse zahodnonemške institucije prenešene na Vzhod, kot so zahodni pravni sistem, gospodarski odnosi, bančništvo, izobrazbena in socialna varnost. Zahodna Nemčija se je začela spopadati z neprimerno vzhodnonemško infrastrukturo, zastarelo tehnologijo in neizkušenostjo v kapitalizmu. Nemci so naivno pričakovali, da bo dovolj denarja hitro prineslo pričakovane rezultate v petih novopridruženih deželah. V tem času je prihajalo do nasprotij predvsem med kanclerjem in Zvezno banko, ki je na primer predlagala da se financiranje vedno večjih stroškov združitve poviša davke, medtem ko se je vlada odločila za posojila.

Tudi šestnajst let po združitvi, je cena združitve še vedno težko breme za zahodnonemško gospodarstvo, zaradi nekonkurenčnega vzhodnonemškega gospodarstva ter zanašanja na federalno in evropsko pomoč.

Nemška vlada se je zavedala dvomov sosednjih držav, zato si je prizadevala za poglobitev evropskih integracij. Želela se je odpovedati pomoči evropskih strukturnih skladov za vzhodni del Nemčije (kar je Skupnost zavrnila) in prevzeti celotno finančno breme rehabilitacije NDR. Nemška vlada je upala, da bo s to potezo pomirila zaskrbljenost južnih držav članic, ter zmanjšala regulativno kontrolo Skupnosti glede nekaterih domačih komponent združitvenega procesa. Kancler Kohl je skupaj s francoskim predsednikom Mitterandom aktivno sodeloval pri pobudah za politično unijo, saj je želel novo Nemčijo prikazati kot proevropsko državo. Kohl je izražal neomajno podporo Evropski monetarni uniji, kljub dvomom Zvezne banke in Finančnega ministrstva. Nemške elite so se zavedale, da bi kakršnokoli obotavljanje v teh zadevah vzbudilo (neupravičene) dvome o nemški zavezanosti Evropi v ostalih državah članicah. Tudi vzhodnim državam, predvsem Sovjetski zvezi, so Nemci želeli dokazati kontinuiteto

zunanje politike iz časa hladne vojne, z zavezanostjo Natu ter omejevanjem čet in vojaških kapacitet. Po končanju dva-plus-štiri pogajanj, je Zvezna republika Nemčija podpisala več bilateralnih sporazumov o sodelovanju, med drugim tudi s Sovjetsko zvezo. S tem sporazumom so Nemci finančno podprli umik sovjetskih čet iz vzhodnonemškega ozemlja. Nemčija in Sovjetska zveza sta sčasoma postali tudi gospodarski partnerici. Gorbačov je nemško združitev izkoristil za doseganje zunanje in notranje političnih ciljev. Ker se je strinjal z združitvijo Nemčije, je izsilil finančno pomoč od Zahoda, predvsem pa od Nemčije z raznimi posojili. Na ta način je »kriza« nemške združitve sovjetskemu vodstvu omogočila pospešiti proces sodelovanja SZ v svetovnem gospodarstvu.

Z drugo hipotezo sem skušala predstaviti novo nemško pozicijo v svetu, s čimer so se odnosi med Zvezno republiko Nemčijo in ostalimi državami, predvsem po menjavi oblasti leta 1998, spremenili. To **hipotezo lahko potrdim**, saj je bila nemška zunanja politika v času kanclerja Schröderja kompleksna, vendar je ta generacija prvič predstavila nemško politiko, neobremenjeno s kompleksom krivde iz časa tretjega rajha. Kancler Kohl je tudi po združitvi uspel ohraniti prijateljske odnose s Francijo, Veliko Britanijo, ZDA in vzhodnoevropskimi državami. Ko je leta 1995 francoski predsednik postal Jacques Chirac, so se francosko-nemški odnosi ohladili. V Schröderjevih letih so se na konferenci v Nici pokazale neugodne posledice nesodelovanja. Odnosi so se po nemških volitvah 2002 sicer izboljšali, kar pa je škodovalo vezem z ZDA, Veliko Britanijo in državami srednje in vzhodne Evrope. Vendar pa so Francozi in Nemci uspešno sodelovali na evropskem vrhu oktobra 2002, ko je Schröder podprl Chiracov načrt za kmetijsko porabo, sodelovala sta tudi pri Ustavi za Evropo, skupaj z Rusijo pa so leta 2003 prevzeli skupno držo nasprotovanja vojni v Iraku. Rusija je po koncu hladne vojne postala najpomembnejša izvenevropska gospodarska partnerica Nemčije, kar je zaskrbljujoče za regijo nekdanjega Varšavskega pakta. Kohl je vedno ohranjal tesne vezi z manjšimi članicami EU in bodočimi članicami iz vzhodne in srednje Evrope. Schröder in Fischer pa sta te države jemala manj resno, kar se kaže v sporih, predvsem s Poljsko in Češko. V času iraške vojne se je Evropa razdelila na dva sovražna kampa in večina vzhodnoevropskih držav se je priključila ameriškemu kampu, čemur Schröder načeloma ni nasprotoval. Iraška vojna je predstavila težko odločitev za nemško vlado, vendar pa je

Bush z agresivnim unilateralizmom, razvnel nemško javno mnenje, zato je bilo za nemško vlado skorajda nemogoče, da bi podprli ZDA, kar pa je imelo neugodne posledice za Nemčijo.

Nemške zvezne dežele so vedno podpirale proces evropske integracije in so igrale vlogo pri implementaciji korakov h integraciji. Sodelovanje dežel v zadevah EU, je bilo v zakonodaji prvič omenjeno z Enotnim evropskim aktom (1986) in leta 1992 v nemški ustavi. V okviru zapletenega odnosa med zvezo in deželami pri evropskih politikah, lahko **potrdim tretjo hipotezo**, saj kljub temu da so dežele pridobile na moči v zadnjem desetletju (predvsem prek Bundesrata), ima zvezna raven glavno vlogo pri odločevalskem procesu. Na podlagi 23.člena Ustave oziroma evropskega člena, so dežele skupaj z zvezno ravno soodločevalke v evropskih politikah in imajo pravico predstavljati celotno ZRN v pogajanjih na EU ravni v zadevah, ki so v pristojnosti dežel. Vendar pa morajo biti odločitve sprejete s posvetovanjem in strinjanjem zvezne vlade. Čeprav je Bundesrat glavno sredstvo za vpliv dežel, imajo dežele možnost vplivati tudi prek neposrednih povezav, ustanovljenih med deželami in EU institucijami. Vendar pa so se te povezave izkazale za neučinkovite, v primerjavi z doseženim vplivom na zvezno raven prek Bundesrata. Dežele so se začele povezovati na evropski ravni ter z ustanovitvijo Odbora regij skušajo vplivati na odločevalce, vendar se Odbor zaenkrat še ni izkazal za učinkovito telo. Na področju zunanje politike, oziroma širšega okvira Skupne zunanje in varnostne politike, dežele nimajo nobene uradne vloge na evropski ravni. Lahko pa dežele sklepajo dogovore o čezmejnem sodelovanju s sosednjimi deželami, vendar večinoma le v okviru sodelovanja na področjih kulture, izobraževanja, zdravstva in regionalnih projektov sodelovanja. Ustava celo določa, da dežele lahko izvršujejo zvezne zakone kot svoje zadeve, kar je pomembno za implementacijo evropske zakonodaje, saj je zvezna raven odvisna od administrativnega sodelovanja dežel, brez katerega nobena politična odločitev Sveta ne bi stopila v veljavo. Nezadovoljstvo dežel z ne vključenostjo v pripravljalni fazi evropskih politik se kaže z odporom pri izpolnjevanju evropskih meril, vendar pa na to nimajo vpliva. Vključenost dežel na ravni deželnih parlamentov, je dokaj obrobna in omejena le na fazo implementiranja in nadzora s strani deželne administracije. Zveza v končni fazi lahko prisili dežele, da upoštevajo zakone in izpolnjujejo svoje dolžnosti. Bundesrat ima pravico veta glede evropskih politik, ki

vplivajo na pravice dežel ali prenos suverenosti na EU. Bundesrat in Bundestag sta v praksi prepozno informirana o zakonodajnih osnutkih Evropske komisije, zato nimata dovolj časa za podajanje mnenj. Z ustanovitvijo raznih evropskih odborov, se parlament skuša hitreje odzvati na zakonodajne osnutke, vendar pa ni nujno, da bo zvezna raven to stališče upoštevala.

Šestnajst let po združitvi, Nemčija še vedno izpolnjuje pričakovanja zaveznic, sodeluje v mirovnih operacijah ter je med glavnimi pobudnicami v Evropski uniji. Kontinuiteta nemške zunanje in varnostne politike po koncu hladne vojne, je posledica vpliva mednarodnih institucij in kolektivne identitete Nemcev oblikovane skozi zgodovino. Vedno večje zahteve zveznih dežel za sodelovanje pri odločanju na evropski ravni so tudi problem Evropske unije, ki skuša v odločevalski proces vključiti več akterjev, kar pa bi posledično vodilo še do bolj kompleksnega in počasnega sprejemanja odločitev.

7. Viri

7.1 Članki v revijah in zbornikih

Anderson, Jeffery J. (2005): Germany and Europe - Centrality in the EU. V Bulmer, S. in Lequesne, C.: *The Member States of the European Union*, 77-94. Oxford University Press.

Beuter, Rita (2002): Germany - Safeguarding the EMU and the Interests of the Länder. V Laursen, Finn: *The Amsterdam Treaty-National reference, Formation, Interstate Bargaining and Outcome*, 93-121. Odense University Press.

Brandon, Henry (1990): In the European Driver's Seat: The EC or Germany?. V *Brookings Review* 28-32, 8.Jahrgang, št. 2.

Bredow, Wilfried von (2003): Neue Erfahrung, neue Maßstäbe: Gestalt und Gestaltungskraft deutscher Außenpolitik. V *Internationale Politik*, 1-11. 9/2003.

Constantinesco, Vlad (1991): Deutsche Einheit und Europäische Gemeinschaften aus der Sicht eines französischen Authors. V Deubner, Christian: *Die Europäische Gemeinschaft in einem neuen Europa*. Herausforderungen und Strategien 31-38, Baden-Baden. Nomos Verlags.

Kaiser, Karl: Das vereinigte Deutschland in der internationalen Politik v Kaiser, Karl; Maull, Hans W. (1994): *Deutschlands neue Außenpolitik*, Band 1: Grundlagen, 1-14. R.Oldenbourg Verlag, München.

Lankowski, Carl (2001): Germany: A Major Player. V Zeff, E.E.; Pirro E.B. (2001): *The European Union and the Member States, Cooperation, Coordination and Compromise*, 89-113. Lynne Rienner Publishers, Boulder London.

Mahncke, Dieter (1988): Divided Germany and European Integration-Challenges and Constraints for a common security policy v Wessels, Wolfgang; Regelsberger, Elfriede (eds.): *The Federal Republic of Germany and the European Community: The Presidency and Beyond*, 168-193. Bonn: Europa Union Verlag.

Merkel, Angela (2005): Was bleiben wird. Helmut Kohl zum 75. Geburtstag, v *Die politische Meinung*, 7-13, Nr. 424, März 2005.

Meyer, Patrick (1999): Die Europapolitik der Bundesrepublik Deutschland. V Weidenfeld, Werner: *Europa-Handbuch*, 565-582. Institut für Europäische Politik Bonn.

Morgan, Roger (1992): Das neue Deutschland in der Europäischen Gemeinschaft-politische und institutionelle Frage. V Heisenberg, Wolfgang: *Die Vereinigung Deutschlands in europäischer Perspektive*, 83-99. Nomos Verlags-Ges., Baden-Baden.

Regelsberger, Elfriede (2005): Germany. V Hocking, Brian; Spence, David: *Foreign Ministries in the European Union: Integrating Diplomats*, 132-144. Palgrave Macmillan.

Rummel, Reinhardt (1996): Germany's role in the CFSP: »Normalität or Sonderweg«?. V Hill, Christopher: *The Actors in Europe's Foreign Policy*, 40-68. Routledge, London and New York

Schulz, Eberhard (1984): Die Europäische Integration und die deutsche Frage. V Wessels, W.; Hrbek, R.: *EG-Mitgliedschaft: ein vitales Interesse der Bundesrepublik Deutschland*, 84-101. Europa Union Verlag. Institut für Europäische Politik, Bonn.

7.2 Samostojne publikacije

Bierling, Stephan (1999): *Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland*, Normen, Akteure, Entscheidungen. R. Oldenbourg Verlag München Wien.

Bundesministerium der Verteidigung (2003): *Verteidigungspolitische Richtlinien für den Geschäftsbereich des Bundesministers der Verteidigung*. Presse- und Informationsstab, Berlin.

Collins, Stephen D. (2001): *German political-making and Eastern enlargement of the EU during the Kohl era*. Managing Agenda. Manchester University Press. Manchester and New York.

Dinan, Desmond (2004): *Europe Recast. A History of the European Union*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.

Eberwein, Wolf-Dieter; Kaiser, Karl (1998): *Deutschlands neue Außenpolitik, Band 4: Institutionen und Ressourcen*. R. Oldenbourg Verlag München.

Gellner, Winand; Robertson, John D. (2003): *The Berlin Republic: German Unification and a decade of Changes*. Frank Cass, London.

Gillingham, John (2003): *European Integration 1950-2003. Superstate or New Market Economy?* Cambridge University Press, New York.

Jacquemin, Alexis; Wright, David (1993): *The European Challenges post-1992. Shaping Factors, Shaping Actors*. University Press, Cambridge.

Keohane, Robert O.; Nye, Joseph S.; Hoffman, Stanley (1993): *After the Cold War: International institutions and state strategies 1989-1991 in Europe*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England.

Laqueur, Walter (1992): *Europa auf dem Weg zur Weltmacht 1945-1992*. München: Kindler.

Maull, Hans; Harnisch, Sebastian; Grund, Constantin, Universität Trier (2003): *Deutschland im Abseits? Rot-grüne Außenpolitik 1998-2003*. Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden.

Meyer, Henrik (2004): *Deutsche Europapolitik unter Helmut Kohl*. Köster Verlag, Bonn.

Moravcsik, Andrew (2003): *The Choice for Europe. Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*. London, New York: Routledge.

O'Sullivan, Noël (2004): *European Political Thought since 1945*. Palgrave Macmillan.

Parkes, Stuart (1997): *Understanding contemporary Germany*. Routledge, London and New York.

Rometsch, Dietrich; Wessels, Wolfgang (1996): *The European Union and members states*. Manchester University Press.

Rittberger, Volker (2001): *German foreign policy since unification: Theories and case studies*. Manchester University Press.

Ruhl, Klaus – Jörg (Hrsg.) (1985): »*Mein Gott, was soll aus Deutschland werden*«. Die Adenauer-Ära 1949-1963. Deutscher Taschenbuch Verlag.

Schweitzer, Carl-Christoph; Detlev, Karsten (1990): *The Federal Republic of Germany and EC Membership Evaluated*. London: Pinter Publishers.

Stirk, P.; Weigall, D. (1999): *The Origins and Development of European Integration. A reader and Commentary*. Pinter, London in New York

Sturm, Roland; Pehle, Heinrich (2005): *Das neue deutsche Regierungssystem. Die Europäisierung von Institutionen, Entscheidungsprozessen und Politikfeldern in der Bundesrepublik Deutschland*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.

Webber, Douglas (2001): *New Europe, New Germany, Old Foreign Policy? German Foreign Policy Since Unification*. Frank Cass, London.

Weidenfeld, Werner (2002): *Europa-Handbuch*. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.

7.3 Internet

- internet 1: Auswärtiges Amt, Deutschland in Europa, dostopno na <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/en/Europa/deutschland-in-europa/Uebersicht.html> (31. avgust 2006).
- internet 2: Auswärtiges Amt, Vertrag über die abschließende Regelung in bezug auf Deutschland vom 12. September 1990 ("Zwei-plus-Vier-Vertrag"). Dostopno na http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/AAmt/PolArchiv/HistorischeDokumente/ZweiPlusVier_20_28Text_29.pdf (19. april 2006).
- internet 3: Berlin, Germany's Capital City, dostopno na <http://www.bbc.co.uk/dna/h2g2/classic/A881444> (13. april 2006).
- internet 4: Brown, Archie(1997): The Gorbachev Factor. Dostopno na <http://dx.doi.org/10.1093/0192880527.001.0001> (30. april 2006).
- internet 5: Bundestag, Ausschuss für die Angelegenheiten der Europäischen Union, dostopno na http://www.bundestag.de/htdocs_e/orga/03organs/04commit/02commper/comm_20/comm20_function (23. april 2006).
- internet 6: Bundestag, Legal basis of the Committee on European Affairs in the German Bundestag. Dostopno na http://www.bundestag.de/htdocs_e/orga/03organs/04commit/02commper/comm20/comm20_legal.pdf (6. junij 2006).
- internet 7: CFSP Watch (2003): Report on Germany. Dostopno na <http://www.fornet.info/CFSPannualreports/GERMANY%202003.pdf#search=%22cfsp%20and%20germany%22> (24. avgust 2006).
- internet 8: European Navigator, dostopno na <http://www.ena.lu/mce.cfm> (9. februar 2006).
- internet 9: Flers, Nicole Alecu (2004) : CFSP Watch 2004 – Germany. Dostopno na <http://www.fornet.info/CFSPannualreports2004/CFSP%20Watch%202004%20Germany.pdf#search=%22cfsp%20and%20germany%22> (24. avgust 2006).
- internet 10: German Embassy (2005): Official provisional results of the 2005 Federal Election. Dostopno na http://www.german-embassy.org.uk/official_provisional_result_of.html (22. april 2006).
- internet 11: German history Documents: One Germany in Europe (1989-present), dostopno na http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/docpage.cfm?docpage_id=118 (28. april 2006).

- internet 12: Helga Haftendorn(2005): Članstvo Nemčije v Natu: 50 let kasneje, dostopno na <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue2/slovene/history.html> (19.april 2006).
- internet 13: Hofmann, Herwig C. H. (2001): The changing role of national parliaments in EU Affairs. Dostopno na www.icel.ie/ac2_herwig_hof.doc (14.april 2006).
- internet 14: Institute for German Studies: Europeanisation and German Policy. Dostopno na <http://www.lse.ac.uk/Depts/intrel/pdfs/EFPUEuropeanisationandGermanPolicy.pdf#search=%22cfsp%20and%20germany%22> (24.avgust 2006).
- internet 15: Institute for German Studies, EU Watch-25, dostopno na http://www.iep-berlin.de/publik/EU25-Watch/EU-25_Watch-No3.pdf (24.avgust 2006).
- internet 16: Kohl, Helmut (1989): Helmut Kohl zu seinem 10-Punkte-Plan, 28. November 1989 (Auszüge). Dostopno na http://www.unser-parlament.de/download/SHOW/reden_und_dokumente/1948_1990/kohl_1989/#search=%22helmut%20kohl%2C%2010%20punkte%22 (19.april 2006).
- internet 17: Ministrstvo za zunanje zadeve: Pakt stabilnosti za Jugovzhodno Evropo <http://www.mzz.gov.si/index.php?id=55> (2.september 2006).
- internet 18: NATO, Evropska varnostna in obrambna identiteta, dostopno na <http://nato.gov.si/slo/publikacije/vzajemna-varnost/evropska-identiteta/> (2.september 2006).
- internet 19: NATO, Ustanovne članice Nata. Dostopno na http://www.nato.int/docu/21-cent/21st_slo.pdf#search=%22ustanovne%20%C4%8Dlanice%20nata%22 (19.april 2006).
- internet 20: NATO, Zgodovina Nata. Dostopno na <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue2/slovene/history.html> (19.april 2006).
- internet 21: Office of Information and Press (2001): Priročnik o zvezi Nato. Dostopno na <http://www.nato.int/docu/other/svm/handbook.pdf> (19. april 2006).
- internet 22: Wikipedia, Die freie Enzyklopädie: Deutsche demokratische Republik. Dostopno na <http://de.wikipedia.org/wiki/DDR> (9.februar 2006).
- internet 23: Wikipedia, Die freie Enzyklopädie: Hallsteinova doktrina, dostopno na <http://de.wikipedia.org/wiki/Hallsteindoktrin> (18.april 2006).
- internet 24: Wikipedia, Die freie Enzyklopädie: Ostpolitik. Dostopno na <http://de.wikipedia.org/wiki/Ostpolitik> (18.april 2006).

- internet 25: Wikipedia, Die freie Enzyklopädie: Sueška kriza. Dostopno na <http://de.wikipedia.org/wiki/Suez-Krise>; (1.september 2006).
- internet 26: Wikipedia, The Free Encyclopedia: COSAC. Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/COSAC> (2.september 2006).
- internet 27: Laekenska deklaracija, dostopno na <http://evropa.gov.si/ustava/0-konvenciji/laekenska-deklaracija/#02>, (28.avgust 2006)
- internet 28: Bundesrat, dostopno na www.bundesrat.de (12.marec 2006)
- internet 29:
http://www.pinr.com/report.php?ac=view_report&report_id=422&language_id=1
(9.oktober 2006)
- internet 30: Deutsche Aussenpolitik, dostopno na <http://www.deutsche-aussenpolitik.de/newsletter.php> (10.oktober 2006)
- internet 31: Angela Merkel's foreign policy agenda, dostopno na http://europesworld.link.be/europesworld/PDFs/Issue2/EW2_1.4_Guerot_Merkels_fuzzy_foreign_policy_agenda.pdf#search=%22careful%20german%20foreign%20policy%22 (9.oktober 2006)
- internet 32: German Foreign Policy, dostopno na http://cges.georgetown.edu/docs/Docs_Working_Papers_Page/Tuschhoff_Working_Paper.pdf#search=%22careful%20german%20foreign%20policy%22 (9.oktober 2006)

7.4 Dokumenti

- dokument 1: Deutscher Wehrbeitrag für Europa. Entschließungen des Deutschen Bundestages über der Friedensbeitrag der Bundesrepublik, 8. Februar 1952. Bulletin vom 12.2.1952, Nr. 18, str.170.
- dokument 2: Deutschlandsvertrag. Vertrag über der Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und den Drei Mächten vom 26.Mai 1952. Bulletin vom 28.5.1952, Nr. 22, str. 238.
- dokument 3: Die Bundesrepublik in der Nato. Bulletin vom 10.5.1955, Nr. 87, str. 717.
- dokument 4: Einheitliche Europäische Akte. Rede des Bundesaußministers, Hans-Dietrich Genscher, am 13. November 1986 vor dem Deutschen Bundestag. Verhandlungen des Deutschen Bundestages. 10. Wahlperiode Stenographische Berichte. 246. Sitzung vom 13.11.1985, str. 18974-18976.
- dokument 5: Grundgesetz 2005. 40.Auflage, Deutscher Taschenbuch Verlag.

- dokument 6: Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands-Einigungsvertrag-vom 31. August 1990. Bulletin vom 6.9.1990. Nr. 104, str. 877-885.
- dokument 7: Zum Abschluß der Zwei-plus-Vier Gespräche in Moskau am 12. September 1990. Vertrag über die abschließende Regelung in bezug auf Deutschland mit vereinbarter Protokollnotiz. Bulletin vom 14.9.1990,Nr. 109, str. 1153-1156.
- dokument 8: Zum Ende des Kalten Krieges und der Teilung Europas. Gemeinsame Erklärung der 22 Staaten der NATO und der Warschauer Vertragsorganisation in Paris vom 19. November 1990. Bulletin vom 24.11.1990. Nr. 137, str. 1422-1423.
- dokument 9: Zehn-Punkte-Programme zur Überwindung der Teilung Deutschlands und Europas. Rede von Bundeskanzler Kohl vor dem Deutschen Bundestag am 28. November 1989. Verhandlungen des Deutschen Bundestages. 11. Wahlperiode Stenographische Berichte 177. Sitzung vom 28.11.1989, str. 13508-13514.
- dokument 10: Zwei-plus-Vier-Außenminister-Konferenz. Abschlußerklärung des Bundesministers des Auswärtigen, Genscher, in Bonn vom 5. Mai 1990. Bulletin vom 8.5.1990, Nr. 54, str.423.

Priloge

Priloga A: 23.člen Grundgesetz: Evropska unija (Grundgesetz 2005. 40.Auflage, Deutscher Taschenbuch Verlag.str. 22-23)

(1) S pogledom na ustanovitev združene Evrope bi Zvezna republika morala sodelovati v razvoju Evropske unije, ki deluje v okviru demokratičnih, socialnih in federalnih načel, načelu prava in načelu subsidiarnosti in zagotovitlu ravni zaščite osnovnih pravic, primerljivih z Ustavo. Zato lahko federacija prenese suverenost moči z zakonom s strinjanjem Bundesrata. Ustanovitev EU kot tudi spremembe ustanovnih pogodbah in primerljivih uredbah, ki dopolnjujejo Ustavo, so primerljivi z dopolnili Ustave.

(2) Bundestag in prek Bundesrata dežele naj sodelujejo v zadevah EU. Zvezna vlada mora izčrpno obveščati Bundestag in Bundesrat v najkrajšem možnem času.

(3) Pred sodelovanjem v zakonodajnih postopkih EU mora Zvezna vlada Bundestagu zagotoviti možnost, da izrazi svoje stališče in ga upoštevati med pogajanji. Podrobnosti bodo urejene z zakonom.

(4) Bundesrat naj sodeluje v procesu sprejemanja odločitev federacije, v kolikor je za to pristojen v primerjavi z domačimi zadevami ali v kolikor je zadeva v okviru domače pristojnosti dežel.

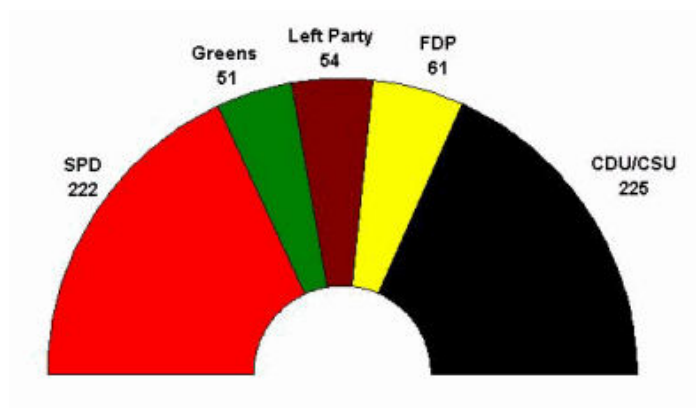
(5) V kolikor je področje, kjer ima izključno pristojnost zvezna raven in vpliva na interese dežel in v ostalih zadevah, v kolikor ima zvezna raven zakonodajno moč, mora zvezna vlada upoštevati stališče Bundesrata. Če bi odločitev vplivala na obseg zakonodajne moči dežel, strukturo deželne oblasti ali deželne administrativne procedure, mora zvezna vlada upoštevati stališče Bundesrata skladno z odgovornostjo zveze za celoten narod. V zadevah, katerih posledica bi bili višji izdatki ali nižji dohodki za zvezo, se mora s stališčem Bundesrata strinjati zvezna raven.

(6) Ko določena zadeva prvotno vpliva na izključno zakonodajno moč dežel, mora biti pravica Zvezne republike Nemčije kot članice Evropske unije predana predstavniku dežel, ki ga imenuje Bundesrat. Ta pravica mora biti izvršena v sodelovanju in s hkratnim soglasjem Zvezne vlade; njihova izvršitev pa v skladu z odgovornostjo federacije za celoten narod.

Priloga B: 16. volitve v Bundestag, september 2005

Volilna udeležba: 77,7%

	Odstotek	Število sedežev
SPD	34,3%	222
CDU	27,8%	179
CSU	7,4%	46
Grüne/Zeleni	8,1%	51
FDP	9,8%	61
Die Linke	8,7%	54
Ostale stranke	3,8%	Volilni prag: 5%
		613

(http://www.german-embassy.org.uk/official_provisional_result_of.html, 4.6.2006)

Priloga C: Bundesrat sestavljajo člani zveznih parlamentov, odposlani s strani zveznih vlad, katerih število se razlikuje sorazmerno na število prebivalstva v posamezni deželi.

Dežele	Št.predstavnikov v Bundesratu
Baden-Württemberg	6
Bayern	
Nordrhein-Westfalen	
Niedersachsen	
Hessen	5
Berlin	4
Brandenburg	
Rheinland-Pfalz	
Sachsen	
Sachsen-Anhalt	
Schleswig-Holstein	
Thüringen	3
Bremen	
Hamburg	
Mecklenburg-Vorpommern	
Saarland	

Bundesrat predstavlja forum za medvladno sodelovanje med regionalno in nacionalno politično ravnanje. Vir: www.bundesrat.de)